

Mäktiga medier?

En studie av skandaler kring ministrar och
partiledare i Finland och Sverige 1980–2015

Kai Alajoki

Matrikelnummer 33585

Avhandling pro gradu i statskunskap

Handledare: Kimmo Grönlund

Fakulteten för samhällsvetenskaper och ekonomi

2018

Åbo Akademi

Åbo

ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR SAMHÄLLSVETENSKAPER OCH EKONOMI

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Statskunskap	
Författare: Kai Alajoki	
Arbetets titel: Mäktiga medier? En studie av skandaler kring ministrar och partiledare i Finland och Sverige 1980–2015	
Handledare: Kimmo Grönlund	Handledare:
<p>Abstrakt:</p> <p>Pro gradu-avhandlingen <i>Mäktiga medier? En studie av skandaler kring ministrar och partiledare i Finland och Sverige 1980–2015</i> handlar om allvarliga politiska skandaler i ett föränderligt medialt samhälle. Syftet med studien är att öka förståelsen för de faktorer som påverkat allvarliga skandalers förekomst och egenskaper samt att ta reda på hur dessa faktorer har förändrats över tid. De teoretiska utgångspunkterna är medielandskapets utveckling över tid, teorin om samhällets och politikens medialisering och Bernards Manins teori om demokratins utveckling från partidemokrati till publikdemokrati. Ur teorierna och tidigare forskningsresultat härleds fyra hypoteser som sedan testas i analysdelen. Fallen som studeras är alla de politiska skandaler som ministrar och partiledare varit inblandade i och som resulterat i deras avgång.</p> <p>Avhandlingen kombinerar kvalitativa metoder med kvantitativa element. Analyskapitlet inleds med en kvalitativ del, där varje skandal beskrivs i detalj. Samtidigt kategoriseras skandalerna utifrån sina egenskaper på tre olika områden: rollen som politikern agerat i vid normbrottet, skandalens orsak och tyngden på orsakerna. Hur ofta dessa olika skandaler förekommer bestämmer värdet på variabeln. Därutöver mäts skandalens längd i dagar från det första avslöjandet som satt igång skandalen till politikerns avgång från förtroendeposten. Dessa utgör studiens beroende variabler vars variation undersöks över tid.</p> <p>Resultaten ger stöd åt en av de fyra hypoteserna: att allvarliga politiska skandaler som drabbar ledande politiker allt oftare har sitt ursprung i gärningar som sker i politikerns privatliv. Däremot går det inte att hitta belägg för att de allvarliga skandalerna numera skulle vara kortare än förr, att de skulle väckas på lättare grunder än förr eller att de skulle väckas av andra eller lättare orsaker i Sverige än i Finland. Det verkar som att det fortfarande krävs tunga skäl för att en minister eller en partiordförande ska avgå. Trots tendensen att allvarliga skandaler allt oftare föds ur något som skett i politikerns privatliv, handlar skandalerna än i dag i huvudsak om politiska beslut fattade i politikerrollen, vilket tyder på att medierna håller fast vid sin idealuppgift som en slags fjärde statsmakt. En ytterligare viktig observation är att politikerns ställning i det politiska systemet kan påverka hur länge skandalen pågår.</p> <p>Utvecklingen som beskrivs i teorierna stämmer med andra ord bara delvis. Skandalerna har inte blivit kortare trots att journalistiken har blivit mer liberal och marknadsstyrd och bevakningen intensivare, men däremot har privatlivet blivit ett område som medierna gärna granskar. Samhället kan i det avseendet sägas ha medialiserats, men teorin om medialisering behöver vidareutveckling. När det gäller Manins demokratiteori kan man konstatera att de flesta allvarliga politiska skandaler äger rum i en publikdemokratisk verklighet. I de allra senaste skandalerna går det dock att se att en övergång från publikdemokrati till en ny demokratiform håller på att ske.</p>	
Nyckelord: journalistik, massmedier, sociala medier, politiska skandaler, medialisering, demokrati, mediedrev	
Datum: 8.10.2018	Sidoantal: 96

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
2	Teoretisk referensram, syfte och frågeställning.....	3
2.1	Centrala begrepp.....	4
2.1.1	Politisk skandal.....	4
2.1.2	Mediedrev.....	6
2.1.2.1	Mediedrevets dramaturgi.....	8
2.2	Medielandskapets utveckling 1980–2015 i Finland och Sverige – en historisk överblick.....	10
2.2.1	1980–1989: Tevens och pressens envælde.....	10
2.2.2	1990–1999: Mångfald i elektroniska medier.....	12
2.2.3	2000–2009: Internets genombrott.....	14
2.2.4	2010–2015: Sociala medier.....	16
2.3	Politikens medialisering.....	18
2.3.1	Från politisk logik till medielogik.....	19
2.4	Demokratiutveckling enligt Bernard Manin: från parlamentsdemo- krati till publikdemokrati.....	23
2.5	Tidigare forskning.....	28
2.6	Hypotesbildning.....	34
3	Metod och material.....	36
3.1	Insamling av data.....	38
3.2	Operationalisering av variablerna.....	39
4	Analys.....	41
4.1	Skandalerna.....	41
4.1.1	Ove Rainer 1983.....	42
4.1.2	Anna-Greta Leijon 1988.....	43
4.1.3	Kauko Juhantalo 1992.....	45
4.1.4	Ulf Sundqvist 1993.....	47

4.1.5	Mona Sahlin 1995.....	49
4.1.6	Arja Alho 1997.....	52
4.1.7	Matti Aura 1999.....	54
4.1.8	Laila Freivalds 2000.....	56
4.1.9	Suvi Lindén 2002.....	58
4.1.10	Gudrun Schyman 2003.....	59
4.1.11	Anneli Jäätteenmäki 2003.....	60
4.1.12	Laila Freivalds 2006.....	64
4.1.13	Maria Borelius 2006.....	66
4.1.14	Cecilia Stegö Chilò 2006.....	67
4.1.15	Ilkka Kanerva 2008.....	69
4.1.16	Håkan Juholt 2012.....	71
4.1.17	Sten Tolgfors 2012.....	75
4.1.18	Heidi Hautala 2013.....	77
4.2	Analys av variablerna.....	79
4.2.1	Skandalens längd.....	79
4.2.2	Art av gärning.....	82
4.2.3	Typ av skandal.....	83
4.2.4	Skandalernas orsaker.....	84
5	Tolkning av resultaten.....	87
5.1	Skandalens längd.....	87
5.2	Art av gärning.....	88
5.3	Skandalens typ och orsaker.....	90
5.4	Hypoteserna.....	91
6	Avslutande diskussion.....	93
	Bilagor.....	97
	Källförteckning.....	99

Tabell- och figurförteckning

Tabell 1. Politiska skandaler per land och decennium (1980–2009), procent.....	30
Tabell 2. Politiska skandaler per typ av normbrott och decennium (1980–2009), procent.....	30
Tabell 3. Politiska skandaler per typ av normbrott och land (1980–2009), procent.....	31
Tabell 4. Ledande politiker som tvingats avgå till följd av en skandal i Finland och Sverige 1980–2015.....	41
Tabell 5. Skandalernas medellängder i dagar i Finland och i Sverige.....	82
Tabell 6. Antal politiska skandaler per gärningens art och decennium samt deras procentuella andel av det totala antalet studerade fall/decennium.....	82
Tabell 7. Antal politiska skandaler per skandalens typ och decennium samt deras procentuella andel av det totala antalet studerade fall/decennium.....	84
Tabell 8. Skandalernas orsaker per land, antal fall.....	85
Tabell 9. Förekomsten av tunga, medeltunga och lätta grunder till allvarliga politiska skandaler per land och decennium, antal skandaler.....	85
Figur 1. Mediedrev och dess motkrafter.....	9
Figur 2. Medialiseringens dimensioner enligt Strömbäck.....	19
Figur 3. Skandalens längd i dagar över tid under åren 1983–2013 i Sverige och Finland.....	79
Figur 4. Skandalens medellängd i dagar per decennium under tiden 1980–2015 i Sverige och Finland (n=18).....	80
Figur 5. Skandalens medellängd i dagar per decennium under tiden 1980–2015 i Sverige och Finland (n=15; de tre längsta skandalerna har utelämnats).....	81
Figur 6. Skandalens längd i dagar över tid under åren 1983–2013 i Sverige och Finland, jämförelse.....	81

1 INLEDNING

För vanliga medborgare ger dagens medierade skandaler bilden av att något extraordinärt är på gång. Kamerorna blixtrar, de ansvariga ställs mot väggen och experterna levererar den ena analysen efter den andra. När en skandal handlar om politiker eller politiska beslut brukar man tala om en politisk skandal. En sådan skandal föds när något som en politiker sagt eller gjort – eller låtit bli att göra – väcker allmän uppståndelse. Särskilt stor kan skandalen bli om den handlar om en högt uppsatt politiker, till exempel en minister eller en partiordförande. De har vanligtvis mycket makt och förväntas använda den med eftertanke. De anses ofta också vara förebilder för andra människor i moraliskt hänseende. När förtroendet för politikern av en eller annan anledning rubbas påverkas politikerns image, ibland så mycket att politikern måste lämna sin förtroendepost.

Skandaler existerade inte i samma bemärkelse under de nordiska demokratiernas tidiga år i 1900-talets början. Det fanns visserligen tidningar som kunde ha skandaliserat enskilda politiker, men de var ofta bundna till eller ägdes av politiska rörelser, vilket skyddade en del av makthavarna från kritisk granskning. När pressen lösgjorde sig från de politiska partierna och andra medieformer såg dagens ljus blev politiska skandaler vanligare. I dag uppfattas de av gemene man som något som hör politiken till. Anu Kantola, medieforskare vid Helsingfors universitet, hävdar till och med att skandaler är ”det nya normala inom politiken (Siltamäki 2018, 8, egen översättning).”

Varje skandal är unik och vad den slutligen resulterar i varierar. För somliga politiker kan ett litet misstag innebära slutet på karriären, medan andra kommer undan till synes helt utan konsekvenser. Denna variation och det faktum att skandalerna har blivit vanligare med tiden gör dem till intressanta forskningsobjekt. Finns det mekanismer som styr händelseförloppet i och bestämmer utfallet av en skandal? Har dessa mekanismer, om de alltså över huvud taget finns, förändrats i takt med medierna och det övriga samhället? Att identifiera gemensamma nämnare hos de allra allvarligaste skandalerna ligger i fokus för den här avhandlingen.

Det räcker dock inte att bara studera hur skandalerna har förändrats. Eftersom de nu för tiden utgör ett centralt element i politiken bör man också fundera på hur de inverkar på det demokratiska systemets sätt och förmåga att fungera. Är förekomsten av skandaler ett sundhets- eller ett sjukdomstecken i en demokrati? Demokratien är inte heller någon monolit utan utvecklas hela tiden. Massmedierna, en väsentlig beståndsdel i dagens demokratiska styrelseskick

och en nyckelspelare i politiska skandaler, har förändrats och tvingat också demokratin att anta nya former.

Den här pro gradu-avhandlingen handlar alltså kort sagt om politiska skandaler, mediernas roll i dem och skandalernas plats på den rikspolitiska arenan i Finland och Sverige. Skandaler berör politiker på alla nivåer, men de påverkar direkt maktförhållandena inom det politiska systemet då en minister eller en partiledare tvingas avgå. Därför har jag valt att koncentrera mig på de allvarligaste politiska skandalerna som lett till att ledande politiker har lämnat sina uppdrag. I följande kapitel tar jag upp de teoretiska utgångspunkterna för studien och presenterar fyra hypoteser som sedan testas i den empiriska delen, som följer efter teoridelen och metodkapitlet. I den empiriska delen går jag även igenom alla finländska och svenska skandaler som berört ledande politiker och som resulterat i deras avgång. Efter analysen tolkas resultaten, och i det avslutande kapitlet diskuterar jag hur väl förväntningarna som teorierna och den tidigare forskningen gett upphov till stämmer överens med verkligheten.

2 TEORETISK REFERENSRAM, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

För de flesta människor vore det närmast omöjligt att föreställa sig ett modernt demokratiskt politiskt system utan massmedier. Medierna uppfyller viktiga funktioner i systemet. Utöver att de förmedlar information om den omkringliggande verkligheten – om händelser, om politiska beslut och om orsakerna bakom dessa beslut – till medborgarna, har de i dagens läge ofta också en roll som granskare av och garantier för demokratin. Under de senaste decennierna har medierna förknippats med flera minister- och partiledaravgångar i såväl Finland som Sverige. I många fall har journalisters avslöjanden gett upphov till politiska skandaler, som i sin tur utlöst så kallade mediedrev, som slutligen har lett till att politikerna förlorat sin trovärdighet och tvingats lämna sina förtroendeposter.

Politikernas verksamhetsmiljö har inte alltid sett ut som den gör i dag. Vanliga medborgare kommer numera i kontakt med politiker och formar sin uppfattning om dem i huvudsak via medier. Därför är det också viktigt för den enskilde politikern att synas i massmedia, gärna i samband med positiva nyheter. Medierna väljer sitt innehåll själva, vilket gör dem till maktutövare i samhället som även politikerna måste ta i beaktande – inte bara när de fattar politiska beslut som yrkesutövare utan också när de reder ut sina angelägenheter som privatpersoner. Skelett i den politiska eller privata garderoben kan, när de väl avslöjas för allmänheten, resultera i en politisk skandal. En allmän uppfattning är att skandalerna i allmänhet och sådana skandaler som leder till en politikers avgång i synnerhet har blivit fler under de senaste 30–40 åren. *Syftet med denna avhandling är att öka förståelsen för de faktorer som påverkar förekomsten av politikeravgångar i Finland och Sverige i samband med politiska skandaler och mediedrev.* I denna teoridel beskrivs ett antal utvecklingslinjer över tid som hjälper en att få en mer komplett bild av de förändrande förutsättningarna för politiska skandaler. De centrala frågorna är: Hur har medielandskapet förändrats under de senaste tre decennierna och vilken inverkan har förändringarna haft på den politiska journalistiken och de politiska skandalerna? På vilket sätt har förhållandet mellan medier och politiker utvecklats under samma tid? Hänger dessa förändringar samman med den representativa demokratins utveckling och dess sätt att fungera? Att jämföra Finland och Sverige är intressant, eftersom de delar de stora utvecklingslinjerna inom den politiska journalistiken men uppvisar även en del skillnader.

I den teoretiska referensramens första del definierar jag två för studien grundläggande begrepp, politisk skandal och mediedrev, och beskriver deras beståndsdelar. För att bättre förstå de finländska och svenska massmediernas verksamhetsmiljö och -förutsättningar under peri-

oden 1980–2015 ger jag sedan en historisk överblick över medielandskapets allmänna utveckling i båda länderna. Eftersom varje decennium grovt taget har fört med sig en större teknologisk, politisk eller verksamhetsmässig förändring i mediefältet, utgör decennierna vart sitt underkapitel. Därefter, i avsnitt 2.3, presenteras teorin om politikens medialisering, som handlar i korthet om mediernas ökande betydelse i den politiska sfären. Bernard Manins teori om olika demokratiformer – parlaments-, parti- och publikdemokrati – behandlas i avsnitt 2.4, där frågan är hur demokratins beståndsdelar och karaktär har förändrats över tid och vilken roll massmedierna spelat i dessa olika system. Ett antal tidigare forskningsresultat kring politiska skandaler redovisas sedan i avsnitt 2.5. Hur dessa resultat, medielandskapets utveckling, teorin om medialisering och Manins teori om demokratins historiska utveckling överlappar och hänger samman med varandra blir en central fråga för del 2.6. Vilka tankar väcker teorierna och den tidigare forskningen som kunde studeras vidare empiriskt?

2.1 Centrala begrepp

Teorierna som nämndes kort i inledningen ovan presenteras noggrannare i de följande kapitlen. Teorierna innehåller begrepp som medialisering, medielogik, publikdemokrati och parlamentsdemokrati, men de definieras i samband med respektive teori. I detta avsnitt behandlas däremot två för studien helt grundläggande begrepp, nämligen skandal – uttryckligen politisk sådan – och mediedrev. I vardagligt tal kan dessa två termer förväxlas, men trots att de båda anknyter till samma tema finns det skillnader mellan dem. Utöver skandal och mediedrev brukar man använda bland annat termerna affär, hetsjakt, mediestorm och härva när man syftar på samma fenomen, men för tylighetens skull ämnar jag i denna studie i huvudsak använda begreppen (politisk) skandal och mediedrev.

2.1.1 Politisk skandal

Begreppet politisk skandal definieras av medieforskaren John B. Thompson som ett fenomen där följande punkter ska gälla:

- 1) Det handlar om en händelse eller ett agerande som klart bryter mot existerande normer, värderingar eller moralkoder.
- 2) Det finns element som är avsedda att hållas hemliga men som några utomstående ändå känner till eller har misstankar om. Om informationen inte sprids till utomstående blir det inte heller någon skandal.
- 3) Andra personer ogillar eller tar illa upp av brottet. Om det skedda inte väcker negativa reaktioner uteblir skandalen.

- 4) Andra personer ska även fördöma det skedda med hårda ordalag i offentligheten.
  - 5) Den som gjort sig skyldig till brottet förlorar sitt rykte efter skandalen. Detta sker dock inte alltid om de som varit delaktiga i skandalen lyckas vända det till det positiva i offentligheten.
- (Thompson i Virkkunen 2006, 129.)

Ytterligare ett karaktärsdrag för många av de politiska skandaler som ägt rum inom de senaste 35 åren är att de har börjat med en relativt liten moralisk överträdelse som åtminstone delvis kunde förlåtas politikern i fråga. Skandalen får däremot fart då det kommer fram ny, för politikern skadlig information eller om politikern anser sig ha agerat rätt, kommer med bortförklaringar eller förnekar normbrottet helt och hållet. Om politikern åker fast för att ha ljugit eller utelämnat någon väsentlig detalj i offentligheten eller i värsta fall i parlamentet, växer skandalens proportioner ytterligare. Den ursprungliga orsaken till skandalen får således ofta allt mindre uppmärksamhet ju längre skandalen pågår. (Allern & Pollack 2012, 12–13.)

I och med förändringar i medielandskapet har också logiken och mekanismerna i politiska skandaler förändrats. Enligt Lars Nord (2001) är det typiskt att moderna politiska skandaler förs i och av medier, medan det som han kallar den klassiska politiska skandalen ”huvudsakligen hämtar sin näring i diskussioner och samtal mellan människor (Nord 2001, 20).” Det över tid förändrade förhållandet mellan medier och politiker diskuteras närmare i avsnitt 2.3.

För att betrakta politiska skandaler från en annan synvinkel kan de indelas i två underkategorier: politikskandaler och politikerskandaler (Midtbø i Bromander 2012, 72). I politikskandaler är det en allmän politisk företeelse som står i centrum, medan politikerskandaler handlar i huvudsak om enskilda individer på toppposter inom politiken. Bromander (2012, 72) lyfter fram den svenska IB-affären på 1970-talet som ett exempel på en politikskandal. Skandalen handlade i korthet om att två journalister avslöjade att det fanns en tidigare okänd underrättelseorganisation i Sverige. I Finland kunde den så kallade valfinansieringshärvan placeras i denna kategori. Även om medierapporteringen i mångt och mycket kretsade kring statminister Matti Vanhanen och hans parti Centern, var det ändå problemen i lagstiftningen kring valfinansiering i allmänhet som orsakade skandalen som slutligen ledde till förändringar i lagstiftningen. När det i samband med politikskandaler ofta är svårt att koppla en viss person till skandalen, sätter politikerskandaler den enskilda politikern i centrum. Då handlar det om att en viss politiker har gjort ett brott mot existerande normer och ställs till svars för sin handling. Ett färskt exempel på en sådan skandal i Sverige är den så kallade Juholtaffären år 2011, där

Socialdemokraternas partiledare Håkan Juholt tvingades avgå efter att det kommit fram att riksdagen betalat honom fullt hyresbidrag för en lägenhet där även hans partner bodde. Ilkka Kanervas sms-skandal år 2008 är ett finländskt typexempel på en politikerskandal. Han fick avgå som utrikesminister efter att det uppdagats att han skickat textmeddelanden till en erotisk dansös trots att han i offentligheten bestridit uppgifterna och redan i samband med tidigare sms-skandaler lovat bot och bättring i sin kommunikation med kvinnor (Uimonen 2009, 207–209).

2.1.2 Mediedrev

Alla skandaler utvecklas inte till det som kallas mediedrev, men ett mediedrev kan inte existera utan någon typ av skandal. Tobias Bromander återger Joakim Nilssons definition av begreppet drev och beskriver det ”som en intensiv och konfliktstyrd journalistik som innebär en jakt på enskilda personer som genom ett starkt opinionstryck tvingar politiker och tjänstemän att avgå (Nilsson i Bromander 2012).” Vidare citeras Nilssons definition:

”[Ett journalistiskt drev är] En fortlöpande journalistisk nyhetsrapportering om en offentlig persons tillkortakommande där nyhetens sensationsgrad bryter gängse rapporteringar och där journalistkollektivet etablerar en omfattande homogen medial bevakning.”

(Nilsson i Bromander 2012, 69)

Sigurd Allern och Ester Pollack (2012) kompletterar Nilssons definition med en lista på fem punkter. De definierar mediedrev som:

- ”1) omfattande, intensiv och kritisk rapportering riktad mot en eller flera personer, organisationer eller institutioner;*
- 2) anklagelser som riktas mot en viss person och som gäller normbrott som betraktas som skandalösa,*
- 3) i en situation där många inflytelserika redaktörer och nyhetsmedier deltar under en viss tidsperiod,*
- 4) och tillämpar samma perspektiv, journalistisk vinkel och dramaturgiskt koncept, och*
- 5) där utfallet är osäkert.*

(Allern & Pollack 2012, 22, egen översättning)”

Det innebär således inte ett mediedrev att en viss tidning eller ett annat medium publicerar information som kan ses som avslöjande eller skandalös, utan det måste finnas fler journalister som porträtterar det skedda och utvärderar situationen från ungefär samma perspektiv (Allern & Pollack 2012, 22). Det som skiljer Nilssons definition från Allern och Pollacks dito är utfallet och konsekvenserna. Även om många drev slutar med att objektet avgår från sin förtroendepost kan man påstå att det finns en inbyggd osäkerhet i mediedrevets karaktär. Osäkerheten och spänningen håller mediernas och publikens intresse uppe, och eftersom det inte går att planera ett mediedrev är utfallet inte heller förhandsbestämt av någon (Allern & Pollack 2012, 22; Nord 2001, 28).

Med stöd i den teoretiska litteraturen räknar Bromander (2012) upp ytterligare kännetecken på ett mediedrev. Till skillnad från traditionell granskande journalistik är mediedrev i huvudsak en negativ journalistisk form som sällan för med sig något nyttigt eller positivt. Inte ens medierna själva lär sig nödvändigtvis av erfarenheterna av drev. I drevsituationer har den granskande journalistiken tagit på sig rollen som åklagare och domare genom ensidig rapportering och opinionsyttring. Många mediedrev tränger dessutom också undan andra, mer betydelsefulla nyheter, vilket skapar i publikens ögon en bild av att det är fråga om en viktig händelse (Bromander 2012, 69). Mediedrev riktas i regel mot en viss person, och för att ett drev alls skulle kunna uppstå måste den personen av nödvändighet ha en betydande position i samhället (Pihlblad 2010, 42).

Politiska skandaler kan alltså eskalera till mediedrev, men det finns ett antal bakomliggande faktorer i mediernas arbetssätt och –miljö som förklarar varför det sker. Medierna är i dag styrda av rutiner och hårda tidsbegränsningar och strävar efter att producera nyheter på löpande band. Bristen på tid och tillförlitlig information utgör en bra grund för ett mediedrev att växa fram. Många redaktioner lider i dagens läge också av begränsade resurser, vilket gör nyhetsförmedlingen enformigare och bidrar till att händelser enbart analyseras ur ett fåtal perspektiv. Mediehusen styrs i mångt och mycket enligt marknadslogikens principer, vilket innebär krav på vinstmaximering: det gäller att maximera antalet tevetittare, sålda lösnummer och klick på webbplatsen, i synnerhet i förhållande till de konkurrerande medierna som med årens lopp blivit allt fler. Det är dessutom viktigt att kunna förmedla information så snabbt som möjligt och undvika att gå miste om betydelsefulla nyheter. Det enklaste sättet att inte missa en viktig nyhet är att rapportera om samma händelse som andra medier gör, och därmed fylls det tredje villkoret i Allern & Pollacks definition på mediedrev. Utvecklingen där medierna

under de senaste årtiondena allt oftare tvingats konkurrera med varandra med slagkraftiga rubriker och snabba, säljande nyheter kallas ibland för *tabloidisering* och diskuteras närmare i avsnitt 2.2. (Bromander 2012, 70; Nord 2001, 27.)

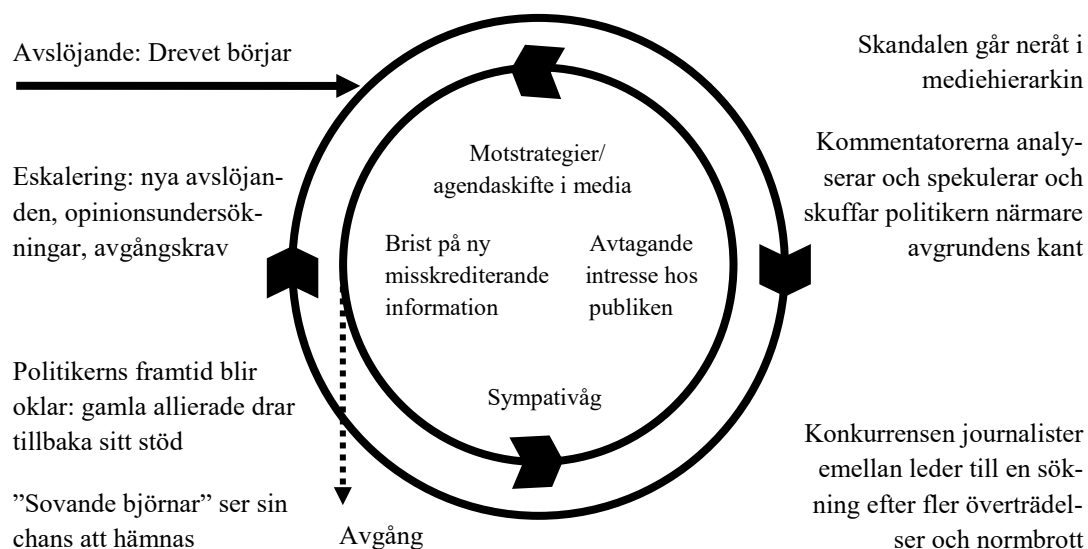
2.1.2.1 Mediedrevets dramaturgi

Trots att varje skandal och mediedrev handlar om specifika personer och händelser, går det att göra vissa generaliseringar i hur ett drev växer fram och utvecklas. Enligt Fladmoe & Todal Jenssen (2012) hör skandalnyheten till en början exklusivt till ett visst medium, till exempel en tidning eller tevekanal. Om nyheten handlar om en känd politiker är övriga medier snabba på att publicera samma nyhet, men möjligen med en lite annorlunda vinkling. Innan mer information har grävts fram cirkulerar samma historia med små nyansskillnader i så gott som alla medier, vilket gör skandalen större, trots att någon ny information nödvändigtvis inte presenterats. Om politikern i fråga kommenterar nyheten ovarsamt kan det leda till en så kallad sekundär skandal, där politikerns kommentarer börjar granskas i stället. Men om ingen ny information kommer fram försöker medierna ofta förlänga skandalen genom att be experter, till exempel politiska redaktörer eller samhällsvetare, kommentera händelsen. Dessa kommentatorer brukar fördöma den moraliska överträdelsen och till och med kräva politikerns avgång, och det är inte ovanligt att den som ställer de tuffaste kraven får mest genomslag i media (Fladmoe & Todal Jenssen 2012, 60–61).

När en politiker hamnar i en skandal är det också läge för eventuella politiska motståndare att slå till. De kan läcka ny information om den skandaldrabbade politikern till medierna, och även om den nya informationen inte var kopplad till själva skandalen kan den ändå ställa politikern i dålig dager och på så sätt förvärpa situationen. De som eventuellt stöttat politikern i offentligheten drar sannolikt tillbaka sitt stöd i detta skede, eftersom stödjandet kan vara riskabelt för stödtrupperna med tanke på deras egen politiska framtid. I många fall fortsätter drevet med att medierna publicerar opinionsundersökningar där en majoritet kräver politikerns avgång. Detta får ofta chefredaktörernas kritiska ton att hårdna ytterligare. (Fladmoe & Todal Jenssen 2012, 61.)

En mediestorm brukar ebba ut när politikern i dess centrum väljer att avgå från sin post. Så är dock inte alltid fallet. Medierna kan styra uppmärksamheten mot en annan, större händelse och sluta hårdbevaka politikern, publiken – som för många medier är lika med kunder – kan tappa intresset för skandalen, det kan uppstå en våg av sympati mot den drabbade politikern,

eller också torkar skandalen ihop när ingen ny information kommer fram. I figur 1 nedan illustreras mediedrevets drivkrafter och motkrafter. Man kan se processen som två cirklar som roterar åt motsatta håll: Den yttre cirkeln representerar de krafter som ger mediedrevet fart, medan den inre representerar motkrafterna. Beroende på i vilken riktning som hjulet roterar, dvs. om det är drivkrafterna eller motkrafterna som är starkare, kan bli bestämmande för politikerns framtid. (Fladmoe & Todal Jenssen 2012, 65.)

Figur 1. Mediedrev och dess motkrafter (Fladmoe & Todal Jenssen 2012, 66).

Journalisten Risto Uimonen (2009) talar om en megafoneffekt som uppstår i samband med drev. Med megafoneffekt avser han den inverkan som den intensiva och omfattande men självupprepande rapporteringen har på människors uppfattningar och åsikter om händelsen. Den uppfattning som medierna har om det skedda blir ofta den rådande sanningen, även om sanningshalten i rapporteringen inte alltid håller måttet. Medierna överröstar likt en megafon i en folkmassa alla andra röster, och avvikande åsikter får sällan utrymme. Dock understryker Uimonen att inte ens de mest mäktiga medierna har rätt att fatta beslut om en politiker får fortsätta på sin post eller inte (Uimonen 2009, 64–65, 68). Heikki Saari (2010) kritiserar megafonjämförelsen för att den inte till fullo vill vidkännas den makt som medierna ändå utövar i samhället. Enligt Saari kan medierna inte ”i dagens marknadsliberala värld separeras från makten eller makten från medierna (Saari 2010, 239, egen översättning).” Därför är det skäl att härnäst granska närmare de förändringar som skett i massmediernas plats och uppgifter i samhället.

2.2 Medielandskapets utveckling 1980–2015 i Finland och Sverige – en historisk överblick

Medielandskapet i sin helhet och journalistikens förutsättningar har genomgått stora förändringar under de senaste 35 åren i Norden, men också i hela världen. Förenklat kunde man säga att informationsförmedlingen och således även medierna har blivit betydligt snabbare tack vare den teknologiska utvecklingen. Efter tidningarnas guldålder tog radion och teven över rollen som huvudsaklig informationskälla för medborgarna, varefter internet och sedan sociala medier blivit allt vanligare. Exempelvis nådde internet år 2015 87 % av svenskarna, medan motsvarande siffra år 2005 var bara 42 % (Internet 1). Papperstidningarna nådde i sin tur ut till 73 % av svenskarna år 2005, men 10 år senare var andelen endast 50 % (Internet 1).

När den teknologiska utvecklingen har inverkat på mediernas verksamhetsplattformar och arbetssätt i praktiken, har den roll som reserverats för granskande journalistik i samhället påverkat innehållet i medierna. Detta innebär med andra ord att förändringar i det politiska klimatet och vem eller vilka som sitter vid makten kan ha betydelse för mediernas sätt och möjligheter att granska makthavare och deras förehavanden. I detta kapitel behandlar jag medielandskapets förändringar i Finland och Sverige under åren 1980–2015. Hur har den teknologiska utvecklingen å ena sidan och skiftningar i det politiska klimatet å andra sidan förändrat mediernas bevakande av politiker?

2.2.1 1980–1989: Tevens och pressens envælde

Enligt ett välbekant talesätt – som myntades redan på 1840-talet av den engelska politikern Edmund Burke och som spreds vidare av författaren Thomas Carlyle – utgör medierna en fjärde statsmakt som ska övervaka statsmaktens tre övriga beståndsdelar: den lagstiftande makten, den verkställande makten och den dömande makten (Uimonen 2009, 28). Trots att detta synsätt alltså inte är på något sätt nytt, åtog medierna sig en granskande, kritisk roll i förhållande till makthavarnas agerande först efter 1960-talet; före det hade medierna koncentrerat sig främst på okritisk rapportering och informationsförmedling eller fungerat som de politiska partiernas språkrör (Hammarlin & Jarlbro 2014, 19–20). Tidningarna hade visserligen visat sin makt i Finland redan under 1900-talets första decennier, då den ryska generalguvernören var tvungen av rädsla för ökat missnöje med regimen att censurera eller lägga ner fler nationalistiskt sinnade, finskspråkiga tidningar (Uimonen 2009, 29).

Uimonen (2009) skriver vidare att Finlands geopolitiska läge efter andra världskriget tvingade de finländska medierna att förhålla sig moderata till landets utrikespolitik och framför allt till Sovjetunionen. Presidenterna J. K. Paasikivi och Urho Kekkonen försökte styra mediernas – i första hand tidningarnas – rapportering genom kritiska kommentarer om pressen och journalisterna i offentligheten samt genom brev och telefonsamtal till olika redaktörer. Ända fram till 1995 fanns det dessutom i strafflagen en paragraf som förbjöd en journalist att skriva skändande om en annan stat. Denna (själv)censur påverkade också pressens sätt att kritiskt granska de inrikespolitiska makthavarna, främst landets mäktigaste man, president Kekkonen. Enligt Uimonen vågade medierna rapportera om Kekkonens sviktande hälsa först efter att han av hälsoskäl avgått som president år 1981. Bugandet inför Kekkonen kan ses som ett lågvattenmärke för de finländska medierna med tanke på idealet som maktens vakthund. (Uimonen 2009, 30–34.)

Mediernas agerande begränsades alltså ännu i decennieskiftet av ramvillkor som satts av den politiska eliten, men efter Kekkonens era började spelutrymmet för medierna utvidgas (Pitkänen 2009a, 84). Samtidigt förändrades medielandskapet i Finland mot en mer marknadsstyrd modell. Den kommersiella MTV:s nyheter började sändas på Rundradions tevekanal i början av 1980-talet, och lite senare gjorde de första kommersiella radiokanalerna samt lokal-, satellit- och kabelteve intåg i de finländska hemmen. Många tidningar som tidigare ägdes och gavs ut av lokala aktörer eller av politiska partier formade kommersiella, marknadsanpassade tidningsgrupper. I dessa tidningsgrupper, 1980-talets små mediekoncerner, ingick ofta även lokala radiokanaler (Herkman 2009, 34). Stora delar av pressen lösgjorde sig från de politiska partierna och vägrade fungera som enbart partiernas och politikernas informationsförmedlare; i stället intog medierna en mer kritisk och självständig hållning gentemot politikerna (Herkman 2009, 39; Pitkänen 2009a, 84).

I Sverige utvecklades journalistiken och medielandskapet på ett delvis annat sätt än i Finland. År 1967 grundades landets första journalisthögskolor, där de blivande reportrarna anammade rollen som granskare av den politiska makten. Journalistiken genomgick alltså en slags professionalisering. Tuffa frågor i intervjuer och ett ifrågasättande av politikernas budskap och agerande överraskade makthavarna och kändes främmande för en del äldre journalister. Detta synsätt på journalistikens roll i samhället spred sig under 1980-talet till allt fler medier, och till och med partipolitiska tidningar, som inte lösgjort sig i samma utsträckning från de politiska partierna som i Finland, började granska och kritisera sina egna politiker. Den partipoli-

tiska tillhörigheten framgick av tidningens ledarsida och präglade inte längre nyhetsrapporteringen lika mycket. (Bergling & Nejman 2014, 17, 79; Gustafsson & Weibull 1999, 19.)

Etermedierna radio och teve var länge styrda av public service-principen och Sveriges Radio hade monopol på radio- och teveproduktion. I public service produceras mediestoffet med partipolitisk obundenhet, objektivitet, mångsidighet och representativitet som ideal. I slutet av 1970-talet såg dock de första privata, lokala radiokanalerna dagens ljus. De drevs till en början av församlingar och övriga samfund, men från och med mitten av 1980-talet intresserade sig även politiska partier och kommersiella aktörer för radioverksamhet. Satellit- och kabelkanalerna blev vanligare och försvagade den offentliga Sveriges Radios monopolställning, som slutligen bröts år 1987 då TV3 inledde sina sändningar. (Gustafsson & Weibull 1999, 31–33.)

2.2.2 1990–1999: Mångfald i elektroniska medier

De liberaliserings- och kommersialiseringstrender i medielandskapet som börjat på 1980-talet förstärktes under det följande decenniet. Efter Sovjetunionens fall 1991 avtog så småningom den så kallade finlandiseringens påverkan inom finländska medier, och man vågade skriva och rapportera mer öppet och sanningsenligt om grannlandet i öst. År 1993 genomfördes en kanalreform i Finland som resulterade i att den kommersiella MTV3 fick en egen kanalplats. MTV3:s framgång med stora publiksiffror utmanade den tidigare hegemoni som Rundradion haft i etermedierna. Konkurrensen kanaler emellan hårdnade ytterligare år 1997 då Nelonen (Fyran) och den första reklamstyrda radiokanalen Nova inledde sin verksamhet. På samma sätt som den finländska tidningsbranschen på allvar kommersialiserats på 1980-talet blev också etermedierna allt mer marknadsanpassade – med undantag för Rundradion, som visserligen fick motivera sin existens. En orsak till att denna utveckling intensifierades var Finlands medlemskap i EU och unionens avregleringspolitik i mediebranschen. De tidigare starka statliga styrningsmekanismerna ersattes av marknadslogikens motsvarande mekanismer. (Herkman 2009, 34–35, 39.)

I Sverige var utvecklingen på 1990-talet på många punkter likadan som i Finland: TV4 fick sändningstillstånd 1991 och ett par år därefter gjorde privatägda, kommersiella lokalradiokanaler entré (Gustafsson & Weibull 1999, 32). Lars Nord (2001) skriver om bakgrunden till mediefältets kommersialisering så här:

”En viktig förutsättning för kommersialiseringen kan spåras i en medveten strävan hos den politiska makten att av effektivitetsskäl avreglera befintliga mediesystem och öppna fältet för konkurrens. I de fall politiker inte funnit en sådan utveckling ideologiskt önskvärd har de ändå i flera fall fått acceptera förändringen eftersom de teknologiska framstegen i princip omöjliggjort en mediepolitik med starka nationella särdrag. Digital överföring möjliggör en kraftig expansion av antalet tv- och radiokanaler. Samma teknik öppnar också upp för nya distributionsformer av dagstidningar.”

(Nord 2001, 18–19)

Kommersialiseringens utvecklingen ledde så småningom under 1990-talet såväl i Finland som i Sverige till en centralisering och internationalisering av medierna. Till exempel i Finland bildades i slutet av 1990-talet två stora mediekoncerner, Alma Media och Sanoma WSOY, som tillsammans kom att härska över största delen av den inhemska kommersiella mediemarknaden. För att trygga sin ekonomi och lönsamhet var dessa koncerner verksamma under olika varumärken i flera olika medier: De gav ofta ut både dagstidningar och tidskrifter och drev såväl teve- som radioverksamhet, i stället för att som förr enbart koncentrera sig på en tidning eller en radiokanal. Internationella aktörer blev en etablerad del av mediemarknaden i båda länderna, i synnerhet i etermedierna, och efter millennieskiftet blev det även vanligt att ägandet av finländska och svenska medieföretag koncentrerades till samma, samnordiska koncerner. (Herkman 2009, 35–36; Nord 2001, 19; Gustafsson & Weibull 1999, 59–60.)

Trots att internationella, utomnordiska mediekoncerners andel av den nordiska mediemarknaden under 1990- och 2000-talen var rätt liten, hade marknadsmässiga principer och konkurrens börjat gälla inom så gott som hela mediefältet (Herkman 2009, 36). Enligt Lars Nord (2001) har detta med nödvändighet påverkat innehållet i den politiska journalistiken. Ägarna till mediehusen kräver avkastning på investerat kapital, varför den politiska journalistiken numera inte bara ska ”informera och granska, den måste i ökad utsträckning också sälja (Nord 2001, 19)”. De ekonomiska produktionsvillkoren blev under 1990-talet de mest grundläggande i rapporteringen, medan de professionella och politiska principerna som tidigare styrde det journalistiska innehållet fick ge mer plats åt lönsamhetstänkandet. Dessa professionella och etiska principer försvann ändå inte helt och hållet, delvis tack vare de traditioner, attityder och ideal om en oberoende, kritiskt granskande journalistik som funnits inom journalistikåren.

Senare har man också försökt belysa problemen med marknadsstyrd journalistik med hjälp av journalistiska metoder: helt enkelt synliggjort problematiken genom att rapportera om den. (Herkman 2009, 47–48; Nord 2001, 19.)

2.2.3 2000–2009: Internets genombrott

Det nya årtusendet innebar en ny fas i massmediernas historia. Redan under 1990-talets sista år hade en del tidningar grundat egna webbplatser som fungerade som ett slags stöd till huvudprodukten, den traditionella papperstidningen. Till en början publicerade tidningarna i stort sett samma artiklar både på webben och i papperstidningen; det enda som var specifikt avsett för webben var korta notiser. Artiklarna publicerades i ungefär samma takt på båda plattformarna. Under 2000-talets lopp började dock en speciell webbjournalistik ta form. Denna webbjournalistik bestod i att videor och ljudklipp kunde läggas upp på webbplatsen vid sidan av texten, eller till och med helt utan text. Samtidigt ökade kommunikationen mellan publiken och journalisterna, då det blev möjligt att direkt kommentera artiklar som publicerats på webben. Allt fler medieföretag började satsa på de möjligheter som internet erbjöd, och det i sin tur fick webbjournalistikens former att utvecklas vidare. (Pitkänen 2009b, 111.)

I slutet av 1990-talet hade även digitaliseringen av medierna inletts (Gustafsson & Weibull 1999, 57). Så gott som alla medier övergick till digitala datasystem och digital informationsöverföring under 2000-talet. Medieinnehåll började produceras, redigeras och lagras elektroniskt, vilket gjorde det lättare att sprida information och innehåll från ett medium till ett annat. Det blev alltså betydligt enklare än förr att använda samma material i olika medier, och denna synergieffekt utnyttjades bland andra av de stora mediekoncernerna där exempelvis tevenheter producerades i samarbete med en tidning från samma koncern (Herkman 2009, 37). Digitaliseringen gjorde det också betydligt lättare för medierna att citera varandra snabbt och sprida samma, ibland bristfälliga eller direkt felaktiga information. Snabbheten hade därmed blivit en allt viktigare egenskap i förmedlingen av nyheter, vilket med god fog kan tänkas ha påverkat även den politiska journalistikens innehåll och karaktär.

Digitaliseringen öppnade stora möjligheter för medieföretagen men innebar också nya utmaningar. Internets ökande användning och betydelse tvingade medierna att fundera på hur de kunde göra webbjournalistiken lönsam – människor var ju vana vid att det mesta på nätet var gratis; utbudet på avgiftsfri information på nätet var enormt (Herkman 2009, 37–38). Ännu på 2010-talet har medierna problem med detta, och som lösningar har bland annat betaltväggar

och ökad digital och riktad annonsering föreslagits. Den hårda konkurrensen på internet och snabbheten, som presenterades kort ovan, satte sina spår på den journalistiska produkten. Mediernas webbplatser började fungera som nyhetssajter där nyheter publicerades och uppdaterades i realtid med jämna mellanrum flera gånger om dagen. Strävan efter att vara först ute med en nyhet sänkte tröskeln att publicera information på webben som inte faktagranskats. Jämfört med huvudprodukten, till exempel tevenyheter eller tidningen, fick webbnyheterna inte samma tyngd, och på internet blev det också möjligt att tydligare gruppera nyheterna i olika lättsammare kategorier (exempelvis underhållning, nöjessidor) om man ansåg att nyheten inte hörde hemma i en mer allvarlig kategori som inrikes-, ekonomi- eller utrikesnyheter. Den professionella, sakinriktade politiska journalistiken behöll fortfarande, åtminstone till synes, sin trovärdighet även på internet, medan de mer underhållande nyheterna och artiklarna om politikerna oftast fick plats på nöjessidorna. Studier av fotojournalistikens utveckling under de senaste decennierna visar för sin del att politikerna allt oftare påminner om artister i show business då de framträder i medierna. De har med andra ord börjat påminna om andra kändisar. (Ekström 2006, 279–280; Pitkänen 2009b, 112–114.)

Internets genombrott påverkade också rubriceringen av nyheter. Ville Pitkänen (2009) konstaterar att rubrikerna på webben allt oftare försöker väcka publikens intresse genom att betona de känslomässiga reaktioner som en politisk debatt eller fråga väckt. Det är sedan 2000-talets första år vanligt att det av rubriken framgår hur en politiker eller en politisk grupp blivit upprörd, chockad, arg eller irriterad av något som deras meningsmotståndare framfört. Teknologin gjorde det enkelt att följa vilka artiklar och nyheter som lästes mest, vilket i sin tur stärkte kravet på rafflande rubriker. Detta innebar också att journalister började lättare få tag på information om publikens intressen. Kommunikationen mellan journalister och mediekonsumenter har i allmänhet setts som en positiv sak, men då publiken vill ha lättsammare nyheter finns risken att viktigare nyheter hamnar i skymundan (Pitkänen 2009b, 114–116).

Fenomenet där politiskt maktspel och politikernas personliga relationer och privatliv står i nyhetsförmedlingens centrum kallas ibland på finska för ”politiikan viihteellistyminen”, en tendens där politiken allt mer ses som och porträtteras genom underhållning. Denna tendens är besläktad med fenomen som infotainment, en genre inom etermedier där fakta presenteras i underhållande format, och tabloidisering, som Oxfords ordbok definierar som ”the transformation of news, literature, etc., into a popularized, lurid, and sensational form (Internet 2).” Den senare termen har sitt ursprung i sättet som kvällstidningar, som oftast gavs ut i tabloidformat

i stället för i broadsheet-format, presenterade sina nyheter på: dramatiska löpsedlar, slagkraftiga rubriker med stora bokstäver, stora bilder osv. När högre ansedda dagstidningar började övergå till tabloidformat samtidigt som deras nyhetsförmedling började likna kvällstidningars dito, började man tala om tabloidisering i bemärkelsen ovan.

Internet minskade även de traditionella massmediernas makt över informationsförmedlingen i samhället. När det i slutet av 1990-talet var vanligt med chattsidor bar det nya millenniet med sig allt fler diskussionsforum på webben, möjligheter att kommentera mediernas webbartiklar samt populära bloggar som i princip vem som helst kunde upprätthålla (Gustafsson & Weibull 1999, 56; Pitkänen 2009b, 126). Det blev således enklare och billigare att delta i samhällsdebatten. I synnerhet bloggarna blev också från den politiska journalistikens synvinkel viktiga. Till en början hävdade somliga debattörer att de traditionella medierna över huvud taget inte skulle överleva denna nya medborgarjournalistik, men efter 2000-talets första decennium hade bloggarna snarare kommit att komplettera medielandskapet (Domingo & Heinonen 2009, 68–71). Trots att få bloggare arbetade efter journalistiska principer började de traditionella medierna använda dem som källor i sina egna artiklar. Utöver att bloggarna i allmänhet gav idéer till nya artiklar och nyhetsinslag citerade man ofta olika politikernas bloggtexter eller hänvisade till kommentarer som framförts i en expertblogg. Många mediehus erbjöd dessutom bloggplattformar på sin egen webbplats till populära politiker och samhällsdebattörer (Pitkänen 2009b, 127–130, 133). Bloggar var lockande också för politikerna, som i bästa fall genom dem kunde kommunicera till en stor skara medborgare utan mellanhänder och upprätta en personlig relation till sin publik (Isotalus 2017, 198–199).

Trots att internets genombrott gav upphov till en era av medborgarjournalistik där i princip vem som helst kunde skapa och publicera mediestoff, uppskattar Pitkänen (2009) att de nya formerna inte påverkat den politiska journalistikens utformning eller den offentliga politiska dagordningen nämnvärt. Det som däremot är nytt är att alternativa perspektiv och synpunkter som framförts på olika plattformar på webben tas upp av traditionella medier. På så sätt kommer flera åsikter till tals i offentligheten och debatten blir mångsidigare (Pitkänen 2009b, 137–140).

2.2.4 2010–2015: Sociala medier

Kännetecknande för den medieutveckling som började under 2000-talets första decennium och som ytterligare intensifierades i 2010-talets början var att publiken med hjälp av internet

fick möjlighet att själva producera och publicera innehåll. Produktionen av medieinnehåll diversifierades och decentraliserades. Användarna, dvs. mediekonsumenterna, hittade nödvändigtvis inte på detta innehåll, utan det handlade mer om att sprida, redigera och kommentera redan existerande bilder, texter, videoklipp och länkar. Fenomenet, som också möjliggjorde ett effektivt nätverkande och bildande av olika grupper medborgare emellan, började kallas sociala medier. Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube, Wikipedia, Instagram och även olika blogg tjänster är välkända exempel på plattformar för sociala medier i dag. (Matikainen 2012, 135–136.)

Relationen mellan sociala och traditionella medier präglas av ett ömsesidigt beroendeförhållande. Innehåll som traditionella medier producerat delas flitigt och fungerar som underlag för diskussioner på sociala medier, medan traditionella medier använder sig av innehåll från sociala medier i sin egen rapportering. Eftersom stoffet cirkulerar mellan olika medier, såväl traditionella som sociala, kan det vara svårt att avgöra om det är innehållet på sociala medier eller den professionella journalistiken som bestämmer vilka frågor som lyfts fram i offentligheten. Det faktum att innehåll från traditionell media delas exempelvis på Facebook tyder på att de nödvändigtvis inte konkurrerar ut varandra; snarare kompletterar de sociala medierna med sina demokratiska element det existerande medielandskapet (Matikainen 2012, 140–141). För politiker har till exempel Facebook-uppdateringar och särskilt debatter på Twitter blivit viktiga metoder att nå publicitet i traditionella medier – det är inte sällan som journalister hänvisar till Facebook- eller Twitter-inlägg i sina texter (Isotalus 2017, 201–204).

Mia-Marie Hammarlin (2013) drar paralleller mellan dagens kommunikation på sociala medier och 1700-talet, tiden före de stora massmediernas uppkomst. Nyheter, rykten och skandaler spreds för 300 år sedan via vanliga människor, vilket kan ses ske i större skala på webben i dag; var och en kan igen agera vardagsreporter, och information byter ägare snabbt. Hammarlin menar att ”sambandet mellan vardagligt småprat, skvaller, rykten och nyheter lever kvar” men kommunikationen går tack vare digitala kommunikationsmetoder betydligt fortare än förr (Hammarlin 2013, 17–18). Med tanke på politiska skandaler och mediedrev är detta ett intressant fenomen av flera skäl. För det första sprids informationen om ett eventuellt normbrott snabbt och effektivt via internet till en stor publik. För det andra kommer informationen och diskussionen som den gett upphov till alltid att finnas där, bara ett par klick borta. För det tredje har den hårda konkurrensen och tidspressen i mediavärlden ökat chansen att misstag uppstår under rapporteringens gång – alla vill ju vara först ute. Brådskan kan också styra rap-

porteringen så att historien förenklas mot ett drama med tydliga roller som hjältar och skurkar. (Hammarlin 2013, 18.)

Hammarlin (2013) anför vidare att Lars Nords observation om den moderna politiska skandalen som togs upp i avsnitt 2.1.1 inte längre stämmer. Grogrunden och näringen för politiska skandaler finns enligt henne i kommunikationen – eller rentav skvallrandet – mellan vanliga människor och inte enbart i massmediernas bevakning av händelsen. En skandal blir sällan långlivad om publiken inte engagerar sig i den och återberättar historien. Normbrottet måste diskuteras av medborgarna för att skandalen ska leva vidare (Hammarlin 2013, 24–25). Sociala medier kan tänkas utgöra en fungerande plattform för denna slags debatt och frågan är om deras frammarsch påverkar förekomsten av samt intensiteten och livslängden hos politiska skandaler.

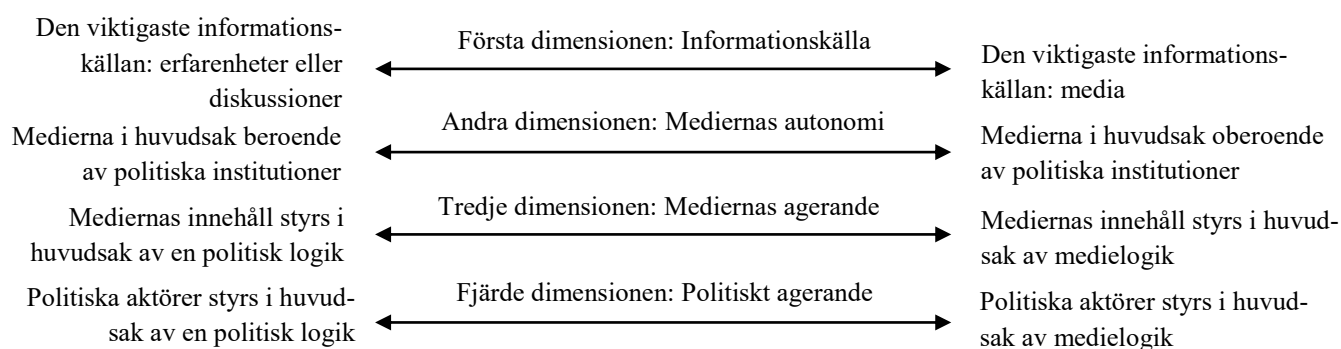
2.3 Politikens medialisering

I det föregående kapitlet har jag redogjort för olika förändringar som skett i medielandskapet i Finland och Sverige. I detta kapitel ska jag analysera närmare förhållandet mellan medier och politiker utgående från teorin om politikens medialisering. Det är skäl att hålla isär begreppen mediering och medialisering: det förra innebär att människor formar sin uppfattning om verkligheten i huvudsak via något medium, inte genom personliga erfarenheter eller interpersonell kommunikation, medan det senare handlar förenklat om att sociala och kulturella institutioner anpassar sig efter massmediernas krav och följer deras spelregler (Strömbäck 2008, 386–387). Med andra ord: ”*Mediering* är en förutsättning för men inte liktydigt med *medialisering* (Strömbäck 2008, 387).” I politikens medialisering är det således fråga om att medierna påverkar och ställer krav på det politiska systemets aktörer och arbetssätt. Man kan också se begreppet medialisering som ett slags paraplybegrepp som innefattar fenomen i den politiska kommunikationen som diskuterades redan på 1990-talet: amerikanisering, personifiering, emotionalisering, karnevalism och modernisering (Isotalus 2017, 20–21).

Massmediernas inflytande över politiken har studerats mycket. I synnerhet när det gäller människors uppfattningar och åsikter om vilka politiska frågor som är aktuella och viktiga, hur väl deras politiska ledare har klarat sig och hur verkligheten är utformad spelar medierna en betydande roll. Den svenska medieforskaren Jesper Strömbäck (2008) påpekar dock att de flesta teorier och studier utgår från mediernas inverkan på enskilda individer och bortser således från den samverkan och de ömsesidiga beroendeförhållanden som finns på systemnivån –

alltså på vilket sätt och till vilken grad ”medierna formar och omformar villkoren för och innehållet i politiska, kulturella och sociala processer (Strömbäck 2008, 387).”

Pekka Isotalus, professor i talkommunikation vid Tammerfors universitet, redogör i sin bok *Mediapoliitikko* (ungefär ”Mediepolitikern”, 2017) för Strömbäcks tankar om och arbete kring teorin om medialisering. Enligt Isotalus är det fortfarande omstritt om medialiseringen går att betrakta som en regelrätt, enhetlig teori, men den fungerar bra som en referensram för eller som ett perspektiv på fenomen inom studiet av den politiska kommunikationen. Isotalus återger Strömbäcks fyra dimensioner av medialisering: mediernas roll som informationskälla, mediernas autonomi, mediernas agerande och politiskt agerande. Medialiseringen kan vara längre framskriden inom en viss dimension och svagare inom en annan i ett och samma medielandskap. Inget samhälle befinner sig någon längre tid i ett statiskt tillstånd, utan medialisering handlar i högsta grad om en föränderlig process. I figur 2 nedan åskådliggörs dessa fyra dimensioner. Den första dimensionen handlar om hur medierad den politiska verkligheten är, det vill säga huruvida medierna är den viktigaste källan till information för medborgarna i samhälleliga frågor. Den andra dimensionen beskriver mediernas självständighet i förhållande till de politiska aktörerna. Den tredje och fjärde dimensionen gäller mediernas respektive politikernas agerande och i vilken utsträckning dessa styrs av en politisk logik eller en medielogik (Isotalus 2017, 24). Termerna medielogik och politisk logik diskuteras närmare i följande avsnitt.

Figur 2. Medialiseringens dimensioner enligt Strömbäck (Strömbäck 2008, 390; Isotalus 2017, 25).

2.3.1 Från politisk logik till medielogik

Begreppen medielogik och politisk logik förekommer ofta i samband med diskussionen om politikens medialisering. Ju längre framskriden medialiseringen inom politiken är, desto star-

kare styr mediernas logik både de politiska aktörernas agerande och mediernas innehåll (se figur 2). Samtidigt kan man anse att en förstärkt medielogik och motsvarande försvagad politisk logik är uttryck för mediernas ökade makt i samhället. Själva begreppet medielogik syftar på de former och kutymer som medierna använder sig av när de förmedlar information (Isotalus 2017, 25–26). Enligt Strömbäck (2008) handlar medielogiken mer konkret om:

...det medieinnehåll som följer av ett mediums format, organisation, interna arbetsvillkor, normer samt behov av uppmärksamhet. Medierna själva och deras behov – formade av ett samspel mellan teknologiska villkor och förutsättningar, organisatoriska och institutionella faktorer, mediepublikerna och konkurrensen om publikernas uppmärksamhet, samt med politiska och ekonomiska aktörer – snarare än verkligheten i sig är det som styr vad medierna rapporterar om och hur medierna formar rapporteringen. Mediernas nyhetsvärderingar handlar ur det perspektivet mindre om verkligheten och mer om att möta mediernas egna behov av nyheter som passar de egna formaten och produktionsvillkoren och som kan leda till framgång i konkurrensen om människors uppmärksamhet.”

(Strömbäck 2008, 388)

Enligt medielogiken har medierna utvecklat olika berättartekniker som de tillämpar på bästa möjliga sätt med tanke på det egna formatet. Sådana är bland annat dramatisering, förenkling, polarisering, utnyttjande av stereotyper, personifiering och ”gestaltandet av politik som ett strategiskt spel snarare än som sakfrågor (Strömbäck 2008, 388; Isotalus 2017, 26).” Till följd av att samhället medialiserats har också andra aktörer i samhället, exempelvis politiker och politiska partier, börjat ta mediernas sätt att agera i beaktande i sin egen verksamhet och försökt göra sig själva mer mediedugliga. Konkret innebär detta att man som politisk aktör strävar efter att taktiskt följa mediernas tidtabeller för att maximera synligheten för den egna saken – till exempel genom att välja en dag då det råder nyhetstorka – eller formulera sin sak på ett sådant sätt att den når över nyhetströskeln. Det är även vanligt för politiker att ordna särskilda pressträffar och medieevenemang för att säkerställa sitt genomslag i massmedia. (Isotalus 2017, 27.)

Mediefältet är emellertid inte enhetligt och som Isotalus (2017) konstaterar, finns det knappast någon gemensam logik för samtliga medier. I stället har medie- och kommunikationsforskare

börjat tala om en nyhetsmediernas logik i den politiska kommunikationen. Denna logik kan ses stå på tre ben, av vilka det första är professionalitet, det andra kommersialism och det tredje medieteknologi. Professionalitet syftar på den professionaliserade journalistkåren med egna etiska regler och yrkesmässiga kutymer. Kommersialism, eller nyhetsmediernas kommersiella karaktär handlar om att så gott som alla nyhetsmedier har kommersiella mål. De vill nå ut till största möjliga antal människor, vilket påverkar sättet att producera nyheter och förmedla information. Med medieteknologi avser man å sin sida det faktum att olika medieplattformar påverkar och omformar mediestoffet (Isotalus 2017, 27).

Den politiska logiken bygger på antagandet att ”politik ytterst handlar om kollektivt och auktoritativt beslutsfattande, fördelningen av värden i samhället samt om implementeringen av politiska beslut (Strömbäck 2008, 388).” Politiken utgör ett eget socialt system och fungerar alltså enligt andra premisser än medierna; de har också olika aktörer, organisationer, mål, intressen och behov. Den politiska logiken kan ses bestå av tre delar eller dimensioner: en policydimension, som handlar om att lösa politiskt definierade problem med hjälp av politiska program, en processdimension, som går ut på att vinna stöd och acceptans för det egna åtgärdsprogrammet, och en implementeringsdimension, som handlar om verkställandet av politiskt fattade beslut på ett ändamålsenligt och överenskommet sätt. När den politiska logiken är rådande spelar politiska partier, politiker, tjänstemän och olika institutioner en huvudroll, och tyngdpunkten i verksamheten ligger på sakfrågor och på förslag till lösningar på politiska problem. (Isotalus 2017, 27–28; Strömbäck 2008, 388–389.)

Medialiseringens tredje och fjärde dimension i figur 2 ovan åskådliggör hur medielogiken och den politiska logiken utgör två ändpunkter på en skala. Enligt idén om medielogik och politisk logik ska någondera av logikerna vara mer bestämmande än den andra för den politiska kommunikationen vid en viss tidpunkt i ett visst samhälle. Men hur ser dessa ytterligheter ut? I en omgivning där medielogiken styr är det medierna och deras behov som står i centrum och ”formar de sätt på vilka politiska aktörer kommunicerar och agerar, bevakas av medierna, och förstås av medborgarna (Strömbäck 2008, 389).” Innehållet i medierna bestäms då huvudsakligen av vad människor kan tänkas vara intresserade av, vilket är nödvändigt med tanke på den hårda konkurrensen om publikens uppmärksamhet. Medierna ses som företag som ska svara på publikens – kundernas – efterfrågan. I en mycket medialiserad omgivning inverkar medierna mer på det politiska systemet, de politiska aktörerna och institutionerna än tvärtom. När den politiska logiken styr är det däremot det politiska systemet och de politiska aktörerna

och deras behov som står i centrum och ”formar de sätt på vilka politiska aktörer kommunicerar och agerar, bevakas av medierna, och förstås av medborgarna (Strömbäck 2008, 389).” Medierna ska då fokusera på att förmedla viktig och relevant information som medborgarna i en demokrati behöver veta. De uppfattas, i stället för kommersiella aktörer, som institutioner med en viss skyldighet att stärka demokratin. Den politiska logiken leder till att medierna påverkas i högre grad av det politiska systemet och dess aktörer än vice versa. (Strömbäck 2008, 389.)

Det finns många tecken på att politiken – och samhället överlag – medialiserats under de senaste decennierna. Medborgarna gestaltar sin omgivning genom såväl traditionell som social media, pressen är inte längre bunden till de politiska partierna, politikerna konkurrerar om mediernas uppmärksamhet på mediernas villkor, olika berättartekniker baserade på medielogiken, såsom slagkraftiga rubriker, har blivit vardag (jfr diskussionen om tabloidisering i avsnitt 2.2). När det tidigare var så att medierna rapporterade om vad som hänt under riksdagens frågetimme, diskuteras det numera på riksdagens frågetimme vad medierna rapporterat om (Isotalus 2017, 28). De politiska aktörerna drar ändå nytta av den publicitet som medialiseringen för med sig, och man kan ingalunda säga att medierna på något sätt skulle ha kört över politiken. Eftersom det alltså är fråga om ett komplext förhållande kan man inte entydigt hävda att antingen mediernas eller det politiska systemets makt skulle ha ökat på bekostnad av den andra parten (Isotalus 2017, 30–31; Ekström 2006, 11).

Ekström (2006) konkretiserar medialiseringens inverkan på den politiska kulturen genom att jämföra vilken roll medierna och medierelationerna spelat för olika politiker i dessa politikers memoarer och självbiografier. Från 1940- och 1950-talen tar han Tage Erlanders och Bertil Ohlins memoarer och från 1990-talet Ingvar Carlssons och Gudrun Schymans självbiografiska böcker till exempel. En jämförelse mellan dessa två perioder visar klart att den politiska logiken var bestämmande under Erlanders och Ohlins tid och medielogiken under Carlssons och Schymans tid efter medialiseringens genombrott. Det politiska arbetet skedde tidigare i riksdagen, i olika sammanträden och i utredningar och beredningar. Offentliga framträdanden var kontrollerade av politikerna själva, och när Erlander och Ohlin talar om medierna analyserar de i huvudsak chefredaktörernas politiska ställningstaganden. Medierna var för dem ingen större maktfaktor, men nog ett viktigt forum för debatt; de kunde relativt lätt få igenom sitt budskap i pressen om de så ville. Journalisterna utgjorde ingen enhetlig, professionell yrkesgrupp (Ekström 2006, 12–13).

I Carlssons och Schymans böcker ges medierna en annorlunda roll. De framställs som en självklar del av det politiska arbetet:

”När Carlsson beskriver den politiska vardagen nämns medierna mycket ofta. Han placerar en betydande del av sitt arbete i en offentlig sfär dominerad av medierna. Medierna får särskilt stor betydelse i samband med valrörelser, större händelser och politiska affärer. Affärerna blev affärer, och händelserna blev stora händelser, delvis genom mediernas sätt att fungera. Schymans bok handlar i allt väsentligt om hennes relationer till medierna i samband med att hennes alkoholproblem blev en mediehändelse. I deras böcker är medierna en av politikens självklara referenspunkter.”

(Ekström 2006, 13)

För både Carlsson och Schyman är mediestrategier viktiga i hanteringen av det politiska arbetet. Utmärkande för medielogiken är ändå att dessa strategier inte alltid fungerar, och medierna får själva välja vilka delar av till exempel en intervju de publicerar. Om något framställs i positiva ordalag i massmedia är det ett tecken på att man lyckats som politiker (Ekström 2006, 14). Carlssons och Schymans berättelser visar att medialiseringen i den svenska politiken var långt framskriden redan på 1990-talet.

Som den historiska översikten ovan visade skedde det en liknande förändring också i Finland. Under Kekkonens sista år som president var det den politiska logiken som bestämde takten i den politiska journalistiken. Många journalister hade personliga band till politikerna och skrev respektfullt om dessa; politikernas intervjusvar publicerades ibland ordagrant i tidningen och rollen som kritiker tillföll läsaren. Mediernas förhållningssätt till politikerna blev klart mer professionellt, distant och kritiskt kring decennieskiftet mellan 1970- och 1980-talen då Mauno Koivisto tog över presidentposten (Pernaa & Railo 2006, 17–21). Att medierna blev allt mer självständiga i förhållande till politiker kan ses som ett av de första stegen på vägen mot ett mer medialiserat samhälle.

2.4 Demokratiutveckling enligt Bernard Manin: från parlamentsdemokrati till publikdemokrati

Samtidigt som medielandskapet förändrats och samhället medialiserats har också det representativa styrelseskicket genomgått en stegvis förändringsprocess. Den representativa demo-

kratins former har visserligen utvecklats under en längre tidsperiod och långsammare än medierna som behandlades ovan. Samhällsvetaren Bernard Manin (2002) delar in den representativa demokratins historia i tre epoker: parlamentsdemokrati, partidemokrati och publikdemokrati. I samband med varje epokskifte har det förekommit oro för den demokratiska representationens framtid (Manin 2002, 208–210). I det följande redogör jag kort för varje epok och jämför slutligen övergången från partidemokrati till publikdemokrati med de senaste decenniernas mediala utveckling.

Parlamentsdemokratins guldålder inföll på 1800-talet. Eftersom väljarkårens storlek var begränsad, kunde väljarna i många fall upprätta ett personligt förtroendeförhållande till kandidaterna. Parlamentsledamöterna valdes in tack vare sina personliga egenskaper och att de hade framstått som dugliga och pålitliga, och ofta hade de dessutom en framträdande ställning och ett högt anseende i det lokala samhället. Den invalda politikern kunde agera fritt efter sin egen bedömning och följa sitt samvete; han var väljarnas självständiga förtroendevalde som dessa gett ett öppet mandat. Åsiktsklyftorna inom parlamentet var inte beständiga utan flytande beroende på vilken fråga som var på dagordningen och de motsvarande inte nödvändigtvis heller de klyftor som fanns bland väljarna. Den folkliga opinionen kanaliserades alltså inte via ledamöterna till parlamentet utan tog mestadels utomparlamentariska former, till exempel demonstrationer och namninsamlingar. Själva beslutsfattandet föregicks av en diskussion inom parlamentet där varje ledamot hade möjlighet att ändra åsikt under debattens gång och därefter rösta enligt sin egen uppfattning. (Manin 2002, 218–221.)

Den viktigaste enskilda orsaken till att parlamentsdemokrati småningom förvandlades till partidemokrati var rösträttens utvidgning. Att allt fler fick rätten att stödja sin egen representant i val ledde till att de personliga band som tidigare funnits mellan väljarna och de valda försvagades; det blev viktigare att bekänna partifärg. Masspartiernas uppgift var att kanalisera ett stort antal röster till en viss grupp, och det fanns förhoppningar om att arbetarpartiernas uppkomst skulle öppna vägen för vanliga arbetare till den politiska makten. Idealet om närhet och likhet mellan makthavarna och folket förverkligades dock enbart i liten utsträckning, då de styrande de facto kunde tillhöra en annan samhällsklass än de styrda. Det uppstod en ny politisk elit som visserligen kunde ha sin bakgrund i arbetarklassen men som hade ”avproletariserats.” (Manin 2002, 222–224.)

Partiernas roll var – och är i viss mån fortfarande – central i traditionella partidemokratiska styrelseskick: man röstade i första hand på partier, inte på enskilda personer. Kännetecknande för partidemokratier var att man röstade på samma parti från val till val och från generation till generation. Denna partitrohet kunde också förekomma inom bestämda geografiska områden, vilket klassiska arbetarklasstadsdelar i nordiska storstäder är synliga exempel på. Masspartierna speglade klassklyftorna och de socioekonomiska skillnaderna i väljarkåren. I studier av masspartierna och partidemokratins era talar man ofta om olika läger som baserade sig på kollektiva identiteter och som präglade livet för en individ ur en bestämd samhällsklass; de olika lägren hade till och med sina egna institutioner. Exempel på dessa institutioner är kooperativ, banker, arbetsmarknadsorganisationer och fritidsorganisationer, såsom idrottssällskap och studiecirkel. Lägren var under efterkrigstiden fram till 1970-talet synnerligen starka i både Sverige och Finland. (Manin 2002, 224–225; Mickelsson 2007, 92–97.)

Partidemokratin innebar också att arbetet i parlamentet förändrades. Grupp- och voteringsdisciplin infördes och enskilda ledamöter hade inte längre möjlighet att rösta fritt enligt sin egen övertygelse. Detta ledde till att majoriteten (ofta regeringspartiernas representanter) i parlamentet började mer eller mindre systematiskt stödja regeringens initiativ, medan minoriteten (oppositionspartierna) motsatte sig dem. Diskussionen som tidigare förts inom parlamentet flyttade i stor utsträckning till partierna som sedan kunde kompromissa med andra partier om gemensamma politiska beslut. Partierna spelade också nyckelroll i opinionsbildningen och styrde den politiska debatten. De flesta tidskrifter, tidningar och organisationer hade förbindelser med något av partierna eller fungerade rentav som deras språkrör. (Manin 2002, 230–233.)

Klasstillhörigheten och de socioekonomiska och kulturella faktorerna styrde väljarbeteendet ända in på 1970-talet, varefter övriga faktorer fick mer betydelse och en ny form av demokratisk representation började växa fram. Manin (2002) kallar denna form för publikdemokrati, där kandidaternas personliga egenskaper står i centrum och väljarna inte längre röstar systematiskt på ett visst parti på basis av ett för den egna samhällsklassen förmånligt politiskt program. Den nya publikdemokratin kan åtminstone på denna punkt ses ha likheter med parlamentsdemokratin. Partierna har ändå inte försvunnit utan ändrat karaktär och blivit framför allt valorganisationer. (Manin 2002, 234–235).

Enligt Manin (2002) beror utvecklingen främst på två faktorer. För det första har masskommunikationskanalerna radio och teve möjliggjort direkt, visserligen ibland ensidig, kommunikation från politiker till väljare. Informationen filtreras inte längre av partiernas nätverk, då allt fler tidningar och övriga massmedier är oberoende. Televisionen förstärker dessutom politikernas personligheter och gör dem levande i ögonen på vanliga människor. I detta nya medielandskap favoriserar massmedierna sådana politiker som har goda kommunikativa färdigheter och som kan agera på ett tilltalande sätt i medierna; med andra ord har personer med mediekompetens ersatt eliten som tidigare bestod av partibyråkrater och valarbetare. Politikerna väljs in på basis av sina personliga egenskaper, men de är inte längre i huvudsak kända lokala profiler som under parlamentsdemokratins era. (Manin 2002, 235–236.)

För det andra har den miljö som politikerna arbetar i förändrats: På grund av det ökande beroendet av andra aktörer och deras beslut, i synnerhet inom den ekonomiska politiken, är det svårt för kandidaterna att göra upp detaljerade program och att binda sig vid vallöften. Viktigare är i stället att kunna handla efter de förändrande omständigheterna. Politikerna får således av väljarna en viss rörelsefrihet i förhållande till de politiska programmen – ett mandat baserat på förtroende. Väljarna har fortfarande möjlighet att byta ut sina representanter i följande val, men det som i allt högre grad avgör valet av kandidat är inte längre partiernas vallöften utan sättet på vilket en sittande politiker har klarat sig. Överlag tycks det ha skett förändringar i människors röstningsbeteende i en mer reaktiv riktning, där väljarna reagerar på olika initiativ och problemlösningar som politikerna erbjuder i stället för att uttrycka en kollektiv klass- eller kulturell tillhörighet. Klyftorna har visserligen inte försvunnit, men de är mer föränderliga än förr och det är svårt att veta vilken klyfta som har mest betydelse i en valsituation. När representanterna tidigare skulle motsvara väljarkåren till sin socioekonomiska och kulturella bakgrund och på så sätt ge uttryck för folkopinionen, har initiativtagandet nu flyttats över till politikernas sida. Röstningen är fortfarande ett uttryck för väljarnas åsikter, men den framstår allt tydligare som en reaktion från väljarna på det som politikerna erbjuder dem. Väljarnas roll blir alltså att agera publik och reagera på förslag som presenteras på den politiska scenen. (Manin 2002, 237–239.)

Enligt Manin anses det ”allmänt att dagens representanter väljs på basis av ’image’, dels kandidatens personliga image, dels den image som hans organisation eller parti har (Manin 2002, 243)”. De substansmässiga faktorerna bakom människors valbeteende finns ändå kvar och man kan inte entydigt säga att imagen helt och hållet skulle ha ersatt dem. När väljarna skaffar

sig politisk information för att bättre kunna avgöra vem de ska rösta på, uppstår ett centralt problem för väljaren i ett stort demokratiskt system, nämligen huruvida kostnaden för denna informationssökning ger avkastning i form av den makt och det inflytande man får genom att rösta. Tidigare under partidemokratins tid gällde det för väljaren att uttrycka sin sociala identitet i val, vilket i viss mån gjorde valet av parti och kandidat enkelt och självklart, medan det i publikdemokratin behövs enkla sätt att inhämta politisk information på för att väljarna över huvud taget skulle anse det lönsamt att gå till valurnorna (Manin 2002, 243–244). Detta behov kan ses hänga samman med utvecklingen av den politiska journalistiken och tabloidiseringen – efterfrågan på lättillgänglig, lättförståelig och intresserande journalistik och medieinnehåll kanske har en del av sitt ursprung i disproportionen mellan väljarens demokratiska makt och kostnaden för hämtningen av information.

Den massmediala utveckling som behandlades ovan ingår också i Manins beskrivning av publikdemokratin. De viktigaste massmedierna är i stort sett partipolitiskt obundna och saknar alltså strukturella kopplingar till politiska partier, även om de knappast framställer verkligheten fullständigt objektivt. Den partibundna pressen har så gott som marginaliserats, och en viktig följd av detta är att de flesta människor nu har tillgång till samma information, oberoende av partisympatier; bilden av verkligheten kan således sägas ha blivit mer gemensam. Opinionsundersökningar, som är partipolitiskt obundna och som ges ut av företag som följer kommersiella principer, fungerar för sin del som agendasättare, då de ställer frågor till människor som dessa nödvändigtvis inte har reflekterat över tidigare. Detta innebär att ”skiljelinjerna i valen och skiljelinjerna i andra uttryck för den allmänna opinionen inte längre sammanfaller på samma sätt som förut (Manin 2002, 247)”. Den offentliga debatten kan därmed sägas ha diversifierats då olika grupper i samhället har kommit till tals.

Övergången från partidemokrati till publikdemokrati har också lett till att rörligheten bland väljarna har ökat. Dessa rörliga väljare är numera, till skillnad från i partidemokratin, ofta rätt välutbildade och politiskt intresserade medborgare som röstar på grundval av vilka frågor som diskuterats i samband med valet. Massmediernas neutralitet och utbredning bidrar till att diskussionen förs inför en publik – i synnerhet de rörliga väljarna – i stället för inom parlamentet eller i diverse kommittéer bestående av partibyråkrater. Eftersom de politiska programmen inte längre spelar lika stor roll i publikdemokratier som i partidemokratier, kan man argumentera för att väljarna i publikdemokratiska system har förlorat en del av sina möjligheter att uttala sig om framtidens politik. Trots att den offentliga diskussionen kanske har blivit mer

diversifierad, väljarkårens storlek ökat och medvetenheten om den egna kandidatens egenskaper förbättrats har det representativa styrelseskicket alltså inte utvecklats mot en mer folkstyrd modell. (Manin 2002, 248–250.)

Bernard Manin presenterade sin teori om parlaments-, parti- och publikdemokratier kring millennieskiftet och mycket har hunnit hända sedan dess. Är den publikdemokratiska modellen av representativt styrelseskick fortfarande aktuell, i synnerhet med tanke på massmediernas utveckling i Finland och Sverige? Svaret är inte entydigt, eftersom modellen med nödvändighet utgår från förenklingar, och övergångar från en modell till en annan sker långsamt. Partierna, de centrala aktörerna i partidemokratien, har anpassat sig till eran efter masspartierna och kommunikativa kunskaper och färdigheter har blivit en allt viktigare egenskap hos partifunktionärer och förtroendevalda. Inom parlamenten är det fortsättningsvis partigränserna som utgångsmässigt definierar parlamentsgrupperna och någorlunda strikt gruppdisciplin tillämpas vid voteringar. När det gäller den politiska kommunikationen fortsätter de traditionella medierna att spela en central roll, även om internet, vars potential och inverkan Manin omöjligt kunde förutspå, har revolutionerat sättet att förmedla information och påverkat själva medieinnehållet. De sociala medierna har emellertid gjort att det nu för tiden är svårt att nå ut med samma budskap till alla. Det talas ofta om olika bubblor som uppstår till följd av att man enbart kommunicerar med likasinnade personer eller tar del av deras åsikter på sociala medier. På nyhetsapplikationer på telefonen kan man välja vad för slags nyheter och artiklar man vill se i sitt flöde och på så sätt styra den information man utsätts för. När det i parlamentsdemokratier fanns lokala gemenskaper som valde sin representant med högt anseende som grund, kan det hända att de digitala bubblorna i dag utgör en ny, diffus form av gemenskap som någon gång blir en så viktig dimension av verkligheten att den påverkar människors röstningsbeteende. För partier och kandidater kan det i en sådan omgivning vara allt svårare att hitta sin målgrupp och nisch.

2.5 Tidigare forskning

Eftersom politiska skandaler förekommer i alla moderna, liberala demokratier, finns det gott om forskning om fenomenet i sig och om enskilda skandaler. Utöver vetenskapliga studier har många politiker och deras medarbetare som blivit föremål för drev skrivit böcker där de presenterar sin egen syn på det skedda. Dessutom finns det ett flertal journalistiska verk som analyserar politiska skandaler mer eller mindre populärvetenskapligt. Forskningen om politiska skandaler utgör en väsentlig del av såväl kommunikationsvetenskapen, sociologin som stats-

vetenskapen och den kan ses bestå av tre delar. Den politiska journalistikens historiska utveckling och politikens medialisering över tid beskriver under vilka omständigheter och på vilket sätt medierade politiska skandaler uppstår, studiet av skandalens och mediedrevets inboende logik belyser hur skandaler och drev fungerar, och granskandet av skandalens konsekvenser lägger vikt på det som följer av skandalen för den enskilda politikern, för dennes parti och för det demokratiska systemet. En stor del av forskningsresultaten har tangerats i uppsatsens tidigare kapitel, men i detta kapitel tar jag upp ytterligare några forskningsresultat som kan vara av intresse med tanke på vidare studier av fenomenet medierad politisk skandal.

USA har vid sidan av Storbritannien varit en pionjär inom forskningen av politiska skandaler, delvis tack vare sin långa tradition av dem. När det gäller bakgrunden och orsakerna till förekomsten av politiska skandaler hävdar den amerikanska forskaren Brendan Nyhan (2017) att kontextuella faktorer är av avgörande betydelse för om en skandal ska uppstå eller inte. Enligt honom föds en skandal mycket mer sannolikt om både nyhetshungriga medier och oppositionspolitiker som politiserar den moraliska överträdelsen är närvarande (Nyhan 2017, 225). Han har studerat hur kontexten påverkar sannolikheten för att en guvernör eller övrig ledare för en delstat i USA hamnar i en medierad politisk skandal. Hans analys visar att ju mer populär och omtyckt en politiker är, desto mindre sannolikt hamnar hen i en medieskandal. Om nyhetsmedierna dessutom har en annan, viktigare händelse att rapportera om leder det oftare till att mindre normbrott som politikern begått vid samma tidpunkt hamnar i skymundan och ger därmed inte upphov till en skandal. Som exempel på sådana händelser nämner Nyhan naturkatastrofer i närliggande delstater som styr mediernas uppmärksamhet åt ett annat håll. Nyhan poängterar att medieskandaler borde ses som politiska händelser där såväl de inblandades och de politiska motståndarnas strategiska val som kontextuella faktorer spelar en avgörande roll: "Allegations of misconduct that are widely publicized and inspire significant outrage in one context might never be made or would be rejected or ignored in another (Nyhan 2017, 232–233)." Nyhans sätt att betrakta medierade politiska skandaler som politiska händelser understryker det faktum att medierna nu för tiden är en välintegrerad del av den politiska vardagen, helt i enlighet med medialiseringsteorin. Hans resultat innebär också att det är svårt att förutsäga vad för slags moraliska överträdelser som går över gränsen och sätter igång en skandal, eftersom omständigheterna varierar.

I Norden har förekomsten av politiska skandaler över tid studerats bland annat inom medieforskningscentralen Nordicom. Av tabell 1 nedan framgår att de flesta politiska skandaler i

Norden (utom Island) har ägt rum under 2000-talet. Tabellen visar dessutom att skandalerna blivit vanligare i hela Norden, men i synnerhet i Finland och Sverige.

Decennium	Danmark	Finland	Norge	Sverige	Totalt
1980–1989	24	18	29	14	21
1990–1999	22	24	21	20	21
2000–2009	54	58	50	67	58
Totalt	100	100	100	100	100
(N)	(37)	(33)	(34)	(51)	(155)

Tabell 1. Politiska skandaler per land och decennium (1980–2009), procent
(Allern, Blach-Ørsten, Kantola & Pollack 2012, 35)

Orsakerna till skandaler har varierat såväl över tid som mellan länderna. Ett vedertaget sätt att gruppera skandaler är att dela in dem på basis av det förmodade normbrott som varit startskottet till skandalen, dvs. det som politikern i fråga allra först anklagades för att ha gjort, även om politikern i ett senare skede skulle ha befriats från misstankarna eller skandalen fått en annan karaktär p.g.a. nya avslöjanden. I tabell 2 nedan av Allern m.fl. presenteras vilken sorts skandaler som blivit vanligare med tiden, och tabell 3 visar för sin del hur dessa skandaler fördelar sig mellan Finland, Sverige, Norge och Danmark.

Typ av normbrott	1980–1989	1990–1999	2000–2009	Totalt
Brott som berör ekonomin	56	39	39	43
Brott mot övriga lagar och regler	9	-	4	5
Missbruk av makt	19	24	14	17
Oacceptabelt prat	6	6	9	8
Oacceptabelt personligt beteende	6	27	30	24
Övriga eller blandade typer	3	3	3	3
Totalt	100	100	100	100
(N)	(32)	(33)	(90)	(155)

Tabell 2. Politiska skandaler per typ av normbrott och decennium (1980–2009), procent
(Allern, Blach-Ørsten, Kantola & Pollack 2012, 36)

Typ av normbrott	Danmark	Finland	Norge	Sverige	Totalt
Brott som berör ekonomin	38	42	53	39	43
Brott mot övriga lagar och regler	8	3	6	2	5
Missbruk av makt	16	6	18	26	17
Oacceptabelt prat	5	-	6	16	8
Oacceptabelt personligt beteende	27	49	9	18	25
Övriga eller blandade typer	5	-	9	-	3
Totalt	100	100	100		100
(N)	(37)	(33)	(34)	(51)	(155)

Tabell 3. Politiska skandaler per typ av normbrott och land (1980–2009), procent
(Allern, Blach-Ørsten, Kantola & Pollack 2012, 36)

Ekonomiska skandaler har varit den vanligaste skandaltypen i Norden, även om dess betydelse minskat något med tiden till förmån för de andra skandaltyperna. Allern m.fl. (2012) menar att de ekonomiska normernas stränghet i de nordiska samhällena kan vara en orsak till att ekonomiska skandaler är så vanliga. Politikerna förväntas i ännu högre grad än vanliga medborgare att agera hederligt och betala sina skatter, tacka nej till mutor och undvika alla former av korruption. Av tabellerna ovan framgår också att anklagelser om oacceptabelt personligt beteende gett upphov till allt fler skandaler, speciellt i Finland. Dessa skandaler handlar till exempel om påstådda sexuella trakasserier och ofredanden, utomäktenskapliga förbindelser eller alkohol- eller drogmissbruk (Allern, Blach-Ørsten, Kantola & Pollack 2012, 35–37). Att dessa skandaler numera utgör en så stor andel av alla skandaler är troligtvis ett tecken på att medierna vågar – och för att öka försäljningen kanske även behöver – skriva om politikernas privatliv. Allern m.fl. (2012) argumenterar vidare att förhållningssättet hos allmänheten mot oacceptabelt beteende i det privata har blivit strängare och att ”gamla former av ’machoaktigt’ och chauvinistiskt beteende” inte accepteras i samma utsträckning som förr (Allern, Blach-Ørsten, Kantola & Pollack 2012, 38, egen översättning).

De politiker vars agerande oftast orsakar skandaler och mediedrev är regeringsledamöter. Detta är knappast överraskande, eftersom ministrarna och statssekreterarna är utgångsmässigt betydande maktutövare inom det politiska systemet och därmed granskas noggrannare. En samnordisk jämförelse visar att ungefär 55 % av de politiker som varit involverade i skandaler har varit regeringsledamöter under hela den undersökta perioden från 1980 till 2010. Däremot finns det skillnader mellan länderna: Medan det i Sverige och Danmark är klart fler ministrar än övriga politiker som hamnar i skandaler, är situationen den omvända i Finland och Norge – visserligen är skillnaden mellan finländska och norska ministrar och andra politiker inte stor. Samma studie tyder på att det inte finns någon större skillnad mellan olika partiblock i benägenheten att hamna i skandaler om man tar partiernas storlek och ställning i beaktande. (Allern, Blach-Ørsten, Kantola & Pollack 2012, 43–44.)

Om politikerns kön spelar någon roll i skandaler har också studerats. Tobias Bromander (2012) har gjort en kvantitativ innehållsanalys av tidningsartiklar i samband med 92 svenska politiska skandaler från 1997 till 2010 och jämfört mediernas rapportering om kvinnor och om män. Hans slutsats är att mediernas rapportering i många avseenden är könsneutral, men att det ändå finns betydande skillnader mellan könen. Medierna skriver sett till artiklarnas längd mer om kvinnor än om män, även om männens skandaler rapporteras oftare. En kvinnlig politikers skandal pågår i regel en längre tid i media. Nyhetsvärdet i kvinnornas skandaler bedöms alltså vara större än männens; dessa skandaler väcker dessutom oftare uttalade negativa känslor och framkallar kritiska åsikter¹. Kvinnornas skandaler baserar sig enligt Bromander huvudsakligen på överträdelser i den privata rollen, dvs. i privatlivet, medan männen begår sina moralbrott i den offentliga rollen, dvs. i sitt arbete som politiker. I rapporteringen av kvinnornas skandaler är resultatet av skandalen mer framträdande. Kvinnorna uppmanas rätt och slätt att bära sitt ansvar och avgå, medan det som står i debattens centrum i männens skandaler är deras möjligheter och förutsättningar för att kunna fortsätta i sitt uppdrag. (Bromander 2012, 202–206.)

Allerns m.fl. (2012) forskningsresultat pekar delvis åt samma håll. Det finns inget som tyder på att kvinnor i Norden skulle råka ut för politiska skandaler oftare än män, men däremot finns det skillnader i skandalernas orsaker. Männen blir oftare anklagade för korruption, fastän det inte finns någon signifikant skillnad mellan könen i förekomsten av ekonomiska skandaler i allmänhet. Männen är också – något överraskande med tanke på Bromanders resultat ovan – överrepresenterade i kategorierna oacceptabelt prat och personligt beteende:

---

¹ Enligt Hammarlin & Jarlbro (2014) kan kvinnornas stora synlighet i samband med medieskandaler, en extrem form av negativ publicitet, ses förstärka uppfattningen ”att kvinnor egentligen inte hör hemma i den politiska sfären (Hammarlin & Jarlbro 2014, 143)”.

Männen står för 100 % av de studerade sexskandalerna och dominerar också när det gäller alkoholrelaterade skandaler. Kvinnorna är däremot oftare inblandade i maktskandaler. Ett viktigt resultat, som också anknyter till Bromanders rön, är att kvinnliga politiker avgår mer sannolikt än deras manliga kollegor till följd av en skandal. Denna tendens är synnerligen tydlig bland regeringsmedlemmar som ska åtnjuta riksdagens förtroende: 61 % av de kvinnliga, skandalinblandade ministrarna tvingades avgå, medan 65 % av de manliga fick sitta kvar på sin post. (Allern, Blach-Ørsten, Kantola & Pollack 2012, 46–47.)

Konsekvenserna av stora politiska skandaler kan vara betydande både för den enskilda politikern, för det politiska systemet och för samhället. Skandalen kan utgöra en vändpunkt på den inblandade politikerns karriär, medborgarnas förtroende för det politiska systemet kan få sig en törn och diskussionen efter skandalen kan trigga igång en lagändringsprocess. Tor Midtbø (2012) har undersökt hur medierade politiska skandaler har påverkat väljarnas partisympatier i Norge. På basis av sina resultat hävdar han att till och med stora skandaler har små konsekvenser för den allmänna opinionen. Midtbø erbjuder två förklaringar till detta: att väljarna snarare ser skandalerna som underhållning än som politiskt viktiga händelser och baserar sitt val av parti och kandidat på andra, för dem viktigare faktorer, eller att sympatieffekten för den drabbade politikern tar ut missnöjet som skandalen väckt och stödet förblir oförändrat (Midtbø 2012, 157, 161). I Finland och Sverige tycks situationen vid en första anblick vara likadan, även om större skandaler som lett till en politikers avgång sällan glöms bort. Anneli Jäätteenmäki, som fick avgå som statsminister till följd av en skandal år 2003, har exempelvis lyckats erhålla en plats i Europaparlamentet; Ilkka Kanerva, som avgick som utrikesminister efter en sms-skandal år 2008 har fortsatt ha tunga uppdrag inom riksdagen; Mona Sahlin återvände till Socialdemokraternas ledning trots den så kallade Tobleroneaffären som inträffade år 1995.

I USA har en grupp forskare för sin del kommit fram till att konsekvenserna för den enskilda politikern kan bero på huruvida hen har propagerat för och framhållit en viss moraluppfattning före skandalen. Om politikern har talat varmt för till exempel traditionella familjevärderingar och därefter bedrar sin make eller maka kan hen anses ha hemfallit åt hyckleri, vilket sedan resulterar enligt forskarna i en hårdare dom från väljarna. Detta kan i sin tur leda till att politikern inte får förnyat förtroende i följande val eller att hen väljer att inte ställa upp för omval. Det verkar alltså vara en viktig egenskap för en politiker att kunna leva som man lär. Dock påpekar forskarna att det behövs vidare forskning kring detta. Obesvarad blir bland an-

nat frågan ifall vissa moraliska överträdelser är mer accepterade bland höger- än vänsterpolitiker. (McDermott, Schwartz & Vallejo 2015, 969–971.)

2.6 Hypotesbildning

Syftet med detta teorikapitel har varit att belysa fenomenet medierad politisk skandal med hjälp av teorier, tidigare forskning och historiebeteckning. Gemensamt för avsnitten 2.2, 2.3 och 2.4 är att de beskriver en utveckling från en politisk verksamhetsmiljö till en annan över tid. Mediernas avreglering och teknologiska utveckling, som behandlas i avsnitt 2.2, har gett upphov till en ny sorts kommersiell politisk journalistik, där snabbhet och konkurrens mellan olika mediehus sätter ramvillkoren. Temat för avsnitt 2.3 är teorin om politikens medialisering. Man kan befogat hävda att politiken i Norden i dag är i hög grad medialiserad och att den var mindre medialiserad i början av 1980-talet då masskommunikationsmedlen och journalistikens förutsättningar var annorlunda; dessa två utvecklingslinjer hänger alltså tidsmässigt samman med varandra. Manins resonemang i avsnitt 2.4 beskriver likaledes ett systemskifte som skett under de senaste årtiondena. Ett väsentligt element i publikdemokratin är betydelsen av politikernas duglighet och färdigheter på den arena som blivit viktigast, nämligen medierna. Publikdemokratin är med andra ord ett system där medialiseringen är långt framskriden.

Vad har dessa utvecklingslinjer för betydelse med tanke på förekomsten och formen av politiska skandaler? Politiska skandaler är i stor utsträckning mediala händelser där medierna är viktiga aktörer. Ju mer medialiserat ett samhälle är, desto starkare och självständigare är medierna, och desto fler blir de politiska skandalerna. Att medierna har blivit mer oberoende av politiska aktörer gör att de vågar granska och kritisera makthavarna noggrannare än förr. Medialiseringen medför också att även mindre normbrott kan uppmärksammas och ges större betydelse i offentligheten, i enlighet med mediedrevets inneboende logik (se avsnitt 2.1.2.1). Skandaler kan numera även ha sitt ursprung på ställen som inte existerat tidigare. Det är exempelvis inte ovanligt att ett ogenomtänkt uttalande eller inlägg från en politiker på ett socialt medium sätter igång en skandal. Den ökade snabbheten i informationsförmedlingen har dessutom gjort det ytterst svårt för en skandalinblandad politiker att försvara sig, rätta till felaktiga påståenden eller på annat sätt styra skandalens gång.

Att de flesta politiska skandaler är politikerskandaler och alltså handlar om enskilda politiker kan också ses som ett bevis på att partidemokratins tid med partier som den viktigaste poli-

tiska aktören verkligen är förbi. Det faktum att skandaler som berör oacceptabelt personligt beteende har blivit vanligare kan bero på att personliga historier säljer bättre, vilket i sin tur troligtvis hänger ihop med att samhället, enligt somliga observatörer, har blivit med individcentrerat.

På basis av teorierna och de tidigare forskningsresultaten ovan kan fyra hypoteser formuleras för empirisk prövning. Hypoteserna 1–3 gäller utvecklingen i både Finland och Sverige, medan hypotes 4 innebär en jämförelse mellan länderna.

Hypotes 1: Allvarliga politiska skandaler är numera kortare, eftersom bevakningen av händelsen är intensivare än förr. Informationsförmedlingen har tack vare de teknologiska framstegen blivit snabbare och medierna allt fler. Den ständiga, intensiva bevakningen under ett mediedrev tvingar den skandaldrabbade politikern att avgå.

Hypotes 2: Orsakerna till allvarliga politiska skandaler handlar allt oftare om moraliska överträdelser i det privata. Gränsen mellan det privata och det offentliga har suddats ut – även i den privata rollen är politikern ansvarig för sina handlingar inför väljarkåren. Av politikerna förutsätts klanderfritt beteende. Skandaler som har sitt ursprung i överträdelser i privatlivet är enkla för allmänheten att förstå och säljer därmed bättre.

Hypotes 3: Allvarliga skandaler väcks på lättare grunder i dag än förr. Denna hypotes anknyter till hypotes 2. Brott mot lagen, maktmissbruk och försök att tillskansa sig betydande ekonomiska fördelar kan räknas som tyngre grunder, medan exempelvis utomäktenskapliga relationer och alkoholmissbruk som lättare. Mediernas distansering från de politiska aktörerna (medialisering och liberalisering) har lett till att de vågar granska politikerna allt mer kritiskt. Kommersialiseringen av medierna har i sin tur tvingat dem att producera det slags innehåll som säljer.

Hypotes 4: Skandaler som leder till en politikers avgång väcks i allmänhet av andra orsaker i Sverige än i Finland. Tidigare forskning (se tabell 3 i avsnitt 2.5) visar att till exempel prat-skandaler förekommer oftare i Sverige än i något annat nordiskt land. Min uppfattning är att man tolererar moraliska överträdelser av finländska politiker bättre än av deras svenska kollegor.

3 METOD OCH MATERIAL

I slutet av den teoretiska referensramen presenterades fyra hypoteser. Att pröva dessa fyra hypoteser kommer att ligga i fokus för avhandlingens empiriska del. I alla hypoteser finns inbyggd en tidsdimension, eftersom jag ämnar studera förändringar över tid. Tidigare studier visar att politiska skandaler var mycket sällsynta före 1980-talet i Sverige och Finland. Därför utgör 1980-talet en lämplig startpunkt för tidsramen i studien. 2010-talet har för sin del medfört en ny era av sociala medier, varför det också är av intresse att studera de allra senaste tidernas politiska skandaler. Tidsramen för avhandlingen blir alltså 35 år, från 1980 till 2015. Under denna tid har det också skett betydande förändringar i mediernas sätt att fungera och rapportera om politik och politiker. Tidigare forskning i politiska skandaler sträcker sig från 1980-talet till början av 2010-talet, då sociala medier var ovanligare. Det är följaktligen även från det perspektivet motiverat att inkludera de allra senaste skandalerna i studien.

Varje hypotes innehåller en beroende variabel vars variation undersöks över tid. Den första hypotesens beroende variabel är skandalens längd från det första avslöjandet till skandalens slut. I den andra och tredje hypotesen är den beroende variabeln skandalens orsak. Fast den andra och den tredje hypotesen kan verka likadana vid en första anblick är tanken att operationalisera variablerna olika genom att kategorisera skandalerna på olika sätt. Den fjärde hypotesen är ett antagande om att det finns skillnader i skandalernas orsaker mellan Finland och Sverige, och där är också den beroende variabeln skandalens orsak. De beroende variablerna ligger i regel på kvotnivå, eftersom skandalens längd mäts i dagar och skandalorsakernas frekvens i antal fall per kategori.

De oberoende variablerna är svårare att fastställa och operationalisera. Teorierna erbjuder en hel del förklaringar till eventuell variation i de oberoende variablerna, såsom politikens medialisering samt mediernas digitalisering, liberalisering och kommersialisering. Det viktigaste för den empiriska delen av denna studie är dock att först ta reda på om det över huvud taget finns skillnader över tid och mellan länderna, och därefter i tolkningen av resultaten söka förklaringar till dessa skillnader i teorierna – och samtidigt uppskatta teoriernas förklaringskraft. Det är alltså fråga om ett slags teoriprovande studie, där ”en eller flera teorier som i form av konkreta hypoteser provas på ett empiriskt material (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2007, 42)”.

Ett av de stora problemen med observerande, icke-experimentella studier är att de beroende variablerna kan påverkas av även andra variabler som inte ingår i studien (Kellstedt & Whitten 2013, 87). Detta kallas ibland för fjärde hindret i forskningen: hur kan man med säkerhet fastslå att det x som har valts påverkar y? Annorlunda uttryckt kan det finnas ett antal z som påverkar studiens y. För att ta reda på om man verkligen tagit med och beaktat alla tänkbara förklaringar till variationen i y ska man bekanta sig med förklaringar som andra forskare redan kommit fram till, samtidigt som man ska vara aktsam med att dra alltför långtgående och generaliserande slutsatser från resultaten (Kellstedt & Whitten 2013, 88). Som det redan framgått ovan ligger den kausala relationen inte i fokus i just denna avhandling, men det är ändå viktigt att reflektera över andra tänkbara orsaker till en möjlig variation i de beroende variablerna. En sådan orsak eller förklaring som teorierna bortser från kunde vara de individuella faktorerna. Vissa journalister kan vara mer nyfikna på politikernas privatliv än andra eller ha en egen dold politisk agenda som syftar till att skandalisera och på så sätt skada en politisk motståndare. Jag påstår ändå att dessa individuella faktorer har betydelse i endast enstaka fall. För att en skandal och ett mediedrev ska komma igång behövs det nämligen också andra journalister som rapporterar om samma sak och som borde kunna bedöma vikten av nyheten bättre än den journalist vars egna intressen står på spel.

När det gäller valet av analysenheter finns det olika sätt att gå till väga. En möjlighet är att välja några fall, dvs. politiska skandaler, från olika årtionden som sedan analyseras i detalj utifrån olika teoretiska perspektiv. Jag väljer att göra en total undersökning av alla de skandaler som har lett till en ledande politikers (minister eller partiordförande) avgång i Finland och Sverige under den valda tidsperioden från 1980 till 2015. Det handlar totalt om 18 fall. Esaiasson m.fl. (2007) poängterar att valet av undersökningsobjekt påverkar studiens externa validitet, dvs. hur välgrundande generella slutsatser som man kan dra av materialet (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2007, 176–177). Om forskningsproblemet handlade om skillnader mellan de skandaler som leder till en politikers avgång och de som inte gör det skulle det vara motiverat att inkludera alla, även mindre skandaler som inte har lett till avgång i studien. I denna undersökning har jag dock för avsikt att studera endast de allvarligaste skandalerna som kretsat kring ledande politiker och öka förståelsen för hur – och delvis också varför – de förändrats under tidsperioden som avhandlingen omfattar. Genom att inkludera samtliga politikeravgångar i studien försäkrar jag mig om att de studerade enheterna med säkerhet är representativa. Hade jag valt att göra en fåfallsstudie skulle problematiken med re-

presentativitet ha blivit mer påtaglig: hur kunde jag ha varit säker på att just de skandaler jag valt ut är typiska för sin tidsålder och sitt medielandskap?

Eftersom undersökningens ambition är att kontrollera hur de politiska skandalerna har utvecklats över tid, dvs. hur deras egenskaper varierar under olika tidsepoker, kunde en bivariat analys vara ett lämpligt tillvägagångssätt. Dock är fallen så få att man inte kan kontrollera om eventuella skillnader är statistiskt signifikanta. Att analysera skandalerna enbart med hjälp av kvalitativa metoder kan vara problematiskt av två skäl. För det första finns risken att texten skulle bli alltför omfattande och lång för en pro gradu-avhandling. För det andra kunde det bli utmanande att undvika att enbart beskriva händelserna i detalj, i stället för att försöka finna samband och mönster i materialet. Det lilla antalet fall öppnar dock för möjligheten att studera skandalerna i detalj. Därför kommer jag att kombinera kvalitativ analys med sifferdata.

Om det finns skillnader i de beroende variablerna mellan de olika tidsperioderna förväntar jag mig att kunna se med blotta ögat. I praktiken delar jag in avhandlingens tidsram i fyra epoker (1980-talet, 1990-talet, 2000-talet och 2010-talet) – precis som i teoridelen – och räknar därefter ut ett medelvärde för den första beroende variabeln per decennium. Medelvärde är ett av de vanligaste måtten på datamaterialets centraltendens (Lanz 2011, 59) och lämpar sig väl för denna sorts studie där de stora tendenserna och utvecklingslinjerna är av intresse. De två följande beroende variablerna analyseras genom att placera de värden som variablerna antar i tabeller. Därefter förväntar jag mig kunna antingen godkänna eller förkasta hypoteserna. Nackdelen med denna metod i just denna studie är det lilla antalet fall per tidsperiod. Det finns en risk att man ändå inte lyckas fastställa resultatens statistiska signifikans, trots att man har hittat en tydlig variation i datamaterialet.

3.1 Insamling av data

Risto Uimonens bok *Median mahti* (2009) erbjuder en omfattande översikt över medierade skandaler som handlat om finländska politiker och övriga makthavare och offentliga personer från 1980-talet fram till 2009. Den första allvarliga skandalen uppkom dock först år 1992, då handels- och industriminister Kauko Juhantalos finansiella problem uppdagades. Uimonen konstaterar att det inte går att göra en motsvarande förteckning över politiska skandaler för tiden före 1990-talet ”av den enkla anledningen att det inte finns tillräckligt med exempel (Uimonen 2009, 100, egen översättning).” De facto avgick ingen högt uppsatt politiker under 1980-talet trots att det förekom påtryckningar i massmedia (Uimonen 2009, 100). I samman-

ställningen av data har jag använt mig av tidningen Helsingin Sanomats digitala arkiv och övriga litteratur- och internetkällor.

För de svenska skandalernas del har jag använt mig av såväl Mikael Berlings och Fredrik Nejmans bok *Svenska skandaler* (2014) som förteckningen över politiska skandaler i Tobias Bromanders doktorsavhandling *Politiska skandaler! Behandlas kvinnor och män olika i massmedia?* (2012). Bromanders förteckning sträcker sig från 1997 till 2010 medan Berlings och Nejmans bok presenterar så gott som alla moderna medieskandaler från de allra första skandalerna på 1960-talet till 2014. Dock utelämnar Bergling och Nejman till exempel den så kallade Juholtaffären 2012. För att vara säker på att alla allvarliga skandaler kommer med i studien har jag studerat ett antal nyhetsartiklar i bland annat Aftonbladet och Helsingin Sanomat. Bromanders förteckning över politiska skandaler mellan 1997 och 2010 är enligt min bedömning fullständig och pålitlig åtminstone för minister- och partiledaravgångarnas del.

3.2 Operationalisering av variablerna

Den första beroende variabeln är skandalens längd i dagar från det första avslöjandet i medierna till politikerns avgång. Händelserna uppfyller dock sällan i början alla kännetecken på en fullbordad politisk skandal – rapporteringen kan till en början vara sporadisk och kritiken mot normbrottet saknas – men eftersom det är svårt att med exakthet fastställa tidpunkten för när en skandal egentligen börjar är det enklast att använda den första artikeln eller det första nyhetsinslaget som startpunkt. Ibland kan rapporteringen pågå med låg intensitet väldigt länge innan den når sin fulla styrka, vilket påverkar jämförbarheten mellan skandalernas längder. Den mediala bevakningen av händelsen slutar för sin del sällan genast när politikern avgår, även om själva mediedrevet ofta tynar bort rätt snabbt. Trots detta har jag valt att betrakta avgångsdatumet som skandalens naturliga slutpunkt. För att fastställa start- och slutdatum har jag använt litteratur som skrivits om skandaler i allmänhet och om enskilda skandaler samt nyhetsartiklar från bland annat Helsingin Sanomat som källor.

Undersökningens andra beroende variabel är gärningens art: Har den påstådda överträdelsen skett i den offentliga rollen som politiker eller i den privata sfären? Denna variabel operationaliseras, på samma sätt som Allern m.fl. (2012, 41) gör, genom att gruppera skandalerna i tre kategorier beroende på om normbrottet har varit en politisk gärning, en privat gärning i politikerrollen eller en privat gärning i den privata rollen. I de fall där skandalen har drag av två eller tre kategorier avgör den allra första anklagelsens art i vilken kategori skandalen placeras.

Variabelns värden är antalet fall i varje kategori per tidsepok. Den tredje beroende variabeln, skandalens orsak, operationaliseras också genom en kategorisering av skandalerna: På vilka grunder har skandalen väckts? Fallen delas in i skandaler med lätta grunder, skandaler med medeltunga grunder och skandaler med tunga grunder. I analyskapitlet nedan motiveras varför skandalen placerats i ifrågavarande kategori.

Den fjärde hypotesen innebär en jämförelse mellan Finland och Sverige, och för att få reda på om det förekommer skillnader mellan länderna i skandalernas orsaker använder jag dels skalan lätta-medeltunga-tunga grunder som presenterats ovan, dels kategoriseringen som Allern m.fl. (2012, 36) tillämpar och som tangerats i samband med kapitlet om tidigare forskning. Skandalerna delas alltså in på basis av det förmodade normbrottet i brott som berör ekonomin, brott mot övriga lagar och regler, missbruk av makt, oacceptabelt prat, oacceptabelt personligt beteende samt övriga typer. Därefter kontrolleras om någon viss typ av skandal förekommer oftare och om en allvarlig politisk skandal föds lättare i någotdera landet.

Sammanfattningsvis är variablerna som studeras alltså skandalens längd, gärningens art, skandalens orsaker och tyngden på de första anklagelserna. Analysen inleds med en kvalitativ del där varje skandal presenteras kort. Att ha inblick i skandalens förlopp underlättar också kategoriseringen av dem. Därefter studeras eventuella förändringar i variablerna mellan de tidsepoker som avhandlingen omfattar.

4 ANALYS

Allvarliga politiska skandaler som lett till att den berörda ledande politikern, dvs. ministern eller partiordföranden, har avgått från sin förtroendepost är totalt 18 stycken under perioden 1980–2015 i Finland och Sverige. Dessa moderna medierade politiska skandaler utgör avhandlingens forskningsobjekt och finns listade i tabell 4 nedan.

År	Land	Politiker	Uppdrag	Parti
1983	Sverige	Ove Rainer	Justitieminister	S
1988	Sverige	Anna-Greta Leijon	Justitieminister	S
1992	Finland	Kauko Juhantalo	Handels- och industriminister	C
1993	Finland	Ulf Sundqvist	Partiordförande	S
1995	Sverige	Mona Sahlin	Jämställdhetsminister och vice statsminister	S
1997	Finland	Arja Alho	II finansminister	S
1999	Finland	Matti Aura	Kommunikationsminister	M/Saml.
2000	Sverige	Laila Freivalds	Justitieminister	S
2002	Finland	Suvi Lindén	Kulturminister	M/Saml.
2003	Sverige	Gudrun Schyman	Partiordförande	V
2003	Finland	Anneli Jäätteenmäki	Statsminister och partiordförande	C
2006	Sverige	Laila Freivalds	Utrikesminister	S
2006	Sverige	Cecilia Stegö Chilò	Kulturminister	M/Saml.
2006	Sverige	Maria Borelius	Handelsminister	M/Saml.
2008	Finland	Ilkka Kanerva	Utrikesminister	M/Saml.
2011	Sverige	Håkan Juholt	Partiordförande	S
2012	Sverige	Sten Tolgfors	Försvarsminister	M/Saml.
2013	Finland	Heidi Hautala	Utvecklingsminister	Gröna

Tabell 4. Ledande politiker som tvingats avgå till följd av en skandal i Finland och Sverige 1980–2015

4.1 Skandalerna

Analysen inleds med en kvalitativ del, vars syfte är att erbjuda en bild av händelserna i varje skandal. Efter att ha beskrivit händelseförloppet kategoriserar jag skandalen samt motiverar min kategorisering.

4.1.1 Ove Rainer 1983

Längd: 9 dagar

Kategori 1: privat gärning i den privata rollen

Kategori 2: brott som berör ekonomin

Kategori 3: medeltung

Den svenska justitieministern Ove Rainer var bland de allra första politiker att råka ut för en modern politisk skandal där massmedierna tog en aktiv roll. Händelserna fick sin början den 1 november 1983 då Aftonbladet avslöjade att Rainer inte betalat mer än 10 procent i skatt på sina inkomster som överstigit 2 miljoner kronor under föregående skatteår. Juridiskt sett hade Rainer inte begått ett brott, eftersom hans omplaceringar och avdrag, som möjliggjort den låga skattesatsen, var fullt lagliga. Däremot började hans handlande kritiseras från en moralisk synpunkt: Var det acceptabelt för en socialdemokrat att hålla på med skatteplanering? (Nord 2001, 29.)

Debatten kring Ove Rainer intensifierades dagen efter det första avslöjandet när Nancy Eriksen, tidigare socialdemokratisk riksdagsledamot, riktade hård kritik mot Rainer på Aftonbladets löpsedel och inne i tidningen. Allt fler började kräva att Rainer skulle ge en fullständig redogörelse över sina ekonomiska affärer, men det dröjde ända till den 8 november innan han gick med på att förklara för medierna hur det kom sig att han betalat så lite skatt. Före det hade han framhållit att hans ekonomi var en privatsak. Det som dock förblev obesvarat i redogörelsen var själva frågan om varför han hade gjort det han gjort – för att minimera skattebeloppet. Regeringen, som han alltså själv ingick i, hade kort dessförinnan lagt fram förslag mot skatteflykt, vilket gjorde situationen ännu pinsammare för justitieministern. (Nord 2001, 30; Bergling & Nejman 2014, 86–88.)

Den 9 november fick skandalen en ny vändning då Aftonbladet publicerade en nyhet om att Rainer året innan i domstol motiverat sin anhållan om att inte behöva betala underhåll till sin före detta fru med att han inte haft råd. I samma tidning krävde ledarskribenten Rainers avgång. Skandalen kulminerade samma eftermiddag i en presskonferens där Rainer meddelade allmänheten att han ansökt om befriande från sitt uppdrag som statsråd. Nio dagar efter det första avslöjandet var skandalen över. (Nord 2001, 31; Bergling & Nejman 2014, 88.)

Anmärkningsvärt med Ove Rainers fall är att det var ett mediehus som tidigare varit tätt anknutet till arbetarrörelsen som satte igång skandalen med sitt avslöjande och som slutligen även krävde hans avgång på ledarplats. Som Lars Nord (2001, 30) också påpekar var det dessutom socialdemokratiska tidningar som ifrågasatte Rainers skatteplanering och gav spaltutrymme åt kritikerna. Detta hade kanske inte varit möjligt utan en liberalisering av medierna; nu vågade tidningarna utan förbehåll granska en politiker från de egna leden. Man kan se det som att journalistiken i dessa tidningar nu hade professionaliserats och tidningarna hade tagit sin uppgift som maktens vakthund på allvar. Bergling & Nejman (2014, 85–86) anför för sin del att Rainers fall var ett konkret bevis på Aftonbladets nya medvetna redaktionspolicy, där läsar- och försäljningssiffrorna betydde allt mer och partitrogenhetens vikt minskade.

Ove Rainer agerade i en privat roll när han organiserade sin ekonomi för att minimera skattesatsen. Dessutom var gärningen inte direkt politisk, och därför placeras Raineraffären i kategorin ”privat gärning i den privata rollen”. Skandalen handlade så gott som uteslutande om ekonomiska angelägenheter och kan därmed på basis av de första anklagelserna kategoriseras som ett moralbrott som berör ekonomin. Enligt min bedömning kan Raineraffären klassas som en medeltung skandal, eftersom det var fråga om en moralisk missbedömning från ministrarnas sida, inte ett brott mot lagen. Skandalen väcktes inte heller på lätta grunder; ministrarna förvaltar de gemensamma resurserna och kan väntas agera hederligt när det gäller den offentliga sektorns inkomster.

4.1.2 Anna-Greta Leijon 1988

Längd: 8 dagar

Kategori 1: politisk gärning

Kategori 2: missbruk av makt

Kategori 3: tung

Anna-Greta Leijon var Sveriges justitieminister innan en skandal, som kom att kallas för Ebbe Carlsson-affären, tvingade henne att avgå. Skandalen fick sin början den 1 juni 1988 då det kom fram att Leijon kände till och hade godkänt en parallell, hemlig utredning av mordet på Olof Palme vid sidan om den officiella mordutredningen. Två dagar senare avslöjade Expressen att Leijon till och med hade skrivit ett rekommendationsbrev åt bokförläggaren, journa-

listen och tillika undersökningsledaren Ebbe Carlsson för att underlätta kontakten till personer och säkerhetstjänster i utlandet, bland annat Storbritannien, som kunde vara intressanta med tanke på mordutredningen. Carlsson, som alltså var en privatperson, fick således mandat att agera på justitieministerns vägnar. Leijon lät också bli att diarieföra brevet.

Före skandalen arbetade Ebbe Carlsson bland annat som journalist och bokförläggare men hade också goda kontakter till politiker, i synnerhet inom Socialdemokraterna. Efter mordet på Olof Palme tog Carlssons vän, polismästare Hans Holmér över ansvaret för mordutredningen. Holmérs och senare även Carlssons teori byggde på det så kallade PKK-spåret, där Kurdistanens arbetarparti PKK skulle stå bakom mordet men ha agerat på Irans uppdrag. Motivet bakom mordet skulle ha varit Palmes inblandning i fredsförmedlingen i samband med kriget mellan Iran och Irak och hans politik som betonade vikten av en global nedrustning. Holmérs planer på att förhöra stora grupper av kurder bosatta i Sverige mötte dock motstånd och ledde till att Holmér slutligen den 5 mars 1987 avgick från posten som spaningsledare. En privat mordutredning med Ebbe Carlsson i spetsen påbörjades kort därefter. Carlsson fick till sitt förfogande en spaningscentral i Stockholm och personal och dokument från Säkerhetspolisen. Carl Lidbom, tidigare statsråd, ambassadör och Ebbe Carlssons vän, kontaktade justitieminister Anna-Greta Leijon den 17 mars 1988 för att föra samman henne och Carlsson. Därefter skrev Leijon rekommendationsbrevet, vars existens hon senare kom att förneka. (Bergling & Nejman 2014, 101–104; Hansson 2016, 34–35.)

Ebbe Carlsson försökte rekrytera till sin grupp journalisten Per Wendel, som i stället för att godkänna erbjudandet valde att avslöja den hemliga, privata mordutredningen. Den inofficiella mordutredningsgruppen försökte också smuggla in olaglig avlyssningsutrustning i landet men fastnade i tullen i Helsingborg. Det var oklart huruvida justitieministern hade godkänt detta och på vilket sätt informationen som fåtts genom avlyssning skulle ha använts. Justitieministerns agerande blev ändå hårt ifrågasatt, vilket ytterligare ökade trycket på henne när skandalen väl var ett massmedialt faktum. (Bergling & Nejman 2014, 99–100; Internet 3.)

Den 8 juni 1988, en vecka efter Expressens första artikel, meddelade Anna-Greta Leijon att hon avgår. Beslutet hade föregåtts av häftiga beskyllningar från oppositionen och ett hot om misstroendevotum mot henne i riksdagen. Statsminister Ingvar Carlsson hade intygat att han fortfarande hade förtroende för Leijon trots hennes misstag, men det hjälpte inte när också Vänsterpartiet kommunisterna anslöt sig till den borgerliga fronten mot henne. (Internet 3.)

Ebbe Carlsson-affären är ett typiskt exempel på en så kallad maktskandal, där politikern utnyttjar sin maktposition för att uträtta något som kan upplevas som omoraliskt eller som står utanför hans ansvarsområde eller befogenheter. Anna-Greta Leijon agerade i politikerrollen i ett politiskt ärende när hon skrev brevet och fick således också bära skulden och avgå som minister – även om också andra politiker, såsom statministern, kan ha agerat i bakgrunden till affären. Att avgöra om orsakerna till denna skandal ska klassas som medeltunga eller tunga är problematiskt, men eftersom skandalen hade en utrikes- och maktpolitisk dimension väljer jag att betrakta orsakerna som tunga.

4.1.3 Kauko Juhantalo 1992

Längd: 81 dagar

Kategori 1: privat gärning i den privata rollen

Kategori 2: brott som berör ekonomin

Kategori 3: medeltung

Kauko Juhantalo, handels- och industriminister i Esko Ahos regering, var den första minister i Finlands politiska historia att tvingas avgå efter mycket omfattande mediala påtryckningar. Avslöjandena som berörde Juhantalos privata ekonomi och hans ovillighet att redogöra för sina affärer för allmänheten, riksdagsgruppen och resten av regeringen försvagade förtroendet för honom i regeringskumpanernas ögon och underminerade slutligen hans möjligheter att fortsätta som minister. Ett efterspel till skandalen utspelades några månader efter avgången, då nya avslöjanden såg dagens ljus. Dessa avslöjanden ledde också till att Juhantalo ställdes inför riks rätt och entledigades från sitt uppdrag som riksdagsledamot. Skandalen och rättegången bidrog senare till att en ny lagparagraf stiftades och ministrarna blev tvungna att redovisa sin egendom och ekonomiska bindningar (Uimonen 2009, 114).

Skandalen kan ses ha satts igång av kvällstidningen Iltalehti, som den 28 april 1992 skrev om Kauko Juhantalos miljonskulder. Det var sedan tidigare känt att Juhantalo hade förlorat stora mängder pengar bland annat i konkurser i samband med lågkonjunkturen. Under våren fortsatte flera tidningar att publicera uppgifter om Juhantalos skulder, vilket fick statsminister Esko Aho den 19 maj 1992 att begära en utredning av Juhantalo över dennes ekonomi och affärer. Några dagar senare gav Juhantalo sin utredning, som tillfredställde riksdagsgruppen,

men vägrade ge ut uppgifter om sin privata ekonomi i massmedia. Detta fick medierna att fortsätta skriva om Juhantalo, och den 24 juni meddelade han att han ämnade stämma tidningen *Iltalehti*, som hade publicerat en artikel om hur Juhantalo som minister hade beviljat statsbidrag till Kankaanpää stad och till lokala företag som han själv hade kopplingar till. Justitiekanslern inledde på grund av artikeln en undersökning för att ta reda på om Juhantalo varit jävig då han beslutat om bidragen. (Hämäläinen & Mervola 1992, A7; Pietiläinen 1992, A7; Uimonen 2009, 111.)

Enligt Uimonen (2009, 111–112) bidrog den så kallade nyhetstorkan på sommaren till att tidningarna gärna ägnade spaltutrymme åt Juhantalos fall. I början av juli meddelade polisen i Ikalis att den inlett en förundersökning kring Juhantalos affärsverksamhet, och företaget AKP-Palvelut Oy stämde honom dessutom för fordringar på ca 6,5 miljoner mark. Dessa nyheter ökade ytterligare pressen på Juhantalo och på hela regeringen, och statsminister Aho blev tvungen att konstatera att den gamla utredningen från maj inte längre var tillräcklig i ljuset av de nya uppgifter som kommit fram (Hämäläinen & Mervola 1992, A7). Samtidigt ställdes de första avgångskraven inifrån partiet. Den 17 juli kom Juhantalo och Aho per telefon överens om att Juhantalo, för att lugna ner situationen, skulle avgå, och den 28 juli höll Juhantalo en presskonferens i riksdagen där han både informerade massmedierna om bakgrunden till sin avgång och anklagade dem för att ha varit slarviga och orättvisa i rapporteringen (Hämäläinen & Mervola 1992, A7; Uimonen 2009, 112). Republikens president beviljade honom officiellt avsked från ministeruppdraget den 3 augusti 1992.

Trots att tidningarna rapporterade om Juhantalos avgång redan den 18 juli fortsatte den mediala bevakningen också efter presskonferensen den 28 juli. Orsaken till detta var att Mauno Saari, författare till en bok om direktören på SKOP-banken Christopher Wegelius, hävdade i sin bok hösten 1992 att Juhantalo försökt tillskansa sig ekonomiska fördelar när han utövat sin tjänst som minister. Wegelius hade nämligen träffat minister Juhantalo för att höra sig för om det var möjligt att staten kunde rädda det anrika industriföretaget Tampella, vars verksamhet SKOP-banken då höll på att finansiera. Wegelius hade enligt Saari efter mötet antecknat i sin dagbok att Juhantalo i gengäld hade bett SKOP-banken hjälpa honom själv och hans firmor ekonomiskt. Juhantalo hade visserligen vägrat hjälpa Tampella med statliga medel, men trots det dömde riksätten honom till ett års villkorligt fängelse för tagande av muta och brott mot tjänsteplikt. Senare entledigades han från riksdagen men kom in på nytt i följande riksdagsval. (Reinboth 1993, A12; Uimonen 2009, 113–114.)

Skandalen pågick alltså sammanlagt över ett år, men med tanke på denna studie är det väsentligare att mäta längden från det första stora avslöjandet den 28 april till meddelandet om avgång den 17 juli. Skandalen tog fler vändningar under de knappa tre månader den varade, men det första Juhantalo anklagades för att ha gjort handlade om misskötsel av hans finanser före ministerperioden. Därmed kategoriseras skandalen som en privat gärning i den privata rollen, även om en del av misstankarna mot honom till en början också berörde den bristande öppenheten i hans redogörelser för riksdagsgruppen. När det gäller skandalens typ är Juhantalos fall en så kallad ekonomisk skandal som får sin början i oklarheter i ekonomiska angelägenheter. Inledningsvis var skandalen mindre allvarlig, eftersom den handlade om Juhantalos personliga skulder som inte hade direkt koppling till hans ministerskap, men när misstankarna om jävighet kom fram och företag väckte talan mot honom blev situationen allvarligare. På grund av att det ändå är det första avslöjandet som bestämmer om skandalen väckts på lätta, medeltunga eller tunga grunder väljer jag att betrakta orsakerna till Juhantalos skandal som medeltunga.

4.1.4 Ulf Sundqvist 1993

Längd: 155 dagar

Kategori 1: privat gärning i politikerrollen

Kategori 2: brott som berör ekonomin

Kategori 3: medeltung

De finländska socialdemokraternas (SDP) partiordförande Ulf Sundqvist blev tvungen att avgå efter en längre tids negativ mediepublicitet under vintern 1992–1993. Bakom avgångsbeslutet låg en rad missbedömningar som gjorde att hans moral ifrågasattes och hans möjligheter att trovärdigt fortsätta som oppositionsledare och statsministerkandidat undergrävdes. Sundqvist var den första partiledare som fick erfara det förändrade samhälls- och medieklimatet. Vad som ansågs vara acceptabelt beteende för en högt uppsatt politiker hade förändrats bland annat i och med Kauko Juhantalos fall.

Det är svårt att exakt fastslå när skandalen började, men den 23 september 1992 meddelade Sundqvist att han lämnar direktionen för STS-banken, tidigare Finlands Arbetarsparbank. Sundqvist hade arbetat som direktör på banken, och när han blev vald till Socialdemokrater-

nas partiordförande stannade han kvar i direktionen, fast han lämnade direktörsposten. Lösningen att sitta kvar i direktionen var enligt Uimonen (2009, 115) speciell, eftersom många banker just då fick omhändertags av staten på grund av lågkonjunkturen; dessutom hade just STS-banken ansökt om 170 miljoner mark i statligt stöd år 1992 (Hämäläinen 1992a, A7). Sundqvist motiverade beslutet att stanna kvar i direktionen med att han på så sätt kunde upprätthålla ungefär samma levnadsstandard som förr, när han arbetade som bankdirektör. Beslutet väckte kritik och förargelse i de egna leden, varför han valde att lämna direktionen i september 1992. Som avgångsvederlag fick han en summa motsvarande sex månaders lön, över 200 000 mark, samtidigt som STS-banken tvingades fusioneras med banken Kansallis-Osake-Pankki och många banktjänstemän blev arbetslösa (Uimonen 2009, 116). En annan missbedömning från Sundqvist sågs också i september då han betalade sina fortkörningsböter på över 7000 mark från ett konto som tillhörde en stödförening för arbetarpressen. Enligt Sundqvist handlade detta om kontotekniska arrangemang och att han betalat böterna själv, men fallet medförde ändå en stor del negativ publicitet (Peltola 1993, A7).

Skandalen eskalerade ytterligare då de första avgångskraven ställdes i början av december 1992. Trots att partiledningen fortfarande stod bakom Sundqvist krävde två fackförbundsledare och ett antal riksdagsledamöter från den egna riksdagsgruppen att Sundqvist skulle avgå, främst på grund av att han agerat på ett omoraliskt sätt som dessutom var särskilt olämpligt för en socialdemokratisk partiordförande (Hämäläinen 1992b, A7). Att Sundqvist självmant avstod från avgångsvederlaget räckte inte för att reparera skadan: han hade redan fått stämpeln som en omoralisk lurendrejare som driver sina egna intressen (Uimonen 2009, 116). Den 23 februari meddelade STS-bankens revisorer att de inte skulle bevilja honom ansvarsfrihet. Orsaken var att STS-banken under åren 1990–1992 gett kredit åt bolaget Wayup, där Ulf Sundqvists bror Björn Sundqvist var en av huvudägarna. Wayup hade orsakat banken stora kreditförluster, och trots att Ulf Sundqvist låtit anteckna i protokollen att han formellt sett inte deltog i besluten ansåg revisorerna att han inte kunde befrias från ansvar (Jääskeläinen 1993, B9).

Den 24 februari, dvs. dagen efter revisorernas redogörelse, kallade Sundqvist till presskonferens och meddelade att han avgår som ordförande för Socialdemokraterna, med motiveringen att han inte ville skada partiet (Sippola 1993, A7). Officiellt avgick han på partifullmäktiges möte den 10 mars, där han kritiserade pressen i hårda ordalag för bristande faktakontroll och för att inte ha lagt vikt vid hans kommentarer eller synpunkter på det skedda (Hämäläinen

1993, A8). Uimonen (2009, 117) påpekar att skandalen och framför allt det faktum att medierna hela tiden under skandalen fick tips och pinsam information om Sundqvist från olika källor var ett tecken på att de interna maktkamperna i partierna förflyttat sig till den medierade offentligheten, när de tidigare fördes i kabinett bakom lyckta dörrar och på olika partimöten.

Rapporteringen om Sundqvist tog inte helt och hållet slut med att den egentliga skandalen ebbade ut efter beskedet om avgång. Sundqvist blev nämligen tillsammans med andra ansvarspersoner inom STS-banken anklagad för försumlighet i arbetet och krävd på miljontals mark i skadestånd. Rättegångarna och vändningarna resulterade senare i en annan skandal som tvingade II finansminister Arja Alho att avgå (se kapitel 4.1.6). Trots att händelserna under hösten 1992 och vintern 1993 alltså gav upphov till fortsatt rapportering ännu flera år efteråt, väljer jag i denna studie att betrakta skandalen avslutad den 24 februari 1993, då Sundqvist höll sin presskonferens. Då Sundqvists meddelande om avgång från STS-bankens direktion den 23 september 1992 kan ses som skandalens startpunkt, blir den totala längden 155 dagar.

Orsakerna till skandalen kring Ulf Sundqvist härstammade från tiden då Sundqvist fungerade som bankdirektör och direktionsmedlem i STS-banken. Hans gärningar skedde på en arena utanför de parlamentariska organen och partiet och handlade om hans egen utkomst. Skandalen hade en moralisk dimension men var fokuserad framför allt på Sundqvists finanser, varför den kan placeras i kategorin ”brott som berör ekonomin.” Skandalen väcktes enligt min mening på medeltunga grunder – låt vara att allvarligare avslöjanden än det första snart kom att ge den stora proportioner.

4.1.5 Mona Sahlin 1995

Längd: 35 dagar

Kategori 1: privat gärning i politikerrollen

Kategori 2: brott mot övriga lagar och regler

Kategori 3: medeltung

Mona Sahlin, jämställdhetsminister och vice statsminister i Ingvar Carlssons regering III, var förhandsfavorit till posten som Socialdemokraternas följande partiledare, innan en skandal

som senare fick namnet ”Tobleroneaffären” kom att förstöra hennes politiska karriär. Skandalen handlade till en början om Sahlins användning av regeringens kontokort i samband med privata inköp, men mediebevakningens fokus skiftade snart till hennes privatekonomi. Bilden av henne som förmedlades via medierna fick fler att ifrågasätta hennes moral och lämplighet som partiledare och statsminister.

Den 7 oktober 1995 publicerade kvällstidningen Expressen en artikel om att Mona Sahlin både köpt kläder och tagit ut kontanta pengar med regeringens kontokort. Enligt artikeln betalade hon tillbaka pengarna först efter att regeringskansliet gjort henne uppmärksam på saken. I den första artikeln förklarar hon sitt agerande med att hon av misstag använt fel kort, men i en annan artikel den 8 oktober svarar hon på ungefär samma fråga, ställd av en annan reporter på samma tidning, att hon sett kortanvändningen som ett förskott på lönen, men att hon redan betalat tillbaka pengarna och att hon i fortsättningen inte skulle komma att använda regeringens kort för privata inköp. I detta skede var det endast Expressen som var intresserad av och skrev om Sahlins kortanvändning, och efter några dagars skrivelser beslutade de att lägga av med rapporteringen då inget nytt kommit fram. (Bergling & Nejman 2014, 146–148; Romero 2012, 87–91.)

Leif Brännström, journalisten bakom den första artikeln i Expressen om Mona Sahlins kortanvändning, fick emellertid den 11 oktober ta del av Sahlins kontoutdrag och kvitton samt betalningsanmärkningar riktade till henne från departementet. Materialet lät antyda att Sahlin hade använt regeringens kontokort så gott som systematiskt till inköp som inte hade med ministeruppdraget att göra, vilket fick Brännström att intervjua Sahlin per telefon samma kväll. Intervjun och de nya uppgifterna resulterade följande dag i en löpsedel med texten ”Mona Sahlin ljög – Expressen avslöjar nya kortaffärer” och fler artiklar inne i tidningen. Utöver de ursprungliga oklarheterna kring kortanvändningen rapporterade tidningen om problem i Sahlins privatekonomi, bland annat om obetalda fakturor som gått till indrivning. Expressens avslöjanden väckte nu också andra mediers intresse och Sahlin blev tvungen att flera gånger förklara sitt agerande inför stora skaror av såväl teve- och radio- som tidningsjournalister. Skandalen hade därmed eskalerat till ett mer intensivt mediedrev. Att också tidigare ministrar använt regeringens kontokort på ett otillbörligt sätt rapporterades bara kort; huvudpersonen i dramat, dvs. Mona Sahlin, skulle i stället hållas i strålkastarljuset. (Bergling & Nejman 2014, 149; Romero 2012, 103, 105–106.)

Den för mediedrev typiska ensidiga och intensiva rapporteringen fortsatte med kommentarer från partifältet och kollegor, av vilka endast ett fåtal klart och tydligt backade upp Sahlin medan resten var kritiska eller avböjde att kommentera (Romero 2012, 116). Den 16 oktober ordnade Sahlin en presskonferens i regeringens hus Rosenbad och förklarade för de samlade journalisterna varför hennes privata ekonomi såg ut som den gjorde, att hon använt kontokortet för att köpa bland annat blöjor, kläder och Toblerone – som senare skulle ge namnet åt hela skandalen – och att reglerna för användningen av ministeriets kontokort var otydliga och i viss mån tillät privata inköp (Bergling & Nejman 2014, 150–151; Romero 2012, 150–151). Hon kritiserade även journalisterna för att ha slarvat med rapporteringen och inte återgett en fullständig bild av sanningen. Efter sitt inledande anförande svarade hon på journalisternas frågor och blev hårt ansatt av reportrar som ifrågasatte hennes lämplighet som regeringschef med hänvisning till hennes problem att hantera sin ekonomi och sina kontokort (Romero 2012, 159). I samband med presskonferensen meddelade Sahlin att hon tänker ta en kort timeout från politiken och återkomma till partiledarfrågan senare (Bergling & Nejman 2014, 151).

Den 2 november avslöjade Expressen att Mona Sahlin rest till Mauritius på semester. Hon hade betalat resan med egna pengar, men eftersom hon var minister och ständigt i tjänst åkte en assistent till ministern med på resan. Denna assistents resa betalades med skattepengar, vilket gav upphov till stora rubriker i kvällspressen och i övriga medier, illustrerade med bilder på palmer, stränder och drinkar. Valet av resmål, som hon hade gjort utifrån att det fanns få svenskar där, och själva resan diskuterades sedan flitigt i pressen. Fredagen den 10 november kallade Sahlin medierna till presskonferens, där hon med statsminister Ingvar Carlsson sittande vid hennes sida meddelade att hon avgår som statsråd och att hon inte ställer upp som partiledarkandidat. Ett par intervjuer senare var mediedrevet över. (Bergling & Nejman 2014, 152; Romero 2012, 247–248.)

Tobleroneaffären var exceptionell i jämförelse med de två tidigare svenska exemplen med tanke på drevets intensitet och längd: drevet pågick i sammanlagt 30 dagar från den 12 oktober till den 10 november 1995 med artiklar och nyhetsinslag om skandalen så gott som varje dag. Fallet väckte också kritik mot mediernas agerande som många ansåg stred mot god journalistisk sed. Mikael Romero, författaren till boken *Tobleroneaffären* och Mona Sahlins pressekreterare vid tiden för affären, beskriver ändå sin förvåning över hur journalisterna själva resonerade kring sin egen makt kort efter avgången:

”I Aktuellt senare samma kväll diskuteras medias roll. Ett antal journalister är inbjudna. Helle Klein, Aftonbladet, Leif Brännström, Expressen och Kerstin Brunnberg, Ekot. Ingen av dem vill erkänna några som helst brister i bevakningen. Inte i omfattning, inte i etik. [...] Men biljakterna, skvallret, läckorna, fotoграфияerna som fotar in genom fönstren, konfrontationerna av Monas barn. Det smutsiga eller omfattningen av bevakningen som inte liknar något annat. De stora etermedierna ägnade bara under affärens första vecka drygt tio timmar av sin effektiva medietid åt Mona Sahlin. Skulle det inte ha någon påverkan på opinionen alls att bli nedsvärtad på Expressens löpsedel i sju dagar i rad? Har journalisterna och medierna ingen makt alls över människors uppfattningar? Journalistik måste i så fall betraktas som helt meningslöst av dem som utövar den.”

(Romero 2012, 248–249.)

Trots att mediedrevet började först efter att också andra medier än Expressen intresserat sig för Mona Sahlins kortanvändning, väljer jag att betrakta Expressens första artikel den 7 oktober 1995 som skandalens startpunkt. Avgången från ministerposten skedde den 10 november, vilket innebär att skandalens totala längd är 35 dagar. När Sahlin använde regeringens kontokort var hon minister, dvs. agerade i politikerrollen, men själva gärningen var av privat och inte politisk natur. Brottet som Sahlin anklagades för var att hon använt regeringens kontokort till privata inköp, vilket stred mot både ministeriets regler, gängse uppfattning om god moral och kravet på noggrannhet i ministerrollen. Användningen av kontokortet kan visserligen ses som ett brott som har med ekonomin att göra, men eftersom användningen för sådana ändamål som i Sahlins fall uttryckligen var förbjuden, är den lämpligaste kategorin för skandalen ”brott mot övriga lagar och regler.” När det gäller skandalens tyngd anser jag att de första avslöjandena och anklagelserna var medeltunga: Sahlin påstods ha använt statens pengar på ett icke-tillåtet sätt, men misstaget hade rättats till och för Justitiedepartementet var ärendet utrett och avskrivet (Romero 2012, 87).

4.1.6 Arja Alho 1997

Längd: 15 dagar

Kategori 1: politisk gärning

Kategori 2: missbruk av makt**Kategori 3:** tung

Den skandal som tvingade ordföranden för de finländska socialdemokraterna Ulf Sundqvist att avgå fick en uppföljare hösten 1997, då andra finansminister i Paavo Lipponens första regering Arja Alho godkände ett avtal om skadeersättningar som Sundqvist skulle betala till staten. Det uppdagades att summan som Sundqvist skulle ersätta var betydligt mindre än vad som ursprungligen krävdes av honom. Att Alho som socialdemokrat godkänt avtalet sågs som ett försök att mildra partikamraten Sundqvists straff, vilket orsakade en stor medial uppståndelse och slutligen tvingade Alho att avgå.

Händelseförloppet började den 23 september 1997 när statens kapitalförvaltningsbolag Arsenal-Silta gick ut med ett meddelande om att Ulf Sundqvist betalat bolaget sammanlagt 1,2 miljoner mark i skadeersättning och att ärendet mellan Sundqvist och staten därmed var utagerat (Jaakkola 1997, B7). Enligt högsta domstolens beslut var Sundqvist och de övriga direktörerna på den nedlagda STS-banken tvungna att betala sammanlagt ungefär 15 miljoner mark som ersättning för den vårdslöshet de gjort sig skyldiga till i sitt arbete (Jääskeläinen & Oksanen 1997, B9). Skadeståndet skulle betalas till staten, eftersom staten stött STS-banken under bankkrisen i 1990-talets början. Orsaken till att Arsenal-Silta valde att förhandla fram ett avtal med Sundqvist i stället för att driva ärendet via utskökningsverket och därefter försätta honom i konkurs, var att han i tidigare utredningar hade konstaterats oförmögen att betala skadeersättningen i sin helhet; i samband med den första utredningen 1994 uppskattades värdet på Sundqvists egendom vara ca 70 000 mark (Jääskeläinen & Oksanen 1997, B9). Sundqvist hade visserligen inkomster från utlandet, där han arbetat som konsult, men staten hade inte möjlighet att komma åt de pengarna (Uimonen 2009, 127).

När uppgifterna om avtalet mellan staten, dvs. Arsenal-Silta, och Sundqvist kom ut i offentligheten, kritiserades Arja Alho kraftigt av riksdagsledamöter och samhällsdebattörer. Alho var den som initierat förlikningsprocessen och undertecknat avtalet och blev således ansvarig minister i ärendet, även om hon agerat efter statsminister Lipponens instruktioner (Uimonen 2009, 128–129). Avtalet, vars uttalade syfte var att få ens en liten summa tillbaka i ersättning från den bankrutta Sundqvist, upplevs som omoraliskt, i synnerhet som både Alho och Sundqvist var socialdemokrater och Sundqvist själv var synbarligen lättad över beslutet i offent-

ligheten. Den 30 september krävde en grupp riksdagsledamöter att lagligheten i avtalet och i Alhos agerande skulle prövas i riksdagens grundlagsutskott (Hautamäki 1997, A8).

Den mediala bevakningen fortsatte intensivt under de följande dagarna. Trots att den socialdemokratiska riksdagsgruppen uttryckt sitt stöd och sitt förtroende för Alho, gick många riksdagsledamöter från Socialdemokraterna ut i offentligheten och krävde hennes avgång från ministerposten (Alho 1997, 208). Den 7 oktober förhördes Alho av grundlagsutskottet, men efter mötet meddelade hon att hon avgår och att hon fattat beslutet redan före grundlagsutskottets möte (Uimonen 2009, 128). Skandalen hade därmed nått sin slutpunkt, även om diskussionen om Sundqvist inte upphörde utan fortsatte efter avgången. Riksdagens grundlagsutskott kom till slut fram till att Alho inte hade brutit mot lagen då hon godkände förlikningsavtalet (Uimonen 2009, 129).

Enligt Uimonen (2009, 126, 129) spelade massmedierna en betydande roll i skandalen och agerade i realtid och med större styrka än i bevakningen av tidigare skandaler. Medierna gjorde händelsen till en enskild politikers kamp och personliga drama; uttalanden, intervjuer och avgångskrav fick mycket utrymme i medierna och förde samtidigt berättelsen framåt. Den mediala bevakningen av Alho fortsatte i sammanlagt 15 dagar efter Arsenal-Siltas meddelande den 23 september. Eftersom Alho var ansvarig minister i ärendet och det var beslutet om avtalet som gav upphov till kritiken kan skandalen klassas som en politisk gärning i politikerrollen. Samtidigt var skandalen en tydlig maktskandal, där ministern ansågs ha utövat sin makt på ett opassande sätt. Enligt min bedömning var skandalen tung från första början: det utmålades en bild av Alho som en minister som förlät bankmannen Sundqvist en stor del av hans skulder.

4.1.7 Matti Aura 1999

Längd: 34 dagar

Kategori 1: politisk gärning

Kategori 2: brott som berör ekonomin

Kategori 3: lätt

Redan drygt ett år efter Arja Alhos avgång som andra finansminister blev en annan av regeringen Lipponens ministrar föremål för en allvarlig skandal, då trafikminister Matti Aura be-

stämde sig för att lämna sin post i början av januari 1999. Skandalen handlade om utförsäljningen av statens telekommunikationsbolag Sonera. Pekka Vennamo, som var verkställande direktör för Sonera, gavs tillsammans med övriga direktörer på Sonera företräde att köpa större antal bolagets aktier. Finska staten, som representerades genom Trafikministeriet i Sonera och som också ägde största delen av bolaget, välsignade arrangemanget som motiverades med att man på så sätt kunde säkerställa ledningens engagemang i bolaget. Direktörerna fick reservera och köpa aktier till ett pris som vid försäljningens början var lågt men vars värde förväntades stiga. Detta skedde mot bakgrunden att även många privatpersoner ville investera i Sonera men enbart fick nöja sig med en liten del av den totala aktiepotten. Nyheten om favoriseringen av direktörerna i aktieutdelningen – och om kritiken mot denna – publicerades den 2 december 1998. (Arola 1998a; Uimonen 2009, 133–134.)

Den 23 december avslöjade tidningen *Taloussanommat* att Pekka Vennamo också köpt Soneras aktier genom ett investeringsbolag där han var majoritetsägare. Arrangemanget godkändes av ministeriet, eftersom det ansågs att försäljningen av aktierna till investeringsbolaget *de facto* var samma sak som att sälja dem till Vennamo. Avslöjandet, kombinerat med det faktum att aktiernas värde ökat dubbelt sedan försäljningen, fick oppositionspartiet *Centerns* riksdagsledamot Olavi Ala-Nissilä att kräva en utredning av affären av regeringen. Den 28 december gav Vennamo ut ett pressmeddelande där han specificerade hur många aktier han köpt in via sitt bolag och hur många som privatperson. Han betonade också att han sedan oktober samma år ägt 100 procent av investeringsbolagets aktier och att hans syskon, som tidigare varit minoritetsägare i bolaget, inte längre var delägare i det. Trafikminister Matti Aura försvarade i pressen beslutet att ge förtur till direktörerna i aktieköpet, men medgav att Trafikministeriet misslyckats med kommunikationen med medierna och att felaktiga uppgifter som förekommit i offentligheten borde ha rättats till. (Arola 1998b; Junkkari 1998; Miettinen 1998; Uimonen 2009, 134.)

Det som Vennamo ändå inte talade om för offentligheten eller trafikminister Aura var att han hade sålt 5300 aktier till sin fru och sina barn. Aura fick veta om arrangemanget den 2 januari 1999. Att Vennamo inte berättat öppet om försäljningen av aktierna till sin familj förargade Aura, som bestämde sig för att säga upp Vennamo med hänvisning till att han i egenskap av statens, majoritetsägarens, representant förlorat förtroendet för denne. Soneras styrelse sammanträdde den 4 januari och avskedade Vennamo. Därefter avgick även ministern själv, vilket kom som en överraskning för medierna och allmänheten – några direkta avgångskrav hade

inte riktats mot honom, även om skandalen kring Vennamo naturligtvis också påverkade honom och hans ställning. Som orsak till sin avgång angav Aura att han gjort en allvarlig missbedömning av Vennamos lämplighet som vd för ett stort börsbolag, och att han själv därmed var olämplig att fortsätta som minister. (Uimonen 2009, 134–135; Vuoristo 1999.)

Skandalen kring trafikminister Matti Aura och telekommunikationsbolaget Soneras vd Pekka Vennamo var enligt Risto Uimonen (2009, 133) ett bevis på att den politiska moralen och politikernas förhållande till medierna var i förändring i efterdyningarna till Arja Alhos avgång. Man ville inte längre riskera att behöva föra en utdragen kamp med stora mängder av negativ synlighet mot medierna, i synnerhet som riksdagsvalet närmade sig och aktieaffären kunde ha blivit ett slagkraftigt vapen för oppositionen. Auras snabba beslut att avgå fick honom att framstå som en politiker som bär sitt ansvar, för vilket han fick beröm. Till vilken grad det enbart var ett taktiskt drag inför riksdagsvalet i rädsla för negativ mediesynlighet eller ett uttryck för hans uppfattning om god moral, kan endast Aura svara på. Skandalen och avgången pekade i varje fall på en tendens där ministrar hade börjat ställas till svars för sina handlingar även inför medierna och medborgarna och inte enbart inför riksdagen.

Skandalen började den 2 december 1998 och slutade med Auras avgång den 4 januari 1999; den pågick således i 34 dagar. Skandalen grundade sig på en politisk gärning, eftersom Aura hade som trafikminister godkänt Soneras aktieförsäljning. Den faller också inom kategorin ekonomiska skandaler – i grund och botten handlade den ju om Vennamos aktieinnehav. Allvarlighetsgraden i de första avslöjandena var i mitt tycke inte särskilt hög; aktieköp berör i allmänhet endast en relativt liten del av befolkningen och varken Aura eller Vennamo hade gjort sig skyldiga till något olagligt. Därför väljer jag att kategorisera den ursprungliga orsaken till skandalen som lätt.

4.1.8 Laila Freivalds 2000

Längd: 28 dagar

Kategori 1: privat gärning i den privata rollen

Kategori 2: övriga typer

Kategori 3: medeltung

En allvarlig politisk skandal med tillhörande mediedrev kan fälla till och med en minister med flera års erfarenhet. Detta fick den svenska, socialdemokratiska justitieministern Laila Freivalds uppleva år 2000 då hon tvingades avgå till följd av en skandal efter totalt åtta år som justitieminister (Laitila 2000). Aftonbladet publicerade den 25 augusti en artikel som avslöjade att Freivalds hade för avsikt att köpa sin allmännyttiga hyreslägenhet i Stockholm, där hon och hennes familj bodde, i samband med att hyresrätten skulle ombildas till bostadsrätt (Nord 2001, 31–32). Problemet var att den socialdemokratiska regeringen hade velat motverka utförsäljningen av allmänna hyreslägenheter till privatpersoner; Freivalds agerade alltså mot partiets linje i frågan. Dessutom kunde Freivalds tänkas sälja sin lägenhet vidare och därmed göra en miljonvinst på affären (Nord 2001, 32; Rundkvist & Salomonsson 2000).

Artikeln i Aftonbladet blev startskottet för en intensiv rapportering om och bevakning av justitieministerns privatliv. Freivalds fick hård kritik av sina partikolleger och många ifrågasatte om det var moraliskt rätt av henne att å ena sidan försvåra försäljningen av allmännyttiga hyresrätter i regeringen men att å andra sidan själv köpa en (Nord 2001, 32). Bakgrunden var att Stockholms stadsfullmäktige, där de borgerliga partierna hade majoritet, hade beslutat att stadens hyreshus kunde på frivillig basis omorganiseras till privata bostadsbolag (Laitila 2000). Om Freivalds familj ville bo kvar i huset kunde de alltså antingen köpa upp lägenheten eller fortsätta bo kvar som hyresgäst till någon av sina grannar (Nord 2001, 32).

Rapporteringen kring bostadsaffären och kritiken mot Laila Freivalds fortsatte aktivt under de första veckorna av september månad, och när en majoritet av hyresgästerna understödde tanken på en ombildning av bostadsformen bestämde familjen Freivalds sig för att genomföra köpet. Vändpunkten i rapporteringen kom några timmar efter ett möte med de boende i Freivalds hyreshus den 20 september, då ministern mötte mediernas representanter utanför sin bostad. Freivalds var synbarligen ilsken och arg på journalisterna, och följande dag kom bilder på den rasande ministern att publiceras på tidningarnas löpsedlar (Nord 2001, 32; Laitila 2000). Torsdagen den 21 september meddelade Freivalds att hon avgår ur regeringen, med motiveringen att hon inte längre ville ”offra sin personliga integritet” och att man enligt henne ”måste kunna ha sitt hem som en fredad plats” (Rundkvist & Salomonsson 2000). På basis av hennes motiveringar kunde det alltså påstås att det primärt var mediedrevet och dess konsekvenser i sig som tvingade henne att avgå och inte en brist på förtroende hos exempelvis partikollegerna. Trots det var kritiken från partifältet frän, och man kan fråga sig om hon kunde ha fortsatt på posten på ett trovärdigt sätt efter ett uppenbarligen moraliskt tvivelaktigt beslut.

Med start den 25 augusti 2000 och avgång den 21 september 2000 pågick skandalen i sammanlagt 28 dagar. Freivalds var minister när hon fattade beslutet om att köpa sin lägenhet, men eftersom det var fråga om en strikt privat angelägenhet som stod i strid med partiets moral var det alltså en privat gärning i den privata rollen som gav upphov till skandalen. Att kategorisera skandalen på basis av det normbrott som Freivalds begick är svårt. Den tycks inte passa in i någon annan av kategorierna som presenterats i avsnitt 3.2 än ”övriga typer”. Enligt min mening väcktes skandalen på medeltunga grunder; Freivalds hade inte brutit mot lagen men agerade tvärt emot den linje som hennes parti stod för.

4.1.9 Suvi Lindén 2002

Längd: 4 dagar

Kategori 1: politisk gärning

Kategori 2: brott som berör ekonomin

Kategori 3: tung

Finlands kulturminister Suvi Lindén drabbades av en politisk skandal i slutet av maj 2002. Den samlingspartistiska ministern hade redan tidigare lidit av negativ publicitet bland annat i samband med dopningsskandalen vid skid-VM i Lahtis 2001, men den skandal som kom att sätta stopp för hennes ministerkarriär handlade om ett bidragsbeslut. Som kulturminister hade hon utan att ha anmält jäv beviljat 170 000 euro i statligt investeringsstöd åt en golfplan i Uleåborg som hon och hennes familj var delägare till. (Uimonen 2009, 174–175.)

Först ute med avslöjandet var kvällstidningen Ilta-Sanomat den 27 maj 2002. Skandalen fick ny fart dagen därpå, då justitiekansler Paavo Nikula meddelade att han skulle granska bidragsbeslutets laglighet. Initiativet till granskningen hade kommit från minister Lindén själv, som förklarade sitt agerande med att hon inte hade kommit på att jäva sig då hon undertecknade beslutet. Efter några dagars kritik på bland annat tidningars ledarspalter och under riksdagens frågetimme meddelade Suvi Lindén den 30 maj 2002 att hon avgår. Detta kom som en dramatisk överraskning för allmänheten, då ingen politikerkollega hade krävt hennes avgång. Hon motiverade beslutet med sin vilja att bära ansvar för sitt misstag och att bevara medborgarnas förtroende för politikerna och för det politiska systemet. (Hirvikorpi m.fl. 2002; Jääskeläinen 2002; Uimonen 2009, 174–176.)

Räknat från det första avslöjandet i Ilta-Sanomat höll skandalen på i endast fyra dagar. Också i Suvi Lindéns fall kan det snabba beslutet att avgå – och således rädda ansiktet och undvika ett utdraget mediedrev – ha berott på rädslan för negativ publicitet, i synnerhet som Samlingspartiets partikongress närmade sig och riksdagsvalet skulle hållas i mars 2003 (Uimonen 2009, 176). Senast efter skandalerna kring Arja Alho och Matti Aura hade medierna blivit viktiga aktörer som politikerna var tvungna att ta i beaktande. Med andra ord kunde det följaktligen sägas att politiken i Finland hade medialiserats, åtminstone till någon grad, när det nya millenniet började.

Gärningen som Suvi Lindén gjorde sig skyldig till – även om justitiekanslern senare nöjde sig med att ge henne en anmärkning (Uimonen 2009, 176) – var tätt anknuten till ett politiskt beslut, varför den klassas som en politisk gärning. Skandalen handlade om ett bidragsbeslut till förmån för den egna golfplanen och kunde kategoriseras som en ekonomisk skandal som bär drag av en maktskandal (missbruk av makt). I detta sammanhang väljer jag ändå att betrakta den ursprungliga gärningen som ett brott som berör ekonomin, eftersom den i grund och botten handlade om pengar. Det första avslöjandet var enligt min mening tungt. Lindén anklagades för att ha styrt om gemensamma pengar till projekt som hon själv kunde dra ekonomisk nytta av.

4.1.10 Gudrun Schyman 2003

Längd: 5 dagar

Kategori 1: privat gärning i politikerrollen

Kategori 2: brott som berör ekonomin

Kategori 3: tung

Gudrun Schyman, ordförande för det svenska Vänsterpartiet, tvingades lämna ordförandeposten i sitt parti på grund av en politisk skandal i början av år 2003. Schyman hade tidigare lidit av bland annat alkoholproblem, vilket noterats stort i pressen, men den allvarligaste skandal som till slut fick henne att avgå handlade om påstått skattefiffel, som hon senare även betalade böter för.

Oklarheterna i Gudrun Schymans skattedeklaration och uppgifterna om att den lokala beskattningsmyndigheten i hennes hemkommun Simrishamn inte godkänt hennes avdragsyrkanden kom fram den 22 januari 2003. Schyman hade hos skattemyndigheterna yrkat avdrag på sådana kostnader som hon inte hade betalat själv, utan som hennes parti eller riksdagen huvudsakligen hade stått för. Det handlade om hotell- och representationskostnader och resor, och avdragssumman uppgick till ca 120 000 kronor. Vänsterpartiet var känt för att driva en sträng politik mot all form av skatteplanering, vilket ställde partiledaren, vars agerande stod i konflikt med partiets linje, i en pinsam situation. Hennes politiska trovärdighet hade fått sig en ytterligare törn, och många debattörer riktade skarp kritik mot henne. Till en början krävde ändå ingen från de egna leden att hon skulle avgå som partiledare. (Width 2003a, Internet 4.)

Skandalen och det mediedrev som den orsakade gjorde dock situationen snart ohållbar med tanke på Schymans möjligheter att leda partiet i framtiden, och den 26 januari meddelade hon att hon avgår från posten som partiordförande. Hon betonade att härvan berodde på oförlåtlig vårdslöshet med deklarationen och att det inte varit hennes avsikt att lura till sig pengar genom avdragen. (Width 2003b.)

Skandalen var den dittills kortaste av de allvarliga politiska skandalerna i svensk historia; den pågick sammanlagt i bara fem dagar. Trots att misstaget som Schyman begick var allvarligt och stred mot den moral som hon utgav sig för att stå för, kan en ytterligare förklarande faktor bakom den korta längden vara hennes tidigare skandaler och negativa publicitet. Schymans skatter kan ses som en privatsak, men då hon vid samma tidpunkt var partiledare för Vänsterpartiet och kostnaderna hon försökte få avdragna i beskattningen hörde ihop med hennes arbete som politiker, handlar det om en privat gärning i politikerrollen. Skandalen är också en typisk ekonomirelaterad skandal, och eftersom det första avslöjandet gjorde gällande att Schyman försökt tillskansa sig ekonomiska fördelar i form av skatteavdrag på ett otillåtet sätt, var det uppenbarligen tunga skäl som i detta fall låg bakom skandalen.

4.1.11 Anneli Jäätteenmäki 2003

Längd: 105 dagar

Kategori 1: politisk gärning

Kategori 2: övriga typer

Kategori 3: tung

Skandalen kring den centerpartistiska finländska statsministern Anneli Jäätteenmäki våren 2003 bevisade slutligen att alla politiker, till och med statsministern själv, kan granskas kritiskt i massmedia och tvingas avgå efter omfattande mediala påtryckningar. I skandalen, som kom att få namnet Irakaffären eller Irakgate, spelade medierna en helt avgörande roll med tanke på händelseutvecklingen: De kom ständigt med nya avslöjanden, ifrågasatte statsministerns påståenden och rapporterade om kritiken mot denna.

Händelserna fick sin början i slutet av valperioden, då Anneli Jäätteenmäki ännu var oppositionsledare och Centerns partiordförande. I MTV3:s utfrågning den 6 mars 2003, 10 dagar före riksdagsvalet, gick Jäätteenmäki till attack mot statsminister Paavo Lipponen, ordförande för Socialdemokraterna, genom att avslöja att denne hade lovat USA:s president George W. Bush Finlands stöd och delaktighet i återuppbyggandet av och fredsbevarandet i Irak efter ett eventuellt krig. Detta löfte hade enligt Jäätteenmäki avgetts då Lipponen och Bush möttes i Washington i december 2002. Jäätteenmäki kritiserade Lipponen för att ha gjort Finland till en del av USA:s koalition mot Irak, eller åtminstone ha skapat en sådan bild hos makthavarna i USA. Som exempel lyfte hon fram mötet den 28 februari 2003 dit USA:s biträdande utrikesminister Marc Grossman bjudit in de länders representanter som på ett eller annat sätt uttryckt sin vilja att vara med i operationen i Irak, däribland Finland. När debattledarna frågade i sändningen vad hon baserade sina uppgifter på svarade hon undflyende, men efter debatten ska hon ändå ha visat upp för journalisterna dokumentet som uppgifterna härstammade från. Det rörde sig om en hemlig rapport som Utrikesministeriet gjort upp om mötet med Grossman. (Ervasti 2004, 70–72, 299; Uimonen 2009, 190.)

Redan tidigare under valkampen hade Anneli Jäätteenmäki i intervjuer och på sin blogg riktat kritik mot regeringens politik om Irak och velat framstå som en försvarare av FN:s starka roll i lösningen av konflikten – något som egentligen inte avvek särskilt mycket från regeringens och presidentens linje i frågan. Den 11 mars publicerade både *Ilta-Sanomat* och *Iltalehti* två hemliga dokument från Utrikesministeriet. Innehållet i dokumenten, som handlade om Lipponens möte med Bush och om informationsmötet som Grossman sammankallat, stämde förvånansvärt väl överens med Jäätteenmäkis tidigare kommentarer. När medierna åter frågade henne i slutet av valkampanjen varifrån hon fått sina uppgifter svarade hon: ”Jag har två öron och har hört allehanda saker.” Detta citat, där hon förnekar att hon skulle ha fått skriftligt material om mötena i USA, blev småningom en av skandalens mest kända oneliners. Kvälls-

tidningarnas avslöjanden fick Utrikesministeriet och senare även polisen att inleda en granskning av läckan. (Ervasti 2004, 95, 101; Uimonen 2009, 190–191.)

Riksdagsvalet blev en jämn kamp mellan Centern och Socialdemokraterna. Trots att båda partierna gick framåt i valet blev Centern större med sina 55 mandat mot Socialdemokraternas 53, vilket lyfte Jäätteenmäki till regeringssonderare och senare till statsminister. Centerns seger över Socialdemokraterna kan åtminstone delvis ha berott på den trovärdighet som Anneli Jäätteenmäki erhöll som oppositionsledare när hon utmanade den sittande regeringen och statsministern om deras Irak-politik. Diskussionen om Irak tog ändå inte slut vid valet, utan medierna fortsatte att granska fallet vid sidan av polisens utredning. Den 8 maj rapporterade Ilta-Sanomat och MTV3:s nyheter att Jäätteenmäki hade haft hemligstämplat material till sitt förfogande och att hon till och med i förbigående visat ett papper för journalisterna i samband med utfrågningen i teve i mars. I intervjuer höll Jäätteenmäki fast vid att hon nog hört ett och annat men att hon inte haft några skriftliga promemorior, eftersom hon helt enkelt inte hörde till dem som dessa hemligstämplade dokument distribuerades till. Samtidigt nekade hon bestämt till påståendet att hon skulle ha visat upp några papper för tevejournalisterna i mars. Många journalister och politiska kommentatorer förundrade sig över statsministerns flummiga svar som inte gjorde situationen klarare utan snarare väckte ännu fler frågor och nyfikenhet på sakernas faktiska tillstånd. Jäätteenmäki slutade kommentera fallet med hänvisning till polisutredningen. (Ervasti 2004, 102–106, 142–143; Uimonen 2009, 191.)

Den 6 juni publicerade Ilta-Sanomat en artikel med utdrag ur ett protokoll från ett möte hos Centerns arbetsutskott i mars. Av protokollet framgick att Anneli Jäätteenmäki redan vid tidpunkten för mötet hade haft tillgång till skriftligt material om Finlands deltagande i hanteringen av Irakkriget. Hon förklarade i protokollet, som hon dessutom hade skrivit under, att hon inte har berättat om sina uppgifter om Irak för arbetsutskottet tidigare, eftersom hon inte kunnat svika sin källa vars integritet hon lovat skydda. När Ilta-Sanomats journalist bad Jäätteenmäki om en kommentar hävdade hon att hon inte skrivit under protokollet, och senare under samma dag förnekade hon vid en presskonferens att hon skulle veta vem som stod bakom läckan vid Utrikesministeriet. I samband med denna presskonferens blev hon tillfrågad av en reporter ifall hon alltid talat sanning om denna sak, och hennes svar ”Jag försöker tala så mycket sanning jag kan” blev snart ett föremål för ytterligare spekulationer och hånfulla och förlöjligande kommentarer i medierna. (Ervasti 2004, 161; Uimonen 2009, 191.)

Efter protokolläcckan intensifierades bevakningen av skandalen ytterligare i medierna. Jätte-enmäki fick ständigt besvara journalisternas frågor och skandalen dominerade nyhetssidorna och –sändningarna. Kritiken mot Jätte-enmäki från kollegorna tilltog: Kristdemokraternas ordförande Bjarne Kallis konstaterade att Jätte-enmäki borde avgå som statsminister om här-van snart inte kunde lösas. Den 17 juni avslöjade Ilta-Sanomat namnet på personen som läckt ut hemligt material från Utrikesministeriet till Jätte-enmäki: presidentens rådgivare Martti Manninen. Manninen gav samma dag ut ett pressmeddelande, där han bekräftade att han sammanställt och levererat till Jätte-enmäki två promemorior om utrikespolitiska aktualiteter, men inte överlåtit ursprungliga dokument till henne. Senare i polisutredningen kom det dock fram att Manninen hade faxat Jätte-enmäki hundratals sidor sekretessbelagda och icke-offentliga myndighetsdokument. (Ervasti 2004, 181, 216; Uimonen 2009, 194.)

Onsdagen den 18 juni kom att bli en speciell dag i Finlands politiska historia. Anneli Jätte-enmäki, som ett par månader tidigare utsetts till Finlands första kvinnliga statsminister, tvingades redogöra inför riksdagen för sin roll i Iraskandalen i allmänhet och i informationsläcckan från presidentens kansli i synnerhet. I sitt anförande konstaterade Jätte-enmäki att hon endast fått två promemorior från Martti Manninen och att hon inte hade bett Manninen om att få dem. Hon hävdade bestämt att de hade kommit till henne som en överraskning, men riksdags-ledamöterna hade svårt att tro henne: Varför hade hon inte underrättat presidentens kansli om läcckan om hon en gång visste om att någon på presidentens kansli läckte ut hemligstämplat material? Martti Manninen, som följt med riksdagens plenum på teve, blev upprörd av Jätte-enmäkis tal i riksdagen och sände ut ett pressmeddelande där han konstaterade att hon visst hade frågat efter dokumenten och att hon gett sitt privata faxnummer till honom enkom för ändamålet. Regeringspartnern Socialdemokraterna, som redan tidigare var misstänksamma mot Jätte-enmäki, krävde därefter att statsministern skulle bytas ut med hänvisning till att förtroendet för henne nu trutit, annars skulle hela regeringssamarbetet avslutas. Socialdemo-kraternas ultimatum tvingade till slut Jätte-enmäki att avgå, och hon meddelade medierna och presidenten om sitt beslut redan samma kväll. I rättegången efter skandalen blev Manninen dömd för brott mot tjänstehemlighet medan Jätte-enmäki förklarades oskyldig. (Ervasti 2004, 257, 262–263; Uimonen 2009, 187–188.)

Den direkta orsaken till Anneli Jätte-enmäkis avgång var alltså att hon inte längre åtnjöt för-troende hos resten av regeringen. Mediernas roll i Irakaffären var dock på många sätt avgö-rande. Framför allt utgjorde kvällstidningen Ilta-Sanomat en drivande kraft. Dess avslöjanden

bidrog till att underminera statsministerns trovärdighet i ögonen på medborgarna och kollegorna, samtidigt som även andra tidningar och etermedier krävde henne på kommentarer. Jäätteenmäki verkade inte heller ha någon strategi för att hantera skandalen utan hemföll åt klumpigt utvalda klyschor, otydliga svar och flummiga kommentarer då hon ombads presentera sin syn på det skedda. Enligt Uimonen (2009, 189–190) var Jäätteenmäkis knappa erfarenhet som statsminister en ytterligare bidragande faktor, eftersom hon vid tidpunkten för mediedrevet ännu inte hade erhållit den prestige som statsministrar vanligtvis åtnjuter – hon var trots sin ställning ett lätt byte som dessutom inte hade sådana medarbetare omkring sig som hade haft kunskaper att stoppa drevet.

Irakaffären var exceptionell i finländsk kontext sett till mediebevakningens omfattning, snabbhet och intensitet, men framför allt för att den kretsade kring den högsta politiska ledaren, statsministern. Delvis just därför, men också för att de riktiga händelserna hemlighölls så länge av de inblandade, pågick den relativt länge, i sammanlagt 105 dagar från partiledarutfrågningen på teve den 6 mars till meddelandet om avgång den 18 juni. Irakaffären var till sin karaktär renodlat politisk: Jäätteenmäki var oppositionsledare vid tidpunkten för brottet och agerade därmed i politikerrollen. Irakaffären brukar vanligen kategoriseras som en maktskandal, men eftersom Jäätteenmäki enligt min mening inte utnyttjade sin samhällseliga ställning och missbrukade sin makt för att få information väljer jag att placera den bland övriga typer. Jäätteenmäkis påståenden i tevedebatten, som blev startskottet för skandalen, var tunga; därav även min bedömning att det var tunga skäl som låg bakom skandalen.

4.1.12 Laila Freivalds 2006

Längd: 41 dagar

Kategori 1: politisk gärning

Kategori 2: missbruk av makt

Kategori 3: tung

Laila Freivalds fick den tvivelaktiga äran att bli den första ministern i Sveriges historia att drabbas av en politisk skandal och avgå från en ministerpost två gånger. Vårvintern 2006 tvingades Freivalds lämna sitt uppdrag som utrikesminister efter att ha farit med osanning i offentligheten. Händelseförloppet som slutligen ledde till Freivalds andra avgång började den 10 februari 2006, då det kom fram att internetleverantören Levonlines bakom Sverigedemo-

kraternas nättidning SD-kuriren hade kontaktats av Utrikesdepartementet och säkerhetspolisen. Internetleverantören hade stängt nättidningens webbsidor dagen innan. Bakgrunden till stängningen var tidningens tävling, där läsarna skulle rita och skicka in karikatyrrer av profeten Muhammed som tävlingsbidrag. Detta skedde kort efter att den danska tidningen Jyllands-Posten hade publicerat skämtteckningar på Muhammed. Teckningarna förargade stora delar av den muslimska världen och bar med sig även utrikespolitiska konsekvenser. I detta skede förnekade Freivalds att hon skulle ha känt till att tjänstemännen på Utrikesdepartementet hade planer på att kontakta internetleverantören och på så sätt förhindra publicerandet av karikatyrrerna på SD-kurirens webbsidor. Stängningen av nättidningen och inställandet av karikatyr-tävlingen väckte emellertid en kritikstorm mot Utrikesdepartementet bland journalister och oppositionspolitiker. Ledaren för Folkpartiet Lars Leijonborg tog initiativ till att utreda genom konstitutionsutskottet om Freivalds och hennes tjänstemäns agerande brutit mot tryckfrihetsförordningen. (Isaksson 2006; Koponen 2006a; Koponen 2006b.)

Den 15 februari tog statsminister Göran Persson ställning till tjänstemännens agerande och hävdade att de, i synnerhet Stefan Amér på Utrikesdepartementet, hade överskridit sina maktbefogenheter och därmed möjligen gjort sig skyldiga till ett brott mot grundlagen. Den 20 mars framgick det dock av Utrikesdepartementets granskning att Amér hade diskuterat kontakten med Levonlines med utrikesminister Laila Freivalds i förväg och alltså agerat i samråd med henne, trots att hon tidigare förnekat detta. Situationen blev pinsam för Persson som försvarat Freivalds och kritiserat Amér, och den 21 mars meddelade Freivalds att hon avgår som utrikesminister. Justitiekanslern undersökte ifall tjänstemännen på Utrikesdepartementet och säkerhetspolisen hade gjort sig skyldiga till brott då de informerat internetleverantören om möjliga konsekvenser av skämtteckningstävlingen, men ingenting som skulle ha tytt på påtryckningar hittades i utredningen. (Isaksson 2006; Koponen 2006b; Internet 5.)

Laila Freivalds tvingades alltså för andra gången lämna regeringen under skandalartade omständigheter. Trots att skandalen med Sverigedemokraternas webbsidor var en avgörande faktor i hennes beslut, hade hon lidit av negativ mediesynlighet under en längre tid; oppositionen och politiska motståndare hade krävt hennes avgång redan i början av 2005, då hon upplevdes ha misslyckats med efterhanteringen av tsunamikatastrofen i Sydostasien i december 2004 (Isaksson 2006; Koponen 2006b). Ytterligare bakgrundsfaktorer var hennes tidigare skandal år 2000 samt det stundande riksdagsvalet samma år, där Freivalds höll på att bli en börda för den sittande regeringen som siktade på återval och ville undvika ett eventuellt förtroendevo-

tum i riksdagen. På så sätt påminde omständigheterna kring Freivalds andra allvarliga skandal om dem som rådde när den finländska trafikministern Matti Aura bestämde sig för att avgå av valtaktiska skäl sju år tidigare – visserligen hade ingen krävt Auras avgång, som skedde utan någon större medial utpressning, till skillnad från Freivalds fall.

Skandalen som ledde till Freivalds andra avgång höll på från den 10 februari till den 21 mars, i sammanlagt 41 dagar. Trots att det var bristen på förtroende och trovärdighet, som uppstod till följd av att hon ljugit om sin inblandning i tjänstemännens agerande, som slutligen gjorde situationen ohållbar för henne var det ett politiskt beslut i politikerrollen som satte igång händelserna. Hon misstänktes först för att ha missbrukat sin makt, varför skandalen kan klassas som en maktskandal. Eftersom misstankarna gällde ett förmodat brott mot grundlagen, väljer jag att kategorisera ursprungsorsakerna till skandalen som tunga.

4.1.13 Maria Borelius 2006

Längd: 8 dagar

Kategori 1: privat gärning i den privata rollen

Kategori 2: brott som berör ekonomin

Kategori 3: medeltung

Året 2006 blev ett år med många politiska skandaler och ministeravgångar i Sverige. Maria Borelius, den nytilträdde moderata handelsministern, var den första i Fredrik Reinfeldts borgerliga regering att råka ut för en allvarlig skandal. Bara en dag efter tillsättandet av den nya regeringen, den 7 oktober 2006, medgav Borelius i en intervju för Svenska Dagbladet att hon betalat svart till sina barnskötare och städare på 1990-talet. Hon förklarade sitt agerande genom att hänvisa till de höga svenska skatterna som gjorde att hon inte hade råd att anställa någon och betala de obligatoriska arbetsgivaravgifterna och skatterna, och för att få vardagen som fyrabarnsmamma att gå ihop klarade hon sig inte heller utan utomstående hjälp. Förklaringen accepterades av statsminister Reinfeldt, men en del journalister och debattörer ansåg den vara otillräcklig, i synnerhet med tanke på Borelius höga levnadsstandard och hennes partners höga inkomster. (Bergling & Nejman 2014, 227–228; Hakala 2006.)

Skandalen fick en ny vändning då Socialdemokraternas pressekreterare Magnus Ljungkvist avslöjade den 9 oktober på sin blogg att Borelius familj hade haft miljoninkomster bara i Sve-

rige under 1990-talet. När medierna krävde svar av Borelius ett par dagar senare hänvisade hon fortfarande till sina låga inkomster på 1990-talet och förklarade att det var hon och inte mannen med de höga inkomsterna som hade ansvaret att betala för barnskötarna. Samtidigt avslöjade pressen att Borelius, tillsammans med två andra ministrar, låtit bli att betala teveavgift. Detta ledde till att Radiotjänst, myndigheten som har hand om tevelicenserna, polisanmälde ministrarna. Skandalen intensifierades ytterligare då en av Borelius tidigare barnskötare talade ut i kvällspressen om lyxlivet hos familjen Borelius. (Bergling & Nejman 2014, 228–231; Koponen 2006c.)

Fredagen den 13 oktober framkom nya uppgifter om Maria Borelius ekonomi: Handelsministerns sommarresidens i Skåne ägdes av ett brevlådeföretag beläget på skatteparadisön Jersey. Genom arrangemanget kunde familjen undvika att betala vissa skatter, vilket väckte misstankar om effektiv skatteplanering och till och med skattefusk. Kritiken mot Borelius lämplighet att fungera som minister tilltog efter avslöjandet ytterligare, och statsminister Reinfeldt bestämde sig för att anlita partiets advokat för att utreda Borelius ekonomi grundligt. Strömmen av avslöjanden avstannade inte där, utan följande dag kunde Aftonbladet rapportera om en lägenhet på franska Rivieran som Borelius man ägde genom ett skatteparadisbolag. Samtidigt uppdagades stora brister i skötseln av ekonomin inom Borelius övriga företag. Efter de sista avslöjandena fick Borelius nog och valde att avgå som handelsminister. Reinfeldt motiverade avgången med att Borelius inte längre orkat med den ständiga mediebevakningen. (Bergling & Nejman 2014, 231–232; Koponen 2006c.)

Skandalen kring Maria Borelius pågick i åtta dagar från Svenska Dagbladets intervju den 7 oktober till avgången den 14 oktober. De första avslöjandena handlade om Borelius familjerelaterade förehavanden på 1990-talet, vilket innebär att det var en privat gärning i den privata rollen som satte igång skandalen. Gärningen var också till sin natur ett brott som berörde Borelius ekonomi. Trots att skälen bakom skandalen var tunga – i synnerhet när det gäller skatter och övriga medborgerliga skyldigheter förväntar man sig klanderfritt beteende av ministrar – hade brotten begåtts flera år före ministeruppdraget. Därför väljer jag att kategorisera skandalens orsaker som medeltunga.

4.1.14 Cecilia Stegö Chilò 2006

Längd: 10 dagar

Kategori 1: privat gärning i den privata rollen

Kategori 2: brott som berör ekonomin

Kategori 3: medeltung

Fredrik Reinfeldts regering drabbades samtidigt av flera skandaler. Utöver handelsminister Maria Borelius (se föregående avsnitt) tvingades även Moderaternas kulturminister Cecilia Stegö Chilò att avgå efter en skandal. I samma intervju för Svenska Dagbladet den 7 oktober 2006 som Maria Borelius erkände Stegö Chilò att också hon använt svart arbetskraft i hemmet. Den verkliga skrällen kom dock först den 11 oktober, då bland andra Dagens Nyheter avslöjade att kulturministern inte hade betalat tevelicens på åtminstone 16 år. Tidningen skrev också att familjen Stegö Chilò hade gjort en teveanmälan först några dagar innan hon blev utnämnd till kulturminister. Avslöjandena var särskilt pinsamma för Stegö Chilò, som bar ansvaret i regeringen för utvecklandet av Sveriges Radio och SVT. (Bergling & Nejman 2014, 229; Koponen 2006c; Koponen 2006d; Strand Hornnes 2012, 134–135.)

Kritikstormen mot Cecilia Stegö Chilò var häftig. Medan en del debattörer rätt och slätt menade att hon inte hade trovärdighet att sitta kvar på posten, spekulerade andra i huruvida hon hade låtit bli att betala teveavgiften av rent ideologiska skäl (Bergling & Nejman 2014, 229–230). Radiotjänst polisanmälde Stegö Chilò för de obetalda teveavgifterna och transportfacket för att hon anlitat svart arbetskraft (Koponen 2006e). Trots att hon försökte hålla låg profil genom att bara ordna en presskonferens under hela skandalen, blev trycket från omgivningen till slut för hårt. Hon meddelade den 16 oktober, bara två dagar efter ministerkollegan Maria Borelius, att hon avgår som kulturminister (Koponen 2006e). Bergling & Nejman (2014, 232) menar att ett radioavslöjande på morgonen den 16 oktober blev droppen som fick bägaren att rinna över för statsminister Reinfeldt, som slutligen tvingade Stegö Chilò att avgå: Sveriges Radio rapporterade nämligen att Stegö Chilò både kritiserat öppet och baktalat Reinfeldt endast några dagar innan hon blev vald till kulturminister.

Skandalerna krig Cecilia Stegö Chilò och Maria Borelius var speciella av den orsaken att de båda tvingades lämna den nytillträdde regeringen relativt kort efter att avslöjandena börjat droppa in, samtidigt som två andra moderata ministrar i regeringen, finansminister Anders Borg och migrationsminister Tobias Billström, också blev föremål för skandaler. Den förre hade också anlitat svart arbetskraft i hemmet, medan den senare hade medvetet av ideologiska skäl låtit bli att betala teveavgiften (Koponen 2006f; Bergling & Nejman 2014, 229). Ändå

avgick ingendera av de manliga ministrarna. Elin Strand Hornnes (2012, 148) hävdar att det finns olika förväntningar på hur manliga och kvinnliga politiker ska reagera i politiska skandaler i offentligheten. Enligt henne var Stegö Chilòs och Borelius strategier för hanteringen av skandalerna inte optimala: trots att de båda bad om ursäkt och Stegö Chilò till och med betalade in sina gamla obetalda teveavgifter, visade de inte någon större ånger framför medierna eller specificerade mer noggrant vad de bad om ursäkt för. Detta hade lite att göra med hur allvarliga brotten varit eller om det verkligen fanns orsak att be om ursäkt. De manliga ministerkollegerna kom lindrigare undan och behövde inte utstå samma kritik i medierna som de kvinnliga ministrarna (Strand Hornnes 2012, 135, 147–148).

Cecilia Stegö Chilò satt som Sveriges kulturminister i sammanlagt 11 dagar, av vilka 10 präglades av skandalen. På samma sätt som Maria Borelius skandal ovan handlade denna skandal om en privat gärning i den privata rollen – hela skandalen fick ju sin början i uppgifterna om att ministrarna betalat svart för sin hemhjälp. Det handlade också om ett brott som berörde ekonomin, och på samma grunder som i Borelius skandal klassificerar jag orsakerna till Stegö Chilòs skandal som medeltunga.

4.1.15 Ilkka Kanerva 2008

Längd: 26 dagar

Kategori 1: privat gärning i den privata rollen

Kategori 2: oacceptabelt personligt beteende

Kategori 3: lätt

Ilkka Kanerva erhöll utrikesministerposten i regeringen Vanhanen II, som utnämndes efter riksdagsvalet våren 2007. Den erfarna, samlingspartistiska politikern tvingades dock avgå från regeringen till följd av en skandal redan följande vår. Skandalen som drabbade Kanerva var den första av sitt slag: aldrig tidigare hade en minister behövt avgå i Finland på grund av orsaker som uteslutande hade med dennes privatliv att göra.

Startskottet för skandalen avfyrades av tidskriften Hymy, som avslöjade den 7 mars 2008 att utrikesminister Ilkka Kanerva hade skickat textmeddelanden med erotiskt innehåll till dansösen Johanna Tukiainen. Tukiainen hade sålt sms:en till tidskriften. Kort efter det första avslöjandet började även andra medier, såväl inhemska som utländska, rapportera om meddelan-

dena, vilket ökade trycket på Kanerva. Skandalen eskalerade ytterligare då ett antal kvinnor trädde fram och kunde vittna om fysiska närmanden från Kanervas sida. De hävdade dessutom att han hade erbjudit dem arbetsmöjligheter i utbyte mot deras kontaktuppgifter. Utrikesministern bestämde sig därför den 13 mars för att offentligt be sitt parti och finländarna om ursäkt och erkänna att han betett sig olämpligt, men det hjälpte föga. Många frågade sig om Kanervas beteende var lämpligt för en minister: Trots att Kanerva inte hade gjort sig skyldig till något lagbrott, kunde flirtandet och textmeddelandena med sexuella antydningar visa på bristande omdöme hos ministern. Den 17 mars hördes det första avgångskravet, då riksdagsledamot Tuija Nurmi från Samlingspartiet uttalade sig i Iltalehti och ansåg att utrikesministern hade förlorat sin politiska trovärdighet. (Uimonen 2009, 206–207; Passi 2008; Passi & Tiainen 2008; Mölsä & Sipilä 2008a; Myllyoja 2008.)

Fram till den 26 mars hade justitiekanslern och riksdagens justitieombudsman fått in nio klagomål om Ilkka Kanervas förehavanden. I klagomålen fästes också uppmärksamhet vid det faktum att Kanerva använt sin arbetstelefon i kommunikationen med Johanna Tukiainen; meddelandena hade således bekostats av staten. Därutöver anklagades Kanerva för att ha ljugit inför medborgarna, då han förnekat att han skickat meddelanden till Tukiainen. Förnekandet var emellertid en tolkningsfråga: Kanerva hade nog svarat ”nej, nej, nej” på en reporters fråga om det stämde att han skickat meddelanden till Tukiainen, men enligt honom handlade hans svar om att han i stället avböjde att kommentera saken. När missförståndet uppdagades erkände Kanerva att han varit i kontakt med Tukiainen, men vägrade att lämna ministerposten på grund av skandalen. Tidningen Hymy beslutade i slutet av mars att publicera ett urval av de beryktade textmeddelandena i sitt aprilnummer den 1 april, vilket hindrade skandalen, kritiken och den intensiva mediebevakningen från att avta. (Uimonen 2009, 207–209; Mielonen 2008a; Mielonen 2008b; Rantanen 2008; Mölsä & Sipilä 2008b.)

Jyrki Katainen, ordförande för Samlingspartiet och finansminister, såg sig slutligen tvungen att ge sparken åt Ilkka Kanerva. Beslutet att avskeda utrikesministern fattades den 31 mars och offentliggjordes på nätet den 1 april, samma dag som textmeddelandena publicerades i Hymy. Orsaken bakom det ovanliga beslutet var att Katainens förtroende för Kanerva hade tagit skada, i synnerhet som Kanerva hade försäkrat för Katainen och resten av regeringen och riksdagsgruppen i samband med regeringsbildningen att ingen skulle behöva lida av det som skedde i hans privatliv. Bakgrunden till att Kanerva behövde avge ett sådant löfte var att hans

relationer med kvinnor redan tidigare hade varit föremål för rubriker och skvaller. (Uimonen 2009, 208; Vuoristo 2008.)

I Ilkka Kanervas sms-skandal går mediernas roll tydligt att skönja. Det var ett avslöjande i skvallerpressen som satte igång händelserna, varefter övriga medier fortsatte att rapportera om textmeddelandena och kritiken mot utrikesministern. I detta fall kan man dessutom tala om en betald skandal, då Tukiainen hade sålt sitt avslöjande till en tidning och på så vis bidragit till skandalens uppkomst (Leivonniemi 2008). Att medierna under 2000-talets första decennium hade digitaliserats gjorde det också enklare för dem att sprida och citera varandras mediestoff; skandalen nådde snabbt också utländska medier. Det är även troligt att Jyrki Katainen fattade sitt beslut att byta ut ministern i rädsla för ytterligare negativ publicitet. Skandalen och medi-edrevet – något som alltså skedde i mediesfären – hade försvårat regeringens arbete och underminerat Kanervas möjligheter att fortsätta. Således hade medierna definitivt blivit en välintegrerad och ofrånkomlig del av den politiska vardagen.

Kanervas skandal pågick i sammanlagt 26 dagar. Skandalens orsak var uteslutande av privat natur, och som tidigare konstaterats var det inte något brott mot lagen som Kanerva misstänktes för, utan snarare för ur en moralisk synpunkt oacceptabelt beteende. Trots att ministrar i allmänhet förväntas uppföra sig anständigare än vanligt folk, väljer jag att klassa orsakerna till skandalen som lätta, eftersom de inte hade någon direkt koppling till Kanervas politiska arbete.

4.1.16 Håkan Juholt 2012

Längd: 107 dagar

Kategori 1: privat gärning i politikerrollen

Kategori 2: brott som berör ekonomin

Kategori 3: tung

Håkan Juholt satt som partiledare för Socialdemokraterna i Sverige i endast 10 månader. Efter att ha blivit vald till ordförande på partikongressen i mars 2011 hamnade han snart i en utdragen skandal och ett intensivt mediedrev, som till slut gjorde situationen ohållbar för honom att fortsätta leda Sveriges största parti.

Skandalen började den 7 oktober 2011 med ett avslöjande i Aftonbladet som handlade om att Håkan Juholt fått fullt hyresbidrag från riksdagen för sin övernattningslägenhet i Stockholmsförorten Västertorp. Problemet var att Juholt delade lägenheten med sin partner Åsa Lindgren och borde enligt riksdagsförvaltningen endast ha fått hälften av hyran i ersättning. Reglerna för riksdagsledamöternas bostadsarrangemang var emellertid inte entydiga; exempelvis hade namnet på Juholts sambo redan tidigare stått på betalningskvittona från fastighetsbolaget utan att riksdagsförvaltningen lagt märke till det. Förvaltningen började granska frågan först efter att Juholt på grund av en hyreshöjning våren 2011 lämnat in en ny hyresersättningsblankett, där han begärde, precis som tidigare, hela hyreskostnaden på 7 255 kronor i ersättning. Juholts stab försökte i flera månader få klarhet i huruvida de enligt riksdagsförvaltningen felaktigt utbetalda hyresersättningarna skulle betalas tillbaka, och då medarbetarna misslyckades med att få klara besked från riksdagsförvaltningen bestämde man sig för att i alla fall returnera den del av hyresersättningen ända från februari 2007 som Juholt, åtminstone från en moralisk synpunkt, inte varit berättigad till. Senare, när skandalen redan var ett faktum, framgick det att det inte fanns ett ställe på blanketten där man kunde ha fyllt i eventuella sambor eller familjemedlemmar och att Juholt hade fyllt i blanketten enligt de anvisningar som riksdagsförvaltningen hade gett ut. (Holmqvist 2011; Suhonen 2014, 251–253, 297.)

Efter Aftonbladets avslöjande blev Håkan Juholts misstänkta fiffel med hyresersättningen huvudnyhet i de flesta stora medier. Den 8 oktober skrev Juholt ett inlägg på Facebook, där han hävdade att han gjort rätt och försökt agera enligt reglerna samt försäkrade att han inte haft för avsikt att lura till sig pengar. Inlägget hjälpte inte att få slut på skandalen utan bidrog i stället till att den utvecklades till ett mediedrev. I en intervju för nyhetsbyrån TT den 9 oktober bad Juholt om ursäkt för att han gjort människor besvikna och ångrade sitt utbrott på Facebook. Dagen därefter kom beskedet att riksåklagaren hade startat en förundersökning kring fallet, men trots bedrägerimisstankarna uttalade sig partiledningen sitt fulla stöd för Juholt. Den 11 oktober ifrågasatte ett antal socialdemokratiska politiker Juholts moral på Svenska Dagbladets insändarspalt. Samma dag publicerades de första opinionsundersökningarna om tidningsläsarnas dalande stöd för Juholt, och kvällstidningarna gav ut anonyma vittnesmål från politiker i det socialdemokratiska partiets inre krets som hävdade att Juholt ljög. Alla som figurerade med namn i artiklarna tillbakavisade visserligen uppgifterna, men dementeringarna drunknade i massan av de mer intressanta anonyma avslöjandena, som snabbt spred sig från kvällstidningarna vidare till övriga medier. (Suhonen 2014, 272–274.)

Skandalen fick ett nytt sidospår då kvällstidningarna Expressen och Aftonbladet började gräva i redovisningen av en arbetsresa till Vitryssland som Juholt gjort år 2006. Tidningarna lade ut Juholts reseräkningar både för Vitrysslandsresan och för andra resor på sina webbplatser, vilket gav läsarna möjlighet att utifrån dokumenten försöka skapa sig en egen bedömning av pålitligheten hos Juholt. Tyngdpunkten i rapporteringen låg dock fortsättningsvis på frågan om Juholt känt till att han fått för stort hyresbidrag eller i stället agerat i okunskap – något som Juholts medarbetare gav motstridiga uttalanden om i medierna. Det första offentliga avgångskravet kom den 12 oktober från ett socialdemokratiskt kommunalråd och följdes snart av andra. Den 14 oktober höll Juholt en presskonferens där han tillsammans med partisekretären Carin Jämtin redogjorde för det stöd som partiets verkställande utskott hade gett honom tidigare samma dag. Vid presskonferensen bad Juholt på nytt om förlåtelse och erkände ödmjukt en gång till att han gjort fel och att han inte känt till reglerna. Senare samma dag blev åklagarmyndighetens utredning av fallet klar: Juholt hade inte gjort sig skyldig till brott, eftersom det saknades tydliga instruktioner för hur kostnader för privatägda hyreslägenheter skulle ersättas av riksdagen. Förundersökningen om bedrägeri lades därmed ned. Men skandalen hade redan hunnit påverka väljaropinionen: partiets opinionssiffror hade sjunkit över åtta procentenheter under den första skandalveckan. (Suhonen 2014, 284–285, 291, 318–321; Internet 6; Internet 7.)

Efter presskonferensen åkte Håkan Juholt ut på turné för att återupprätta förtroendet bland medlemmarna i partidistriktet. Rapporteringens intensitet avtog något men kritiken mot Juholt från de egna leden blossade upp med jämna mellanrum. Kritiken handlade mestadels om att Juholt varit dåligt påläst och svävande i sina kommentarer om partiets linje i olika politiska frågor. En stor tvistefråga inom Socialdemokraterna var vinsterna i välfärden, dvs. huruvida det var acceptabelt att privata företag till exempel inom vårdbranschen gick med vinst. I den frågan ställde sig partiledaren tydligt till vänster om mittlinjen och efterlyste begränsningar mot vinstintressena, vilket retade upp många som förhöll sig mer positiva till privata aktörer i produktionen av välfärdstjänster. En lång tids negativ mediesynlighet ledde dock slutligen till att Juholt meddelade den 21 januari 2012 att han skulle avgå som partiledare med omedelbar verkan. Hans beslut hade föregåtts av att partiets verkställande utskott inte längre hade förtroende för honom. (Suhonen 2014, 364, 391, 486–487; Internet 8.)

Att medielandskapet hade förändrats satte sin prägel på den så kallade Juholtaffärens utformning. Nyheter, ibland sanningsenliga, ibland falska, spred sig snabbt i elektronisk form från ett

mediehus till ett annat. Massmedierna var på plats när det verkställande utskottet inom parti-styrelsen sammanträdde och rapporterade om händelserna direkt över webben och i etermedia. Också sociala medier, såsom Facebook och bloggar, spelade en stor roll i skandalen: massmedierna lyfte ivrigt fram röster från sociala medier och gjorde artiklar på dem. Juholtaffären präglades också av återkommande nya läckor och anonyma vittnesmål som slogs ut stort i pressen. Daniel Suhonen, Juholts talskrivare vid tiden för skandalen, antyder i sin bok *Partiledaren som klev in i kylan* (2014) att det fanns krafter inom det socialdemokratiska partiet som ville få Juholt avsatt och som försåg mediehusen med material, som sedan alla gånger inte faktagranskades i redaktionerna. Suhonen sammanfattar så här sin syn på varför skandalen kunde pågå under så lång tid och med sådan styrka:

”Skandaliseringen av Juholt var inte primärt medias fel. Att borgerliga medier valde att skriva när socialdemokrater själva vräkte material över journalisterna var inte konstigt.

Journalister ska granska makten. Men det bygger på att man har identifierat var den verkliga makten finns. De (sic!) man kunde kritisera var snarare den totala bristen på system- och maktanalys i rapporteringen. Juholt och Socialdemokraterna var makthavare som skulle tåla en granskning. Att dra fram hyresersättningen var rätt. [...] Om man hösten 2011 och våren 2012 ville granska makten borde man även vilja avslöja de strukturer som uppenbarligen hade bestämt sig för att få bort Juholt. Varför skedde inte det? Jag kan tänka mig flera samverkande förklaringar.

Några gjorde sitt jobb, diskussion om källorna förekom, men det var mest lösa rykten, inget som följdes upp eller grävdes i. Ingen drog i kopplingar mellan de personer som syntes (budbärarna) och i bakgrunden (uppdragsgivarna). Hade man gjort det hade bilden åtminstone kunnat kompliceras och getts en politisk struktur möjlig för läsarna att begripa.”

(Suhonen 2014, 419–420)

När det gäller orsakerna till journalisternas ur en yrkesetisk synpunkt svaga arbetsinsats i samband med Juholtaffären pekar Suhonen ut bristen på tid som den största bakomliggande faktorn. De som gav ut information till journalisterna kunde få igenom sitt budskap förhållandevis lätt utan att bli ifrågasatta. Dessutom var kvällstidningarnas beslut att publicera bilder

på Juholts reseräkningar ett exempel på att det journalistiska arbetet, som går ut på att sortera, sammanställa och begripliggöra information, överlämnades till mediekonsumenten (Suhonen 2014, 420). Om Suhonens bild av händelseförloppet stämmer är det också enkelt att dra paralleller till Fladmoes & Todal Jenssens beskrivning av mediedrevets dramaturgi som presenterades i figur 1. Det var sovande björnar, alltså politiska motståndare, som vaknade upp och såg sin chans att hämnas på Juholt. Deras avslöjanden fick mediedrevet att tillta i styrka, vilket till slut resulterade i Juholts avgång.

Juholtaffären pågick med varierande intensitet i 107 dagar från artikeln i Aftonbladet den 7 oktober 2011 till avgångstalet i Oskarshamn den 21 januari 2012. Skandalen väcktes på grund av en privat gärning i politikerrollen och kretsade i första hand kring en fråga av ekonomisk natur. Eftersom misstankarna till en början handlade om att Juholt försökt tillskansa sig ekonomiska fördelar väljer jag att kategorisera skandalen som tung – även om en hel del förmildrande omständigheter senare kastade nytt ljus över gärningen.

4.1.17 Sten Tolgfors 2012

Längd: 24 dagar

Kategori 1: politisk gärning

Kategori 2: brott mot övriga lagar och regler

Kategori 3: tung

Sveriges försvarsminister Sten Tolgfors tvingades lämna regeringen i mars 2012 efter en allvarlig politisk skandal. Ministern från Moderata samlingspartiet fick bära det politiska ansvaret i skandalen vars grund hade lagts redan tidigare, under föregående regeringars tid vid makten.

Sveriges Radios Ekoredaktion avslöjade den 6 mars 2012 att den tagit del av hemliga dokument som bekräftade att Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) var drivande kraft bakom en missilfabrik i Saudiarabien. Enligt journalisterna bakom avslöjandet hade planeringen av fabriken pågått sedan 2007, och det praktiska arbetet skulle skötas genom ett bulvanbolag vid namn SSTI, som FOI grundat för projektet. Sverige hade haft ett militärt samarbete med Saudiarabien redan tidigare, men att Sverige under ledning av FOI hade planer på att bygga en vapenfabrik i en av världens mest stränga diktaturer var inte allmänt känt. Eftersom Saudiara-

bien rankats som ett av de länder som bryter mest mot mänskliga rättigheter, väckte planerna uppståndelse och kritik mot försvarsminister Sten Tolgfors, som dock förnekade att regeringen skulle ha fattat beslut om att bygga en vapenfabrik i svensk regi i Saudiarabien, eller att något fabriksprojekt över huvud taget skulle vara på gång i landet. Enligt Tolgfors hade FOI överskridit sina befogenheter när de förhandlat om formerna för samarbete länder emellan, vilket hade orsakat förvirring hos makthavarna i Saudiarabien. Dessa missförstånd fick den svenska regeringen rätta till; de föreslog sedan för Saudiarabien samarbetsformer som till skillnad från vapenfabriken inte skulle stå i strid med de etiska riktlinjer för vapenhandel som Sverige fastställt. (Bodin & Öhman 2012a; Bodin & Öhman 2012b; Kauhanen 2012a, Internet 9.)

Avslöjandet utvecklades snabbt till en skandal, och politiska motståndare anmälde Tolgfors agerande till konstitutionsutskottet och krävde till och med hans avgång. Kritiken gick ut på den moraliska godtagbarheten med en vapenfabrik vars produkter diktaturen i Saudiarabien möjligen kunde använda mot oppositionen i landet. Tolgfors höll fortfarande fast vid att han inte visste om projektet och om bulvanbolaget SSTI innan planerna lades på is år 2010. Det visade sig ändå att det inom Försvarsdepartementet hela tiden funnits kännedom om fabriksplanerna, vilket ledde till officiella utredningar om regeringsledamöters och tjänstemäns roll i affären. Den 28 mars 2012 avslöjades det att en av försvarsministerns medarbetare hade låtit bli att diarieföra ett dokument som handlade om vapenfabriken i syfte att skydda ministern från eventuella problem. Följande dag, den 29 mars, meddelade Tolgfors att han avgår som försvarsminister. Orsaken till beslutet att avgå var enligt honom den ständiga och intensiva mediebevakningen som gjort att han blivit trött och mist glädjen i sitt arbete. Han påstod att han redan tidigare planerat lämna ministerposten inom kort, men att mediedrevet påskyndat processen. Ytterligare en viktig faktor bakom avgången torde ha varit de pågående granskningarna av ministerns roll i och kännedom om planerna i Saudiarabien. (Kauhanen 2012b; Internet 10.)

Rapporteringen kring det militära samarbetet mellan Sverige och Saudiarabien fortsatte också efter Sten Tolgfors avgång. Den 10 mars 2015 beslöt slutligen den rödgröna regeringen Löfven att inte förlänga samarbetsavtalet (Gerdfeldter 2015). Men själva skandalen kring Tolgfors pågick i 24 dagar från den 6 mars 2012 till den 29 mars 2012. Skandalen hade sitt ursprung i en politisk gärning – som minister var Tolgfors ansvarig för Försvarsdepartementet – och de första misstankarna handlade om att Tolgfors brutit mot vedertagen praxis i svensk

vapenhandelspolitik. Enligt min mening var skälen till skandalen tunga och berättigade den omfattande mediebevakningen.

4.1.18 Heidi Hautala 2013

Längd: 3 dagar

Kategori 1: politisk gärning

Kategori 2: missbruk av makt

Kategori 3: medeltung

Heidi Hautala lämnade posten som Finlands utvecklingsminister efter att en kort men intensiv politisk skandal underminerat hennes möjligheter att fortsätta som en del av regeringen i oktober 2013. Skandalen var ett faktum den 9 oktober då tidningen *Ilta-lehti* avslöjade att den gröna utvecklingsministern, som också ansvarade för statens ägarstyrning, hade i mars 2012 förhindrat det statliga isbrytarbolaget Arctia Shipping att göra brottsanmälan mot miljöorganisationen Greenpeace (Elonen m.fl. 2013).

Arctia Shipping hade hjälpt till med isbrytning vid arktiska oljeborrningsanläggningar under sommarhalvåret, då dess isbrytare inte behövdes på hemmavatten. Greenpeace ansåg att det var ansvarslost av ett statligt bolag att på detta sätt stödja oljeborrningen i Arktis och tog sig olovligt ombord på Arctia Shippings fartyg i Helsingfors den 16 mars 2012. Arctia Shippings jurist bestämde sig den 20 mars 2012 för att göra en brottsanmälan men drog den tillbaka redan dagen efter. Orsaken till att brottsanmälan ströks var enligt *Ilta-lehti* Hautalas uppmaning, men samma dag som *Ilta-lehti* publicerade nyheten bestred Hautala uppgifterna, även om hon medgav att det hade förekommit allmän diskussion om huruvida det var fördelaktigt för Arctia Shipping att anmäla en fredlig demonstration. Det var i stället chefen på enheten för statens ägarstyrning Pekka Timonen, som på eget initiativ hade tagit kontakt med Arctia Shippings ledning och först efteråt diskuterat saken med Hautala. Tjänstemannen Timonen motiverade sitt agerande med att företag som ägs av staten måste kunna tåla opinionsyttranden och kritik från civilsamhället. (Elonen m.fl. 2013; Junkkari 2013.)

Ilta-lehtis nyhet fick många att kräva Heidi Hautalas avgång redan samma dag; hon ansågs ha överskridit sina befogenheter då hon på detta sätt utövade politisk ägarstyrning. Fredagen den 12 oktober, bara tre dagar efter *Ilta-lehtis* artikel, meddelade hon på en presskonferens något

oväntat att hon avgår. Som orsak angav hon att hon tidigare gett felaktig information om sin roll i tillbakadragandet av brottsanmälan mot Greenpeace. Det hade dagen före blivit klart för henne och De grönas partiordförande Ville Niinistö att tjänstemannasekreteraren för ägarstyrning Sallamaari Muhonen hade den 20 mars 2012 skickat ett sms till Arctia Shippings verkställande direktör Tero Vauraste med en uppmaning från ministern att dra tillbaka brottsanmälan mot Greenpeace. Hautala hade enligt sin egen utsago också samma torsdag fått veta att Pekka Timonen hotat såväl Tero Vauraste som Matti Virtaala, ordförande för Arctia Shippings styrelse, med avskedande ifall brottsanmälan inte stoppades. Meddelandena från Timonen läckte ut i pressen bara kort efter Hautalas presskonferens och bedömdes av experter som ”höjden av fräckhet”. (Elonen m.fl. 2013; Raeste m.fl. 2013; Junkkari 2013; Karttunen 2013.)

Skandalen som kom att peta Heidi Hautala från ministerposten var emellertid inte den första som hon råkat ut för. Många politiska kommentatorer ansåg efter avgången att Hautalas tidigare, mindre allvarliga skandaler kom att väga i vågskålen när hennes framtid i regeringen avgjordes i samband med Arctia Shipping-skandalen: I mars 2013 åkte Hautala nämligen fast för att ha betalat svart för bland annat städ- och renoveringshjälp år 2009 (Laita 2013). Enligt Anu Kantola, forskare och universitetslektor i kommunikation vid Helsingfors universitet, beror en ministers möjligheter att fortsätta på sin förtroendepost efter en skandal till stor del på vilken ställning hen har i det politiska systemet och på det stöd hen får av kollegerna (Vähäsarja 2013). Hautalas ställning var uppenbarligen svag, då hon själv och partiordförande Niinistö bedömde att hon inte längre kunde inneha ministerposten. Enligt forskaren Erkka Railo var det ”politiskt ohållbart” och således en vändpunkt i skandalen att Hautala först förnekade att politisk styrning hade ägt rum men sedan tvingats erkänna motsatsen (Karttunen 2013).

De tidigare skandalerna kring Hautala kan delvis förklara varför skandalen pågick i endast tre dagar, från onsdagen den 9 oktober 2013 till fredagen den 11 oktober 2013. En annan, bidragande förklaring kan vara att händelserna rapporterades i realtid: Hautalas första kommentarer från Washington, där hon var på mötesresa, kablades ut direkt utan att hon hade möjlighet att kontrollera att hennes version av händelserna ett och ett halvt år tidigare stämde överens med verkligheten. Skandalen var i full gång genast efter Iltalehtis avslöjande – trots att det var ett traditionellt medium som initierade processen levde skandalen vidare på sociala medier, på nyhetssajter och i övriga elektroniska medier. De politiska motståndarnas kritiska kommentarer och avgångskrav kunde publiceras direkt, vilket ytterligare ökade på drevets fart.

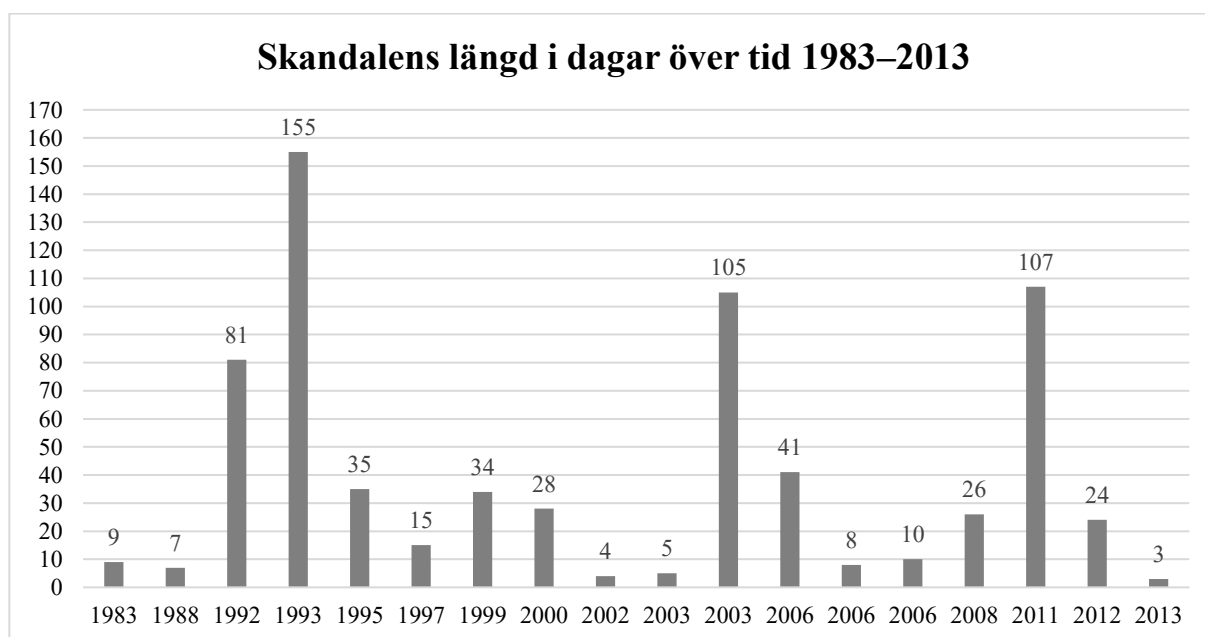
Hautalas skandal med Arctia Shipping var en maktskandal som ett politiskt beslut i politikerrollen orsakade. Enligt min uppfattning är orsakerna bakom skandalen, trots att den handlar om misstänkt missbruk av makt, ändå medeltunga: Det fanns inga klara riktlinjer för hur mycket staten som enda ägare och ministern som dess representant fick blanda sig i det statliga bolagets verksamhet.

4.2 Analys av variablerna

I detta avsnitt ska variablerna skandalens längd, politikerns roll i gärningen som orsakat skandalen, skandalens orsak och vikten av skandalens ursprungsorsaker studeras. Variationen undersöks inte enbart över tid utan också i vissa fall mellan Sverige och Finland för att ta reda på om det finns skillnader i utvecklingen av variabelernas värden mellan länderna.

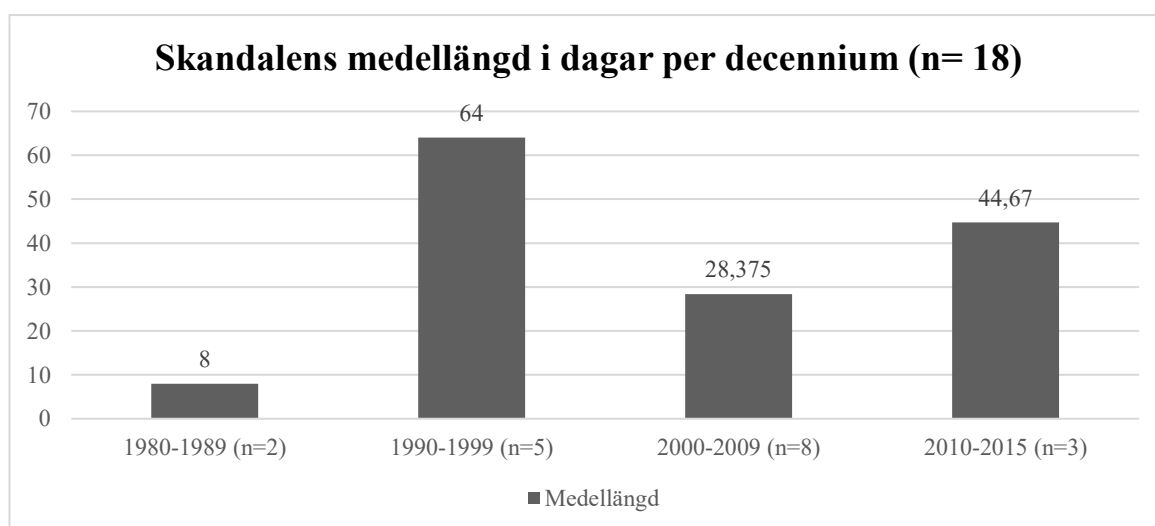
4.2.1 Skandalens längd

Den första variabeln är skandalens längd. I figur 3 nedan presenteras utvecklingen av variabelns värden över tid oberoende av land, dvs. alla de undersökta skandalerna från båda länderna finns med i diagrammet. Av figuren framgår att det inte går att dra någon generell slutsats om utvecklingen av skandalens längd i någondera riktningen, utan längden har varierat kraftigt med åren. Det är med andra ord andra faktorer som påverkar skandalens längd än bara tidsaspekten. Resultatet tolkas mer ingående i kapitel 5.

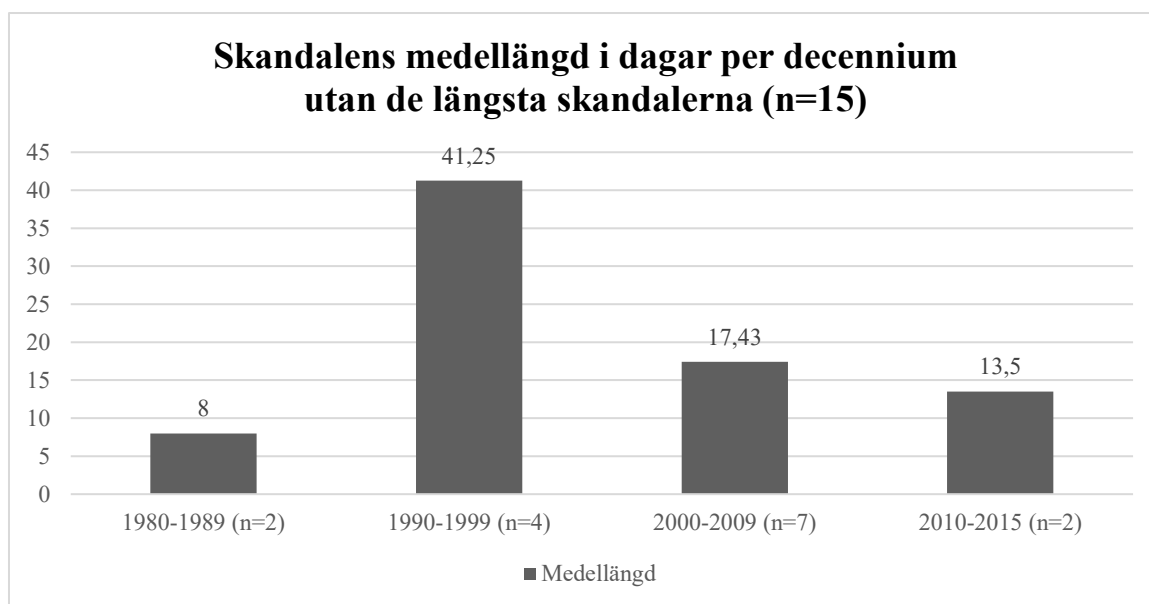

Figur 3. Skandalens längd i dagar över tid under åren 1983–2013 i Sverige och Finland.

I figur 4 åskådliggörs utvecklingen med hjälp av aritmetiska medelvärden av skandalens längd per decennium. På 1980-talet var medellängden något oväntat lägst av alla fyra tidsperioder, medan skandalerna pågick längst på 1990-talet. Medelvärdet är dock missvisande som måttstock i den mån att exempelvis en enskild skandal som pågår länge kan höja medelvärdet oproportionerligt mycket, i synnerhet som medelvärdet har beräknats utifrån det lilla antalet fall. Sådana långvariga skandaler har varit Ulf Sundqvists skandal 1993, Anneli Jäätteenmäkis skandal 2003 och Håkan Juholt's skandal 2011. Tar man däremot bort dessa tre skandaler från urvalet tecknas en något annorlunda bild som presenteras i figur 5: Medellängden ökar från 1980-talet till 1990-talet för att därefter minska mot 2010-talet. Fallen är i varje fall så få att den enda hållbara slutsats som låter sig dras är att ledande politiker satt längre tid kvar på sina poster när en skandal drabbade dem på 1990-talet än under någon annan tidsepok inom tidsramen för denna avhandling.

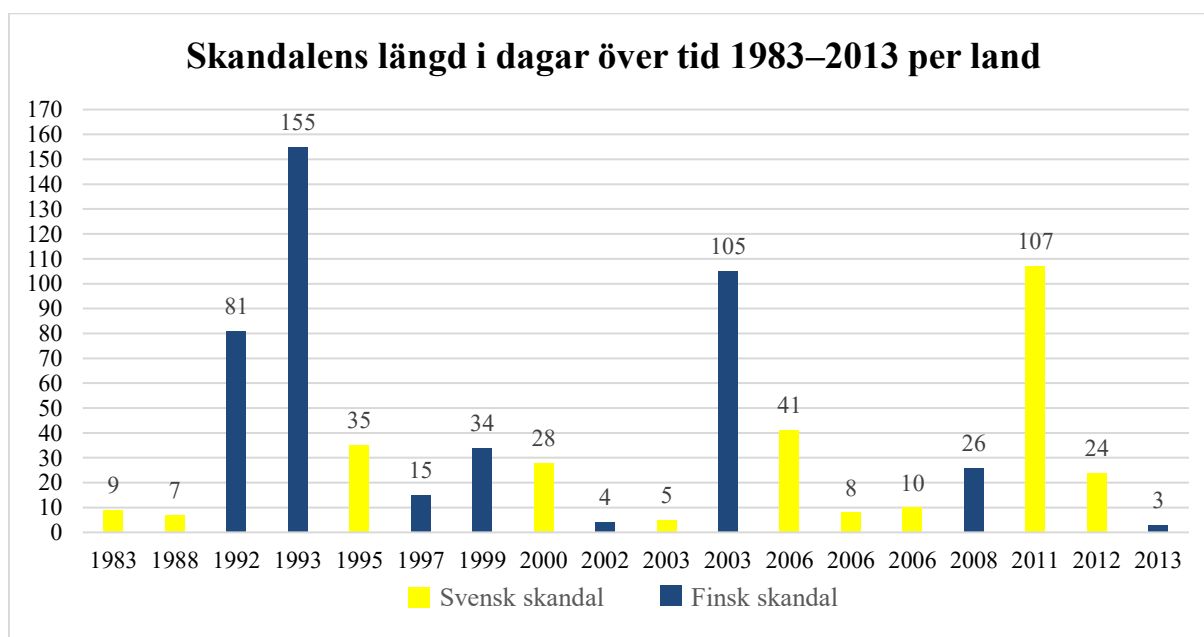

Figur 4. Skandalens medellängd i dagar per decennium under tiden 1980–2015 i Sverige och Finland (n=18).

Figur 5. Skandalens medellängd i dagar per decennium under tiden 1980–2015 i Sverige och Finland (n=15; de tre längsta skandalerna har utelämnats).

Det är också intressant att kontrollera om det finns skillnader i skandalernas längd mellan länderna, även om det delvis ligger utanför hypoteserna som ställdes i kapitel 2. Att studera längderna landsvis kan avslöja ifall det i huvudsak är Finland eller Sverige som står bakom förändringarna i medelvärde. Av figur 6 framgår att skandallängden har varierat mellan 5 och 107 dagar i Sverige och mellan 3 och 155 dagar i Finland. I Sverige har variationen i skandalens längd varit mindre än i Finland.

Figur 6. Skandalens längd i dagar över tid under åren 1983–2013 i Sverige och Finland, jämförelse.

I tabell 5 nedan visas att skandalerna i genomsnitt är längre i Finland än i Sverige. Standardavvikelsen, som indikerar hur mycket variabelns värden i medeltal skiljer sig från medelvärdet, är också relativt stor. Detta bekräftar det som redan kunde läsas ur figurerna 3 och 6 ovan: att längden på skandalerna varierar kraftigt. Trots att skillnaden mellan medelvärdena i Finland och i Sverige verkar stor är den enligt ett T-test ändå inte statistiskt signifikant på 0,05-nivån.

Land	N	Medelvärde	Standardavvikelse
Finland	8	52,88	55,197
Sverige	10	27,40	30,780

Tabell 5. Skandalernas medellängder i dagar i Finland och i Sverige.

4.2.2 Art av gärning

Gärningens art, dvs. rollen som politikern hade när normöverträdelsen skedde och skandalen fick sin början, studeras närmare i detta avsnitt. I tabell 5 nedan presenteras hur många fall per kategori som inträffade under 1980-, 1990-, 2000- respektive 2010-talet. Procentsiffran i parentes efter antalet fall anger den procentuella andelen som just den skandalarten utgjort av alla allvarliga politiska skandaler under ifrågavarande decennium.

Typ av roll	1980–1989	1990–1999	2000–2009	2010–2015	Totalt
Politisk gärning	1 (50 %)	2 (40 %)	3 (37,5 %)	2 (66,7 %)	8 (44,4 %)
Privat gärning i politikerrollen	-	1 (20 %)	1 (12,5 %)	1 (33,3 %)	3 (16,7 %)
Privat gärning i den privata rollen	1 (50 %)	2 (40 %)	4 (50 %)	-	7 (38,9 %)
Totalt	2 (100 %)	5 (100 %)	8 (100 %)	3 (100 %)	18 (100 %)

Tabell 6. Antal politiska skandaler per gärningens art och decennium samt deras procentuella andel av det totala antalet studerade fall/decennium.

Av tabell 6 framgår att den största enskilda kategorin är politiska gärningar, som utgör 8 (44,4 %) av de totalt 18 studerade skandalerna. Deras andel har varit störst på 1980-, 1990- och 2010-talen; dock har de delat första plats med andra kategorier på 1980- och 1990-talen. De har – till skillnad från de två andra kategorierna – orsakat skandaler varje decennium, vilket tyder på att politikernas politiska verksamhet har varit och fortfarande är föremål för kritisk och journalistisk granskning.

Den näst största kategorin är gärningar som har med privatlivet att göra; de bildar ca 38,9 % av alla studerade fall. Anmärkningsvärt är att 2000–2009 verkar ha varit ett decennium då till och med hälften av alla skandaler som ledde till en ledande politikers avgång hade sitt ursprung i en privat gärning som politikern hade begått i den privata rollen. I denna siffra syns bland annat skandalerna med Maria Borelius och Cecilia Stegö Chilò.

Mellankategorin, dvs. gärningarna som består av överträdelser i politikerrollen men som rör politikernas privatliv, är den minsta kategorin med 3 fall av totalt 18. Att den kategorin ändå utgör över 16 % av skandalerna vittnar om att de procentuella andelarna ger en något skev bild av verkligheten: När fallen är så få som i denna studie blir vikten av en enskild skandal oproportionerligt stor i vilken kategori som helst. Effekten blir synnerligen stark då man granskar gärningens art per decennium.

4.2.3 Typ av skandal

Följande variabel vars förändring undersöks över tid är skandalens typ. Vad för slags normöverträdelse var det som orsakade skandalen? Som det redan framkom i den kvalitativa översikten ovan har jag enbart granskat vad de allra första avslöjandena och anklagelserna – som senare ofta följts av andra – har handlat om. I tabell 7 nedan presenteras förekomsten av de olika skandaltyperna i materialet. Precis som ovan anges den procentuella andelen som en viss skandaltyp utgör inom ett visst decennium inom parentes.

Typ av normbrott	1980–1989	1990–1999	2000–2009	2010–2015	Totalt
Brott som berör ekonomin	1 (50 %)	3 (60 %)	4 (50 %)	1 (33,3 %)	9 (50 %)
Brott mot övriga	-	1 (20 %)	-	1 (33,3 %)	2 (11,1 %)

lagar och regler					
Missbruk av makt	1 (50 %)	1 (20 %)	1 (12,5 %)	1 (33,3 %)	4 (22,2 %)
Oacceptabelt prat	-	-	-	-	-
Oacceptabelt personligt beteende	-	-	1 (12,5 %)	-	1 (5,6 %)
Övriga typer	-	-	2 (25 %)	-	2 (11,1 %)
Totalt	2 (100 %)	5 (100 %)	8 (100 %)	3 (~100 %)	18 (100 %)

Tabell 7. Antal politiska skandaler per skandalens typ och decennium samt deras procentuella andel av det totala antalet studerade fall/decennium.

Av tabell 7 framgår att den vanligaste skandaltypen under hela tidsepoken har varit ekonomiska skandaler, dvs. skandaler som åtminstone till en början handlar om ekonomiska angelägenheter. De är också vid sidan av maktskandaler de skandaler som orsakat ledande politikers avgångar under alla knappa fyra decennier som granskades. Däremot ger sammanfattningen ovan vid handen att ingen minister eller partiordförande i Sverige eller i Finland har behövt avgå till följd av en pratskandal. Också de skandaler som orsakats av oacceptabelt personligt beteende är bara en till antalet: utrikesminister Ilkka Kanerva och hans sms år 2008.

Utöver det faktum att procentsatserna i tabell 7, precis som i tabell 6, endast kan ge en fingervisning om de olika skandaltypernas förekomst i förhållande till varandra, är det skäl att påpeka att kategoriseringen av skandalerna inte alltid är så enkel som den möjligen vid en första anblick verkar. Många skandaler har nämligen drag av flera skandaltyper, och i de fall där det inte har gått att kategorisera en skandal entydigt har jag antingen i den kvalitativa översikten ovan motiverat mitt val av placering till fördel för en viss kategori eller placerat skandalen direkt i kategorin ”övriga typer”. Detta kan vara bra att ta i beaktande då man jämför dessa resultat med andra forskningsresultat; andra forskare och skribenter kan ha kategoriserat skandalerna annorlunda. Detsamma gäller även då man ska bestämma i vilken roll politikern har agerat, vilket behandlades ovan i avsnitt 4.2.2: gränsdragningen mellan strikt privata gärningar och privata gärningar som gjorts i politikerrollen är ibland svår.

4.2.4 Skandalernas orsaker

På vilka grunder uppstår allvarliga politiska skandaler i Finland respektive Sverige, och finns det någon avgörande skillnad mellan länderna? För att få reda på svaret har delat in de 8 fin-

ländska och 10 svenska skandalerna i tre kategorier utifrån hur tunga, dvs. allvarliga, de första avslöjandena i varje skandal har varit. Motiveringen till mina val av kategorisering finns i kapitel 4.1.

Typ av normbrott	Finland	Sverige	Totalt
Brott som berör ekonomin	4	5	9
Brott mot övriga lagar och regler	-	2	2
Missbruk av makt	2	2	4
Oacceptabelt prat	-	-	-
Oacceptabelt personligt beteende	1	-	1
Övriga typer	1	1	2
Totalt	8	10	18

Tabell 8. Skandalernas orsaker per land, antal fall.

Grundernas tyngd	1980–1989	1990–1999	2000–2009	2010–2015	Totalt
Tunga grunder i Finland	-	1	2	-	3 av 8
Tunga grunder i Sverige	1	-	2	2	5 av 10
Medeltunga grunder i Finland	-	2	-	1	3 av 8
Medeltunga grunder i Sverige	1	1	3	-	5 av 10
Lätta grunder i Finland	-	1	1	-	2 av 8
Lätta grunder i Sverige	-	-	-	-	0 av 10
Totalt	2	5	8	3	18

Tabell 9. Förekomsten av tunga, medeltunga och lätta grunder till allvarliga politiska skandaler per land och decennium, antal skandaler.

I tabell 8 ovan sammanfattas orsakerna till de allvarliga skandalerna i Finland och Sverige. Orsakerna har varit likartade i båda länderna: ekonomiskandaler och maktskandaler domine-

rar. Av tabell 9 kan man för sin del läsa att orsakerna till de svenska skandalerna har varit antingen tunga eller medeltunga. I Finland har däremot två ledande politiker avgått p.g.a. skandaler som relativt obetydliga avslöjanden har gett upphov till. Gemensamt för båda länderna är att största delen av skandalerna – i Sveriges fall alltså samtliga – har haft sin grund i tunga eller medeltunga avslöjanden. Från ett tidsmässigt perspektiv är det anmärkningsvärt att skandalerna i Sverige numera verkar startas av allt tyngre skäl, men någon entydig utvecklingslinje över tid i Sverige eller i Finland går ändå inte att skönja, åtminstone på basis av detta material.

5 TOLKNING AV RESULTATEN

Resultaten som presenterats i sifferformat ovan tolkas mer ingående i detta kapitel. Vad innebär de? Går det att se någon tydlig trend över tid? Hur förhåller sig hypoteserna till resultaten?

5.1 Skandalens längd

Av figur 3 i föregående kapitel framgår att skandalernas längder varierar från 3 dagar till 155 dagar. Det finns ingen entydig utveckling i genomsnittslängden på en allvarlig politisk skandal från 1980-talet till 2010-talet, delvis på grund av att de enskilda långa och korta skandalerna påverkar medelvärdet. Men bortser man från de längsta skandalerna förändras bilden något: Skandalerna ser ut att vara en aning kortare i dag än i synnerhet på 1990-talet. Antalet fall som är med i denna undersökning – låt vara att alla skandaler som berört ledande politiker och som resulterat i deras avgång finns med – är dock så litet att ett visst mått av försiktighet är på sin plats då man generaliserar resultaten. Dessutom kan det faktum att 1980-talet endast rymmer två skandaler, som båda skedde i Sverige och var snabbt över, ge en något missvisande bild av utvecklingen.

Som det redan konstaterats är längden som variabel inte lätt att mäta, eftersom många skandaler har börjat med relativt små avslöjanden och pågått på låg intensitet en längre tid. Intensiteten kan också ha varierat under skandalen. Detta gäller exempelvis för de tre längsta skandalerna i studien: Ulf Sundqvist 1993, Anneli Jäätteenmäki 2001 och Håkan Juholt 2013–2014. En annan gemensam nämnare för dessa tre skandaler är att alla har varit partiordförande vid tidpunkten för skandalen och Jäätteenmäki dessutom statsminister. Därför verkar det sannolikt att politikerns ställning i det politiska systemet påverkar hur länge en skandal får pågå innan den resulterar i politikerns avgång. Ju högre upp man befinner sig i hierarkin, desto längre kan man förvänta sig att sitta kvar. Tittar man i stället på de kortaste skandalerna har de berörda politikerna haft uppgifter som utvecklingsminister, kulturminister och handelsminister, alla något lättare portföljer än de tyngsta i en regering. Gudrun Schymans snabba avgång från partiordförandeposten bara fem dagar efter det första avslöjandet avviker från mönstret med de tre övriga ordförandena.

Det är troligt att det också finns andra faktorer som påverkar skandalens längd än bara mediernas och politikerns utveckling. En sådan faktor kan vara politikerns popularitet. Många av de studerade politikerna hade gjort sig skyldiga till normbrott redan tidigare, alltså innan den slutliga skandalen tog vid. Till exempel Arja Alho, Gudrun Schyman, Laila Freivalds, Ilkka

Kanerva och Heidi Hautala hade alla lidit av negativ publicitet i medierna av olika orsaker. Det går ändå inte att påstå att alla dessa skandaler hade varit korta – Freivalds andra skandal pågick i 41 dagar och Kanervas 26 – men den tidigare negativa rapporteringen kan ha spelat roll i processen där politikern bedömt om hen haft förutsättningar och trovärdighet att fortsätta på förtroendeposten i fråga. Man kan också tänka sig att tidigare erfarenheter av skandaler och mediedrev på sätt och vis har härdat politikern, och då dröjer beslutet att avgå längre om politikern bestämt sig för att ännu en gång rida ut stormen.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att skandalerna har blivit något kortare med tiden, i synnerhet om man jämför 1990-talet med 2010-talet, men det finns fortfarande stor variation i hur länge en skandal pågår. Figur 6 visar att skandalerna blev kortare under perioden 1995–2002 i båda länderna. Medierna liberaliserades och digitaliserades, och webbjournalistiken gjorde entré vid millennieskiftet. Dessa tendenser går att skönja i bakgrunden till skandalerna – nyheterna förmedlades snabbt och den så kallade megafoneffekten förstärktes när medierna kunde citera varandra direkt – men hur lång varje enskild skandal blir beror enligt min mening i högre grad på vad för slags normbrott det är fråga om, vilken ställning den berörda politikern har i det politiska systemet och hur stort stöd politikern åtnjuter i folkets och samarbetspartners ögon. Hur politikern reagerar, dvs. om hen visar ånger, ber om ursäkt eller går till motattack, är inte heller utan betydelse. Dessa faktorerers inverkan på skandalens längd kunde vara ett intressant objekt för vidare studier.

Att det inte finns någon tydlig utvecklingslinje i skandalernas längd över tid kan tas som ett bevis på att politikerna har vant sig vid och anpassat sig till att ständigt vara under mediernas lupp och lärt sig hantera mediernas arbetssätt. På så sätt har politiken alltså medialiserats; i enlighet med medialiseringens fjärde dimension enligt Strömbäck (se figur 2) styrs politikerna av medielogik. Också de andra dimensionerna av medialisering blir påtagliga i samband med skandaler: medierna utgör den huvudsakliga informationskällan, de är oberoende av politiska institutioner och de styrs av medielogik framom politisk logik.

5.2 Art av gärning

När det gäller själva gärningen som gett upphov till skandalen kan den äga rum i det privata, i den offentliga rollen som politiker, eller någonstans däremellan. Tabell 6 i analyskapitlet visar att de allra flesta skandaler, närmare bestämt över 83 % av de studerade skandalerna, har sin grund i en politisk gärning i politikerrollen eller i en gärning som hör till politikerns privatliv.

De fullständigt privata gärningarna verkar med åren ha blivit vanligare som orsaker till allvarliga politiska skandaler, medan politiska beslut fattade i politikerrollen har lett till skandaler relativt jämnt under hela tidsperioden från 1980-talet till 2010-talet. Medierna ser alltså ut att ha behållit sin traditionella uppgift att bevaka politikerna och den yrkesmässiga politiken, men också den privata sfären granskas i dag noggrant. Detta berättar ändå inte direkt hur vanliga skandalerna relaterade till privatlivet har varit tidigare, men de tycks ha större tyngd och leda oftare till avgång i dag.

Det är skäl att poängtera att gärningar som sker i den privata sfären inte nödvändigtvis innebär att de har med politikerns liv i sängkammaren att göra. Tvärtom, de flesta allvarliga skandaler som sker i det privata handlar om normbrott som har en samhällselig intressant dimension. Till exempel handlade Ulf Sundqvists skandal år 1993 om hans inkomster från tidigare affärsverksamhet, Laila Freivalds skandal år 2000 om privata bostadsköp och Maria Borelius skandal år 2006 om obetalda skatter och teveavgifter. Orsaken till att dessa gärningar blev allvarliga skandaler var att de ansågs vara moraliskt fel. Förenklat kunde man alltså säga att det numera förutsätts hög moral av politiker inte bara i minister- eller partiledarämbetet, utan också utanför det.

I den teoretiska referensramen i kapitel 2 anges massmediernas kommersialisering som en förklarande faktor bakom tendensen att allt oftare fokusera på privatlivet, med motiveringen att det som politikern gör i sitt privatliv skulle intressera mediekonsumenterna och på så sätt bidra till en ökad försäljning. Huruvida detta stämmer går inte att avgöra på basis av denna undersökning, men mediernas utveckling i synnerhet på 2000-talet verkar i alla fall sammanfalla med ökningen i det totala antalet allvarliga skandaler. Med andra ord: skandaler säljer, oberoende om de härstammar från politisk verksamhet eller en politikers privatliv.

Om man jämför resultaten med till exempel Allerns m.fl. undersökning från 2012 går det att se en liknande utveckling, där de politiska gärningarna i politikerrollen utgör den viktigaste enskilda kategorin, medan andelen av privatlivsrelaterade skandaler har ökat från 1980-talet till 2000-talet (Allern m.fl. 2012, 41–42). Det som ändå skiljer Allerns m.fl. resultat från resultaten i denna studie är att kategorin privat gärning i politikerrollen är påfallande stor i deras studie. En orsak till skillnaden är att Allern m.fl. har tagit med samtliga skandaler, alltså även sådana som inte resulterat i avgång, i fyra nordiska länder i sin studie. En annan förklaring

kan vara att vi helt enkelt kategoriserat skandalerna olika, trots att jag använt mig av samma kategoriseringsmönster som de.

5.3 Skandalens typ och orsaker

Av tabell 7 framgår att skandaler som har sitt ursprung i förmodade ekonomirelaterade normbrott är den vanligaste skandaltypen. De finns representerade under alla de studerade decennierna och utgör totalt hälften av alla minister- och partiledaravgångar som tagits med i studien. Resultatet är föga överraskande om man tar i beaktande de ekonomirelaterade skandalernas andel av alla skandaler: Tabellerna 2 och 3, som presenterades i avsnittet om tidigare forskning, visar att 43 % av skandalerna i de nordiska länderna under tiden 1980–2009 har handlat om ekonomirelaterade normbrott. De leder också med större sannolikhet till politikerns avgång jämfört med exempelvis oacceptabelt personligt beteende. I Finland var just kategorin oacceptabelt personligt beteende den största i Allerns m.fl. (2012) undersökning; ändå ledde endast en av dessa skandaler till avgång. Ingen pratskandal har heller resulterat i en ledande politikers avgång. Detta kan bero på att ministrar och partiledare sällan är inblandade i skandaler som har med oacceptabelt personligt beteende eller prat att göra – vilken ställning politikerna i Allerns m.fl. studie har framkommer inte – eller att enbart oacceptabelt prat eller beteende inte räcker för att fälla en minister eller partiledare.

Varför är ekonomirelaterade skandaler så vanliga? Som det redan tangerades i avsnitt 2.5 om tidigare forskning, menar Allern m.fl. (2012, 36) att politiker som försöker undvika skatter eller olovligt tillskansa sig ekonomiska fördelar bryter mot rådande samhällsnormer: "One reason for the importance of scandals concerning economic transgressions may be that the *norms* concerning politicians avoiding taxes and enriching themselves are strong in the relatively egalitarian Nordic countries." Vidare konstaterar forskarna att ekonomirelaterade skandaler verkar ha minskat i betydelse med tiden, ofta till förmån för skandaler som har med oacceptabelt personligt beteende, såsom alkoholmissbruk eller sexuellt ofredande, att göra (Allern m.fl. 2012, 36). Att de skandalerna ändå sällan blir allvarliga för sina offer, åtminstone på minister- och partiledarnivå, framgår tydligt av resultaten i denna studie.

Allvarliga skandaler kan ha orsaker av varierande tyngd. I tabell 8 jämförs tyngden hos de första anklagelserna som riktats mot politikern över tid och mellan Finland och Sverige. Att allvarliga skandaler oftare verkar bygga på lättare grunder i Finland än i Sverige får en att ställa sig frågan om kraven på politikernas moral är högre i Finland. När skandalerna vars

orsaker jag kategoriserat som lätta endast är två till antalet kan det vara på sin plats att granska de två fallen närmare. Den första skandalen ägde rum år 1999 då trafikminister Matti Aura bestämde sig för att avgå redan innan några direkta avgångskrav hade riktats mot honom. Den andra skandalen är utrikesminister Ilkka Kanervas sms-skandal år 2008. I den förra skandalen var det omständigheterna efter Arja Alhos avgång år 1997 som påverkade det politiska klimatet och konkretiserade vad som kunde hända en politiker som hamnar i ett mediedrev, samt det stundande riksdagsvalet som spelade in när Aura valde att stiga åt sidan. I den senare skandalen var det däremot misstagen som Kanerva begick mitt under skandalen och mediedrevet som bidrog starkt till att han slutligen avskedades av statsministern. I båda fallen är massmedias inverkan påtaglig: Aura avgick i rädsla för ett intensivt mediedrev och Kanerva misslyckades med att hantera den nya sortens offentlighet som förmedlade information i snabb takt och som lyfte upp frågor som tidigare hört till den privata sfären.

Att det inte går att se någon entydig utveckling i orsakerna till allvarliga politiska skandaler – förutom den lilla ökningen av tunga grunder i Sverige på senare tid – bevisar att det har krävts och fortfarande krävs relativt mycket för att en ledande politiker ska avgå. Visserligen finns det fall, som Kanervas ovan, där en till synes liten fråga får stora proportioner när politikern åker fast för att ha farit med osanning och där lögnerna därefter blir huvudproblemet och orsakar en sekundär skandal. I sådana fall har det varit tyngden och allvarligheten i det första avslöjandet som styrt valet av kategori. Också i övrigt bör resultatet tas med en nypa salt, eftersom kategoriseringen har utgått från min egen, subjektiva bedömning av tyngden på anklagelserna.

5.4 Hypoteserna

I avsnitt 2.6 presenterades fyra hypoteser som härletts ur teorierna om medialisering och medielandskapets utveckling över tid. Dessutom utgår hypotes nr 4 från antagandet att det finns någon signifikant skillnad mellan Finland och Sverige i orsakerna till allvarliga politiska skandaler.

Hypotes 1 handlar om skandalens längd: *Allvarliga politiska skandaler är numera kortare, eftersom bevakningen av händelsen är intensivare än förr.* Utifrån resultaten ovan är det inte möjligt att dra slutsatsen att skandaler skulle vara kortare i dag än förr. Det har också visats att intensiteten i rapporteringen inte nödvändigtvis påverkar skandalens längd. Det finns alltså inte tillräckligt med stöd för påståendet i materialet, varför hypotesen förkastas.

Hypotes 2 tar fasta på rollen som politikern har när hen bryter mot en norm: *Orsakerna till allvarliga politiska skandaler handlar allt oftare om moraliska överträdelser i det privata.* Resultaten visar på att skandaler som har sitt ursprung i privatlivet och som resulterat i politikerns avgång har blivit vanligare under 1990- och 2000-talen. Samma trend går att se också när det gäller mindre allvarliga skandaler som inte haft samma konsekvenser. Slutsatsen blir att hypotesen kan antas.

Hypotes 3 utgår från att tyngden i de första anklagelserna i en skandal har minskat: *Allvarliga skandaler väcks på lättare grunder i dag än förr.* Även om det kan vara så att skandaler uppstår lättare i dag finns det inga belägg i forskningsresultaten för att de allvarligaste skandalerna, dvs. de som leder till den drabbade politikerns avgång, skulle ha lättare grunder i dag än förr. Det verkar tvärtom vara så att det allt oftare krävs tunga eller i alla fall medeltunga skäl för att starta en skandal som slutar med politikerns avgång. Hypotesen har inte stöd i resultaten och kan därmed förkastas.

Hypotes 4 innebär en jämförelse mellan de studerade länderna: *Skandaler som leder till en politikers avgång väcks i allmänhet av andra orsaker i Sverige än i Finland.* Benägenheten att skandalisera en politiker kan möjligtvis vara större i Sverige, men när det gäller de allvarliga skandalerna uppvisar länderna inga stora skillnader i orsakerna till skandaler. De allvarliga skandalerna handlar i båda länderna oftast om ekonomi eller maktmissbruk. Eftersom ländernas profiler är så lika i denna fråga ska hypotesen förkastas.

Av hypoteserna kan alltså en antas och tre förkastas. Hur detta resultat förhåller sig till teorierna diskuteras i följande kapitel, som också fungerar som avhandlingens avslutning.

6 AVSLUTANDE DISKUSSION

I inledningskapitlet till avhandlingen citeras forskaren Anu Kantola, som påstår att skandaler har blivit en normal företeelse i politiken. Med facit på hand är det lätt att hålla med henne; bortsett från åren efter 2010 har antalet allvarliga politiska skandaler ökat i samma takt som det totala antalet skandaler. Det verkar rimligt att avgångarna under skandalartade omständigheter blir vanligare om skandalerna i allmänhet blir fler.

Till den ökande skandalfrekvensen har bland annat medielandskapets förändringar angetts som orsak, men de påverkar inte, åtminstone direkt, skandalens längd eller dess konsekvenser för den enskilda politikern. Många mindre skandaler utspelar sig nu för tiden i huvudsak på sociala och elektroniska medier, vilket innebär att det totala antalet skandaler ökar medan konsekvenserna inte blir allvarliga när mediedrevet uteblir. För att en skandal ska utvecklas till ett mediedrev, som med större sannolikhet leder till politikerns avgång än enbart en lindrigare skandal, krävs det enligt min mening mer än bara kritik på sociala medier; också de så kallade gammelmedierna måste vara med och rapportera om skandalen. Däremot kan en skandal sprida sig från sociala medier till andra medier, eller så kan sociala medier spela en viktig roll i hur stark dreveffekten blir och hur skandalen utvecklas. Sociala medier kan alltså i dag i samband med skandaler mycket väl utgöra den plats för skvaller och småprat som Mia-Marie Hammarlin menar behövs för att en skandal ska uppstå och leva vidare (se kapitel 2.2.4). På grund av att sociala medier har funnits så kort tid kan man ännu inte uppskatta deras betydelse i politiska skandaler till fullo, men ett exempel där sociala medier faktiskt spelade en enligt min bedömning viktig roll som ett slags skvaller- och kritikplattform var Håkan Juholts skandal 2011–2012.

Medielandskapets förändringar har emellertid förmodligen bidragit till att de allvarliga skandalerna i allt större utsträckning har sitt ursprung i politikerns privatliv. Mekanismen i bakgrunden kunde vara mediernas strävan efter ekonomisk vinst: ju större och mer privat avslöjande, desto större antal tittare, lyssnare, läsare eller sålda lösnummer. Denna mekanism driver journalister till att granska områden som tidigare åtnjutit privatlivets skydd. Men å andra sidan finns det också lagstiftning och journalistiska etiska regler som sätter gränser för hur långt journalisten kan gå i sitt granskande av makten och dess innehavare. För att ta reda på om det är vinstintresset eller exempelvis allmänt förändrade attityder i samhället som lett till att allt större del av de handlingar som skandaliseras sker i politikerns privatliv krävs vidare forskning.

Medialiseringsteorin utgår å sin sida från antagandet att samhället överlag på allt fler områden, men i synnerhet politiken, numera fungerar på mediernas villkor när de tidigare har styrts av politiska aktörer och beslut. Händelseförloppen i skandalerna i denna studie bekräftar i många fall att politiken har medialiserats; medierna har blivit en integrerad del av den politiska vardagen. Men man bör också komma ihåg att skandaler är en extrem företeelse i politiken där medierna tillfälligtvis får större betydelse än normalt. Problemet med medialiseringsteorin är att den erbjuder få konkreta mätare för att uppskatta förskjutningar åt det ena eller det andra hållet på de fyra olika dimensionerna som presenterades i figur 2. Visserligen går det ganska enkelt att mäta till vilken grad medierna är obundna av politiska partier eller vilken informationskälla medborgarna använder, men när det gäller att analysera mediernas eller politikernas agerande och bestämma huruvida de styrs av antingen medielogik eller politisk logik uppstår problem. När användbara mätninginstrument saknas hänger bedömningen ofta på den enskilda forskaren. Därför anser jag att det behövs vidare forskning på och utveckling av medialiseringsteorin.

Bernard Manins teori om de olika demokratiformerna behöver kanske också utvecklas vidare. Sverige var i många avseenden redan på 1980-talet en utpräglad publikdemokrati, och på 1990-talet, när de första allvarliga skandalerna sågs i Finland, hade också Finlands politiska system fått allt fler drag av publikdemokrati. Internets och de sociala mediernas frammarsch innebar dock en partiell övergång till en annan form av demokrati, som bland annat Juha Herkman väljer att kalla för konvergenskultur (Herkman 2012, 119–121). Denna konvergenskultur består i att särskilt unga människor kommunicerar med varandra över internet, producerar eget innehåll på sociala medier och delar det med andra. De har inte längre rollen som enbart mediekonsumenter, utan publiken har ersatts med interaktiva deltagare. Konvergenskulturen innebär också möjligheter för demokratin, eftersom den i princip möjliggör ett bredare deltagande i politiska diskussioner, men som Herkman (2012, 121) påpekar har politiska aktörer sällan intresse av att upprätthålla en dialog med medborgarna; i stället utnyttjas sociala medier som kanaler för direkt informationsförmedling. Herkman (2012, 125) menar i varje fall att sättet att förhålla sig till medier och offentlighet i allmänhet skiljer sig mellan generationer: Yngre medborgare, som kan antas representera konvergenskulturen, har i intervjuundersökningar betonat vikten av att en politiker över huvud taget är synlig, till skillnad från äldre generationer som har ansett att publicitetens art, positiv eller negativ publicitet, är mer

avgörande. Yngre generationer ser det också mer sällan som ett problem att politiken allt oftare liknar underhållning (jfr ”politiikan viihteellistyminen” i kapitel 2.2.3).

Finland och Sverige är alltså på 2010-talet samhällen där såväl publikdemokrati som konvergenskultur existerar sida vid sida. Det är vanligt att kritik framförs och skämtteckningar och internetfenomen sprids via sociala medier i samband med skandaler, vilket kan tänkas stärka effekten hos ett eventuellt mediedrev. Några mindre skandaler har även uppstått på grund av något som en politiker skrivit på ett socialt medium. Som jag ser det har politikerna på senare år blivit tvungna att anpassa sig till konvergenskulturen på samma sätt som deras föregångare tvingades börja ta mediernas makt i beaktande i sitt arbete. Trots detta är de medborgare som fortfarande lever i en publikdemokratisk verklighet många, och när det gäller skandaler är sociala medier lättviktare: De har åtminstone så här långt inte ensamma fällt en enda ledande politiker. Om man betraktar demokratis utvecklingsskeden från ett medialiseringsteoretiskt perspektiv kan man argumentera för att publikdemokratin är ett i hög grad medialiserat system. Däremot behöver också teorin om medialisering uppdateras så att den kan fånga upp de sociala mediernas påverkan. Medborgarjournalistiken låter sig nämligen svårigen placeras mellan de två ytterligheterna mediernas respektive politikernas kontroll över systemet.

Vilken roll spelar skandaler i framtidens demokrati? Man kan anse att skandaler behövs i en välfungerande demokrati, eftersom de oftast är resultat av en kritisk granskning av makthavare. Skandaler sätter alltid igång en diskussion om vad medborgarna anser vara rätt eller fel. De fungerar således som moraliska måttstockar. Samtidigt kan det diskuteras om det optimala sättet för politikern att bära ansvar är att avgå, eller om förekomsten av avgångar berättar något om mediernas makt eller hur väl de lyckats i sitt uppdrag som maktens vakthundar. Sedan Heidi Hautala avgick som utvecklingsminister 2013 har ingen minister eller partiordförande i Finland, till skillnad från Sverige, behövt avgå under mediernas tryck, vilket kan tolkas som att de finländska mediernas makt har minskat. Å andra sidan innebär ju inte kritisk granskning eller ens skandaler per automatik att politikern i fråga måste avgå; politikerna kan bättra sig i alla fall. Om antalet skandaler fortsätter att öka är det dock troligt att också avgångarna blir fler, och då är det många som ställer sig frågan om det enbart finns plats för felfria människor i politiken. Enligt resultaten i denna studie är svaret nej, men som ledande politiker måste man vara ännu mer medveten om sin offentliga roll och att denna roll genomsyrar allt vad man gör. Det privata är politiskt, i synnerhet för ledande politiker.

Skandaler, även sådana som handlar om privatlivet, är tätt anknutna till det politiska arbetet. I samband med en del skandaler, som också beskrivits i den här avhandlingen, har det antytts att ett politiskt spel av något slag skulle ligga bakom skandalen. Politiska motståndare utnyttjar den uppstådda svagheten hos den skandaldrabbade politikern och läcker ut antingen sann eller falsk information i syfte att ytterligare skada politikern. Maktkampen har således förflyttat sig från kabinetten till medierna. Även om detta inte behöver stämma i samtliga fall, verkar det i synnerhet i drevsituationer vara svårt för medierna att se bakom kulissen och analysera vilka maktintressen som står på spel. För politikerna har krishanteringen i skandaler blivit ett allt viktigare arbetsredskap, och det spelar roll vilken strategi man väljer. Till vilken grad politikern kan påverka händelseförloppet exempelvis genom att göra en så kallad pudel, där man erkänner moralbrottet och ber om ursäkt, är ändå oklart. Skandaler är komplicerade politiska händelser där fler faktorer påverkar slutresultatet.

Som det redan framkommit ovan kan skandaler börja av olika anledningar och sluta med olika resultat. När vissa politiker avgår självmant så gott som utan beskyllningar håller andra fast vid sina förtroendeposter trots häftig kritik och intensiv mediebevakning. Varför vissa lyckas sitta kvar medan andra inte gör det fortsätter också efter denna studie att vara en av de stora frågorna för den politiska journalistikforskningen att besvara.

BILAGOR**Bilaga 1: Sammanställning av undersökta fall och deras egenskaper**

År	Land	Politiker	Uppdrag	Parti	Startdatum	Slutdatum	Längd	Kategori 1: a, b, c	Kategori 2: a, b, c, d, e, f	Kategori 3: lätta, medeltunga, tunga skäl
1983	Sverige	Ove Rainer	Justitieminister	S	1.11.1983	9.11.1983	9	c	a	Medeltung
1988	Sverige	Anna-Greta Leijon	Justitieminister	S	1.6.1988	7.6.1988	7	a	c	Tung
1992	Finland	Kauko Juhantalo	Handels- och industriminister	C	28.4.1992	17.7.1992	81	c	a	Medeltung
1993	Finland	Ulf Sundqvist	Partiordförande	S	23.9.1992	24.2.1993	155	c	a	Medeltung
1995	Sverige	Mona Sahlin	Jämställdhetsminister och vice statsminister	S	7.10.1995	10.11.1995	35	b	b	Medeltung
1997	Finland	Arja Alho	II finansminister	S	23.9.1997	7.10.1997	15	a	c	Tung
1999	Finland	Matti Aura	Kommunikationsminister	M/Saml.	2.12.1998	4.1.1999	34	a	a	Lätt
2000	Sverige	Laila Freivalds	Justitieminister	S	25.8.2000	21.9.2000	28	c	f	Medeltung
2002	Finland	Suvi Lindén	Kulturminister	M/Saml.	27.5.2002	30.5.2002	4	a	a	Tung
2003	Sverige	Gudrun Schyman	Partiordförande	V	22.1.2003	26.1.2003	5	b	a	Tung
2003	Finland	Anneli Jäätteenmäki	Statsminister och partiordförande	C	6.3.2003	18.6.2003	105	a	f	Tung
2006	Sverige	Laila Freivalds	Utrikesminister	S	10.2.2006	21.3.2006	41	a	c	Tung
2006	Sverige	Maria Borelius	Handelsminister	M/Saml.	7.10.2006	14.10.2006	8	c	a	Medeltung
2006	Sverige	Cecilia Stegö	Kulturminister	M/Saml.	7.10.2006	16.10.2006	10	c	a	Medeltung
		Chilò								
2008	Finland	Ilkka Kanerva	Utrikesminister	M/Saml.	7.3.2008	1.4.2008	26	c	e	Lätt
2011	Sverige	Håkan Juholt	Partiordförande	S	7.10.2011	21.1.2012	107	b	a	Tung
2012	Sverige	Sten Tolgfors	Försvarsminister	M/Saml.	6.3.2012	29.3.2012	24	a	b	Tung
2013	Finland	Heidi Hautala	Utvecklingsminister	Gröna	9.10.2013	11.10.2013	3	a	c	Medeltung

Kategori 1:

a politisk gärning

b privat gärning i politikerrollen

c privat gärning i den privata rollen

Kategori 2:

a brott som berör ekonomin

b brott mot övriga lagar och regler

c missbruk av makt

d oacceptabelt prat

e oacceptabelt personligt beteende

f övriga typer

Bilaga 2: Resultatet av T-test på skandalernas medellängder

Group Statistics					
	Land	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Längd	1	8	52,88	55,197	19,515
	2	10	27,40	30,780	9,733

Independent Samples Test										
Levene's Test for Equality of Variances				t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Längd	Equal variances assumed	5,002	,040	1,243	16	,232	25,475	20,489	-17,960	68,910
	Equal variances not assumed			1,168	10,415	,269	25,475	21,808	-22,855	73,805

KÄLLFÖRTECKNING

Tryckta källor:

- Alho, Arja (1997) *Kafka kävi meillä*. Helsingfors: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Allern, Sigurd & Pollack, Ester (2012) ”Mediated scandals”. Ingår i Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) *Scandalous! The mediated construction of political scandals in four Nordic countries*. Göteborg: Nordicom.
- Allern, Sigurd & Blach-Ørsten, Mark & Kantola, Anu & Pollack, Ester (2012) ”Increased Scandalization”. Ingår i Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) *Scandalous! The mediated construction of political scandals in four Nordic countries*. Göteborg: Nordicom.
- Bergling, Mikael & Nejman, Fredrik (2014) *Svenska skandaler*. Stockholm: Massolit förlag.
- Bromander, Tobias (2012) *Politiska skandaler! Behandlas kvinnor och män olika i massmedia?* Växjö: Linnaeus University Press.
- Domingo, David & Heinonen, Ari (2009) ”Blogit journalismin muutoksen merkkeinä”. Ingår i Väliaverronen, Esa (red.) *Journalismi murroksessa*. Helsingfors: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Ekström, Mats (2006) *Politiken i mediasamhället – om nyhetsintervjuer och fotojournalistik*. Malmö: Liber AB.
- Ervasti, Pekka (2004) *Irakgate. Pääministerin nousu ja ero*. Helsingfors: Gummerus kustannus Oy.
- Fladmoe, Audun & Todal Jenssen, Anders (2012) ”Ten commandments for the scandalization of political opponents”. Ingår i Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) *Scandalous! The mediated construction of political scandals in four Nordic countries*. Göteborg: Nordicom.
- Gustafsson, Karl Erik & Weibull, Lennart (1999) ”Svenskt medielandskap i förändring. En översikt”. Ingår i Amnå, Erik (red.) *Politikens medialisering. Demokratiutredningens forskarvolym III*. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Hammarlin, Mia-Marie (2013) ””Va? Är det sant?”: En studie av medieskandalers förankring i vardagligt skvaller”. *Rig*, Årg. 96, No. 1:2013, s. 11–28.
- Hammarlin, Mia-Marie & Jarlbro, Gunilla (2014) *Kvinnor och män i offentlighetens ljus*. Lund: Studentlitteratur.
- Hansson, Jon (2016) ”Uppgång & fall. 30 år av tro, hopp och smälek”. *Aftonbladet: Palme – 30 år sedan mordet som skakade Sverige*. s. 34–35.

- Herkman, Juha (2009) ”Journalismi markkinoilla. Konserni- ja mediajournalismia”. Ingår i Väliverronen, Esa (red.) *Journalismi murroksessa*. Helsingfors: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Herkman, Juha (2012) ”Mediasukupolvet ja politiikan julkisuus”. Ingår i Karppinen, Kari & Matikainen, Janne (red.) *Julkisuus ja demokratia*. Tammerfors: Vastapaino.
- Hämäläinen, Unto (1992a) ”Miksi eroatte STS-pankista, Ulf Sundqvist?” *Helsingin Sanomat*. No. 262/1992 (33725) s. A7.
- Hämäläinen, Unto (1992b) ”Sundqvist saa puoluejohdon täyden tuen”. *Helsingin Sanomat*. No. 332/1992 (33795) s. A7.
- Hämäläinen, Unto (1993) ”Sdp:n neuvosto kiitti Sundqvistia”. *Helsingin Sanomat*. No. 69/1993 (33888) s. A8.
- Hämäläinen, Unto & Mervola, Pekka (1992) ”Juhantalo: En ole syyllistynyt virheisiin tai väärinkäytöksiin” samt ”Kauko Juhantalon kujanjuoksu ministerinä”. *Helsingin Sanomat*. No. 205/1992 (33668) s. A7.
- Isotalus, Pekka (2017) *Mediapoliitikko*. Helsingfors: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Jaakkola, Juha (1997) ”Sundqvist maksoi 1,2 miljoonaa”. *Helsingin Sanomat*. No. 258/1997 (35489) s. B7.
- Jääskeläinen, Atte (1993) ”Tilintarkastajat eivät puolla Sundqvistille vastuuvapautta”. *Helsingin Sanomat*. No. 54/1993 (33873) s. B9.
- Jääskeläinen, Atte & Oksanen, Annukka (1997) ”Sundqvistin korvauksista tehty sovinto pysäytti järeät ulosottoyritykset”. *Helsingin Sanomat*. No. 260/1997 (35491). s. B9.
- Manin, Bernard (2002) *Den representativa demokratins principer*. Stockholm: SNS Förlag.
- Matikainen, Janne (2012) ”Sosiaalinen media – uudenlainen julkisuus?” Ingår i Karppinen, Kari & Matikainen, Janne (red.) *Julkisuus ja demokratia*. Tammerfors: Vastapaino.
- McDermott, Monika L. & Schwartz, Douglas & Vallejo, Sebastian (2015) ”Talking the talk but Not Walking the Walk: Public Reactions to Hypocrisy in Political Scandals”. *American Politics Research*. Vol. 43 (6) s. 952–974.
- Mickelsson, Rauli (2007) *Suomen puolueet – historia, muutos ja nykypäivä*. Tammerfors: Vastapaino.
- Midtbø, Tor (2012) ”Do mediated political scandals affect party popularity in Norway?” Ingår i Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) *Scandalous! The mediated construction of political scandals in four Nordic countries*. Göteborg: Nordicom.
- Nord, Lars (2001) *Statsråden och dreven. Rainer-affären 1983 och Freivalds-affären 2000*. Stockholm: Stiftelsen Institutet för Mediestudier.

- Nyhan, Brendan (2017) ”Media Scandals Are Political Events: How Contextual Factors Affect Public Controversies over Alleged Misconduct by U.S. Governors”. *Political Research Quarterly*. Vol. 70 (1) s. 223–236.
- Peltola, Katri (1993) ”STS-pankin johtajuus teki Sdp:n puheenjohtajasta poliittisen invalidin.” *Helsingin Sanomat*. No. 55/1993 (33874) s. A7.
- Pernaa, Ville & Railo, Erkki (2006) ”Valtapolitiikasta tunnepolitiikkaan”. Ingår i Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville (red.) *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981–2006*. Helsingfors: Ajatus Kirjat.
- Pietiläinen, Tuomo (1992) ”Oikeuskansleri tutkii ministeri Juhantalon tukipäätöksiä”. *Helsingin Sanomat*. No. 171/1992 (33634) s. A7.
- Pihlblad, Anders (2010) *Drevet går. Om mediernas hetsjakt*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Pitkänen, Ville (2009a) ”Politiikan journalismin yhteiskunnallinen tehtävä”. Ingår i Niemi, Mari K. & Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville (red.) *Politiikan journalismin tila Suomessa*. Åbo: Kirja-Aurora.
- Pitkänen, Ville (2009b) ”Mullistaako internet politiikan journalismin?” Ingår i Niemi, Mari K. & Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville (red.) *Politiikan journalismin tila Suomessa*. Åbo: Kirja-Aurora.
- Reinboth, Susanna (1993) ”Juhantalo sai tuomion lahjusten vaatimisesta”. *Helsingin Sanomat*. No. 297/1993 (34116) s. A12–A13.
- Romero, Mikael (2012) *Tobleroneaffären – Varför Sverige inte fick sin första kvinnliga statsminister*. Stockholm: Norstedts.
- Saari, Heikki (2010) *Median jahtaamat*. Helsingfors: Kustannusosakeyhtiö Moreeni.
- Sippola, Anna-Riitta (1993) ”Ulf Sundqvist: Puolueen etu vaatii eroani”. *Helsingin Sanomat*. No. 55/1992 (33874) s. A7.
- Siltamäki, Tuija (2018) ”Tämä on skandaali”. *Helsingin Sanomat, kuukausiliite*. No. 533, 8/2018. s. 8–9.
- Strand Hornnes, Elin (2012) ”When women have to apologise”. Ingår i Allern, Sigurd & Pollack, Ester (red.) *Scandalous! The mediated construction of political scandals in four Nordic countries*. Göteborg: Nordicom.
- Strömbäck, Jesper (2008) ”Medialisering och makt: En analys av mediernas politiska påverkan”. *Statsvetenskaplig tidskrift*. Årg. 110, No. 4 s. 385–405.
- Suhonen, Daniel (2014) *Partiledaren som klev in i kylan. Berättelsen om Juholts fall och den nya politiken*. Stockholm: Leopard förlag.
- Uimonen, Risto (2009) *Median mahti*. 2:a upplagan. Helsingfors: WSOY.

Virkkunen, Henna (2006) ”Ja ministeri erosi hymyillen”. Ingår i Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville (red.) *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981–2006*. Helsingfors: Ajatus Kirjat.

Internet:

Arola, Heikki (1998a) ”Soneran johdon erityisasema osakemyynnissä saa arvostelua”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/talous/art-2000003762564.html>. Besökt 23.7.2018.

Arola, Heikki (1998b) ”Vennamon yhtiö sai erityiskohtelun Soneran myynnissä”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/talous/art-2000003767676.html>. Besökt 23.7.2018.

Bodin, Bo-Göran & Öhman, Daniel (2012a) ”Hemlig vapenfabrik planeras i Saudiarabien”. *Sveriges Radio*.

<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4998952>. Besökt 4.9.2018.

Bodin, Bo-Göran & Öhman, Daniel (2012b) ”Ekot granskar: Hemlig vapenfabrik planeras i Saudiarabien”. *Sveriges Radio*.

<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3437&artikel=4998896>. Besökt 4.9.2018.

Elonen, Piia & Niskakangas, Tuomas & Pohjanpalo, Olli (2013) ”Heidi Hautala joutui taas ristituleen”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002679983.html>. Besökt 4.9.2018.

Gerdfeldter, Mathias (2012) ”Saudiavtalet förlängs inte”. *SVT Nyheter*.

<https://www.svt.se/nyheter/saudiavtalet-forlangs-inte>. Besökt 4.9.2018.

Hakala, Pekka (2006) ”Ruotsin ministerit myönsivät pimeän palkanmaksun”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004431166.html>. Besökt 10.8.2018.

Hirvikorpi, Hanna & Nieminen, Martta & Vuoristo, Pekka (2002) ”Suvi Lindén eroaa hallituksesta golfkentän tukipäätöksen vuoksi”. *Helsingin Sanomat*.

<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004056403.html>. Besökt 26.7.2018.

Holmqvist, Anette (2011) ”Bluffade – med bostadsbidraget”. *Aftonbladet*.

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/samhalle/a/oRvX80/bluffade--med-bostadsbidraget>. Besökt 27.8.2018.

Isaksson, Håkan (2006) ”Därför avgick Laila Freivalds”. *Aftonbladet*.

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/Ono7Qw/darfor-avgick-laila-freivalds>. Besökt 9.8.2018.

- Junkkari, Marko (1998) ”Ala-Nissilä: Eduskunnalle selvitys Soneran myynnistä”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000003767916.html>. Besökt 23.7.2018.
- Junkkari, Marko (2013) ”Kommentti: Tekstiviesti jälleen ministerin eron syynä”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000002680327.html>. Besökt 4.9.2018.
- Jääskeläinen, Atte (2002) ”Nikula tutkii Lindénin golfpäätöksen”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004055787.html>. Besökt 26.7.2018.
- Karttunen, Kirsti (2013) ”Tutkijat: Hautala ei voinut kuin erota”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002680452.html>. Besökt 4.9.2018.
- Kauhanen, Anna-Liina (2012a) ”Puolustusministeri kiisti taas Ruotsin asetehdashankkeen”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004861562.html>. Besökt 4.9.2018.
- Kauhanen, Anna-Liina (2012b) ”Kohu oli liikaa puolustusministerille”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004865434.html>. Besökt 4.9.2018.
- Koponen, Kalle (2006a) ”Muhammed-kuvan julkaissut nettilehti kiinni Ruotsissa”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004374454.html>. Besökt 9.8.2018.
- Koponen, Kalle (2006b) ”Jupakka Muhammed-pilakuvista kaatoi Ruotsin ulkoministerin”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004384138.html>. Besökt 9.8.2018.
- Koponen, Kalle (2006c) ”Pääministeri Reinfeldtin painajaisviikko”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004432808.html>. Besökt 10.8.2018.
- Koponen, Kalle (2006d) ”Ruotsin hallitus joutui heti skandaaliturmukseen”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004432047.html>. Besökt 10.8.2018.
- Koponen, Kalle (2006e) ”Kulttuuriministerin ero sotki budjettipäivän”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004433394.html>. Besökt 10.8.2018.
- Koponen, Kalle (2006f) ”Ministereiden ajojahti jatkui Ruotsissa”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004433597.html>. Besökt 10.8.2018.
- Laita, Samuli (2013) ”Edellinen kohu pakotti Hautalan eroamaan harmaan talouden ministeriryhmästä”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002679926.html>. Besökt 4.9.2018.
- Laitila, Tiina (2000) ”Asuntoskandaali johti Ruotsissa oikeusministerin eroon”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000003913430.html>. Besökt 26.7.2018.
- Leivonniemi, Samuli (2008) ”Media ei lähettänyt tekstareita”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004559350.html>. Besökt 21.8.2018.

- Mielonen, Matti (2008a) ”Oikeuskanslerille jo yhdeksän kantelua ministeri Kanervan toimista”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004557644.html>. Besökt 21.8.2018.
- Mielonen, Matti (2008b) ”Hymyn viesteissä vihjailua ja flirttailua”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004559079.html>. Besökt 21.8.2018.
- Miettinen, Anssi (1998) ”Soneran osakeostoilla rikastunut Pekka Vennamo kiistää salailun”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/talous/art-2000003768247.html>. Besökt 23.7.2018.
- Myllyoja, Markus (2008) ”Kokoomuksen Nurmi vaatii Kanervan eroa”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004556245.html>. Besökt 21.8.2018.
- Mölsä, Jouni & Sipilä, Annamari (2008a) ”Kanerva pyysi julkisesti anteeksi Brysselissä”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004555230.html>. Besökt 21.8.2018.
- Mölsä, Jouni & Sipilä, Annamari (2008b) ”Ilkka Kanerva ei aio jättää ministerin pestiä viestikohun takia”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004558393.html>. Besökt 21.8.2018.
- Passi, Minna (2008) ”Harvinaisen näppärä tekstailija”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004554928.html>. Besökt 21.8.2018.
- Passi, Minna & Tiainen, Antti (2008) ”Kanervan väitetään lupailleen työmahdollisuuksia useille naisille”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004554934.html>. Besökt 21.8.2018.
- Raeste, Juha-Pekka & Suominen, Heli & Sutinen, Teija (2013) ”Tiedotusvirhe kaatoi Hautalan”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002680535.html>. Besökt 4.9.2018.
- Rantanen, Miska (2008) ”JSN:n Hyvärinen puolustaa tekstiviestien julkaisemista”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004559359.html>. Besökt 21.8.2018.
- Rundkvist, Fredrik & Salomonsson, Claes (2000) ”Laila Freivalds avgår”. *Aftonbladet*. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/0009/21/avgang.html>. Besökt 26.7.2018.
- Vuoristo, Pekka (1999) ”Luottamuspuola johti Auran ja Vennamon eroon”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000003769511.html>. Besökt 23.7.2018.
- Vuoristo, Pekka (2008) ”Katainen: Kanervan kyky toimia heikkeni ’ratkaisevasti’”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004559359.html>. Besökt 21.8.2018.
- Vähäsarja, Irina (2013) ”Viestintätutkijat: Väärän tiedon antaminen ei aina kaada ministeriä”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000002680577.html>. Besökt 4.9.2018.

Width, Terhi (2003a) ”Gudrun Schyman jäi kiinni verosotkuista”. *Helsingin Sanomat*.

<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004114814.html>. Besökt 27.7.2018.

Width, Terhi (2003b) ”Ruotsin vasemmistopuolueen johtaja Schyman erosi”. *Helsingin Sanomat*.

<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000004115494.html>. Besökt 27.7.2018.

Internet 1. <http://www.nordicom.gu.se/sv/statistik-fakta/mediestatistik>

[www.nordicom.gu.se/system/tdf/medieforskning-](http://www.nordicom.gu.se/system/tdf/medieforskning-statistik/10500_dailymediause_2005_2015.xls?file=1&type=node&id=37289%20)

[statistik/10500_dailymediause_2005_2015.xls?file=1&type=node&id=37289%20](http://www.nordicom.gu.se/system/tdf/medieforskning-statistik/10500_dailymediause_2005_2015.xls?file=1&type=node&id=37289%20) (Besökt 29.11.2017.)

Internet 2. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/tabloidization> (Besökt 12.12.2017.)

Internet 3. <https://www.svtplay.se/video/15191279/statsministern-ebbe-och-affaren> (Besökt 24.5.2018.)

Internet 4. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/gudrun-schyman-lamnar-vansterpartiet> (Besökt 27.7.2018.)

Internet 5.

<https://web.archive.org/web/20070927234901/http://www.justitiekanslern.se/arkiv/1319-06.pdf> (Besökt 9.8.2018.)

Internet 6.

https://web.archive.org/web/20130323005743/http://www.aklagare.se/Media/Nyheter/Juholta_rendet_forundersokning-om-bedrageri-laggs-ned/ (Besökt 27.8.2018.)

Internet 7. <https://www.svd.se/flykten-fran-s-bara-fortsatter> (Besökt 27.8.2018.)

Internet 8. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4921895> (Besökt 27.8.2018.)

Internet 9. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002522534.html>. (Besökt 4.9.2018.)

Internet 10. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002524841.html>. (Besökt 4.9.2018.)